

**Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця
Факультет економіки і права
Кафедра правового регулювання економіки**

ЗБІРНИК

*матеріалів Круглого столу
«ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ З
УРАХУВАННЯМ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧАЕС»,
присвяченого 35-м роковинам Чорнобильської катастрофи
(Харків, 22 квітня 2021 року)*

Харків 2021

Правове забезпечення захисту довкілля з урахуванням наслідків аварії на ЧАЕС [Електронний ресурс]: Збірник матеріалів Круглого столу, присвяченого 35-м роковинам Чорнобильської катастрофи; 22 квітня 2021 року. – Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2021. – 155 с.

У Збірнику зібрані матеріали, що були подані на Круглий стіл «Правове забезпечення захисту довкілля з урахуванням наслідків аварії на ЧАЕС», присвяченого 35-м роковинам Чорнобильської катастрофи (22 квітня 2021 року, м. Харків).

Представлені матеріали охоплюють широке коло дискусійних питань щодо: проблем правового регулювання захисту довкілля внаслідок аварії на ЧАЕС; заходів із підвищення екологічної безпеки на території зони відчуження; радіаційного захисту, безпеки та системи контролю.

Матеріали викладено в авторській редакції з незначними коректорськими правками. Відповідальність за точність поданих фактів, цитат, цифр і прізвищ несуть автори.

Відображена у доповідях наукова позиція авторів може не співпадати з думкою редакції. Автори несуть повну відповідальність за висловлені ідеї, висновки та пропозиції.

Електронна копія збірника безоплатно розміщується у відкритому доступі у репозитарії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (<http://www.repository.hneu.edu.ua/>).

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
БЕЗСОННИЙ В. Л., БУЦ Ю. В. СВІТОВИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ РАДІАЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ.....	7
БУЦ Ю. В., ДЕМЕНТЄЄВА Я. Ю. МІГРУЮЧА ОРНІТОФАУНА ЯК ФАКТОР ПЕРЕНОСУ РАДІАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ.....	12
ВАГАНОВА І. М. ПІЛЬГИ ТА КОМПЕНСАЦІЇ ОСОБАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ.....	17
ДОЦЕНКО О. М. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС.....	23
ЄРОФЄЄНКО Л. В. ЧОРНОБИЛЬСЬКА ТРАГЕДІЯ: АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ.....	32
ОСТАПЕНКО О. Г. ПРАВО НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ ЯК СКЛАДОВА ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ.....	35
СЕРГІЄНКО В. В. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ В НАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ.....	40
СУЦ О. П. ТУРИЗМ У ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ.....	46
КИРИЧЕНКО Ю. М. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ.....	50
ШУМІЛО О.М. ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ ВІД РАДІАЦІЙНОГО ЗАБРУДНЕННЯ.....	55

Доповіді студентів

АБАНІЧЕВ О. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ВНАСЛІДОК АВАРІЇ НА ЧАЕС.....	60
АНТОНЕНКО В. ВИТОКИ «ТУРИЗМУ» ДО ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ЗОНИ.....	63
БРУСІЛЬЦЕВА В. ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	68
БРУСІЛЬЦЕВА Ю. ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	73
ВАСИЛЬЄВ А. СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧАЕС.....	78
ГОЛІЙ Б. КОНТРЗАХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ СИТУАЦІЇ В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ.....	80
ЗАЛЕВСЬКИЙ І. ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ УСУНЕННЯ ШКІДЛИВИХ НАСЛІДКІВ КАТАСТРОФИ НА ЧАЕС.....	85
ЗВЯГІНЦЕВА А. ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ.....	91
ЗМУНЧИЛО А. ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА: УРОКИ.....	94
ЗОЩЕНКО І. ПРАВОВІ ФОРМИ ТА СПОСОБИ ГАРАНТУВАННЯ ЯКОСТІ ДОВКІЛЛЯ.....	97
ЗУБАРЕВА Є. ФЕНОМЕН ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА.....	102
МАЛІНОВСЬКА РАДІОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ АЕС.....	106

ТІУНОВА А.

ЩОДО МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ
ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО РАДІАЦІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОГО БІОСФЕРНОГО
ЗАПОВІДНИКА.....110

СОСНИЦЬКА Ю.

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ, ТЕРИТОРІЙ ЩО
ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК АВАРІЇ НА ЧАЕС.....115

НАУМОВА К.

СТАН РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ І ЗОНІ
БЕЗУМОВНОГО (ОБОВ'ЯЗКОВОГО) ВІДСЕЛЕННЯ: КОНТРОЛЬ ТА
ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ.....119

КАРАТЄЄВА А.

РІЗНОГАЛУЗЕВІ НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ
КАТАСТРОФИ.....124

КИРИЧЕНКО Є.

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
В УКРАЇНІ.....128

КРАВЧЕНКО С.

ВИЯВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ
В УКРАЇНІ.....131

РИБАЛКО Я.

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА: ДІЇ, РЕЗУЛЬТАТИ ТА
УРОКИ.....136

ПЕДЧЕНКО В.

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА
ЧАЕС.....140

ХОДИКІНА Л.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ.....145

ЧЕПУРНИЙ В.

ЗАХОДИ ІЗ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТЕРИТОРІЇ
ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ.....152

ПЕРЕДМОВА

Доброго дня, шановні учасники круглого столу!

З кожним новим сторіччям людство стрімко розвивається і одночасно знищує само себе. Те, що сталося 35 років тому, 26 квітня 1986 року, є незаперечним свідченням впливу цих неминучих обставин.

Чорнобильську катастрофу та її наслідки важко переоцінити, бо вона стоїть в ряду виключно важливих катастроф ХХ сторіччя.

У зв'язку з цим на перший план, як одна з глобальних загальнолюдських проблем сучасності, виходить питання охорони навколишнього природного середовища та екологічна проблема. Правове регулювання в цьому напрямку займає одне з найважливіших місць. Право, закріплюючи в своїх нормах матеріальні, фінансові, організаційні ідеологічні та інші заходи по охороні навколишнього середовища, надає їм обов'язкову юридичну силу. У той же час природоохоронні дії стають ефективними за умови їх наукового обґрунтування, забезпечення їх необхідними економічними і матеріально-технічними засобами, медичним наглядом, вихованням екологічного світогляду.

Наука і право в цьому випадку нерозривно пов'язані, тому сьогодні ми з вами зібралися для пошуку нових рішень, заходів по різних проблемам екологічної безпеки, системах контролю, радіаційного захисту тощо, та для того, щоб винести уроки з цієї жакливої катастрофи.

Я ще раз вітаю всіх учасників від імені адміністрації нашого університету. Бажаю всім учасникам круглого столу творчої і продуктивної роботи, конструктивних діалогів, цікавих дискусій та вірних правових рішень.

*Бріль Михайло Сергійович,
кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету економіки і права
Харківського національного економічного університету
імені Семена Кузнеця*

УДК 504.064.36:574

Безсонний Віталій Леонідович,
кандидат технічних наук, доцент,
заступник декана факультету
інформаційних технологій, доцент
кафедри технологій та безпеки
життєдіяльності Харківського
національного економічного
університету
імені Семена Кузнеця

Буц Юрій Васильович,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри технологій і
безпеки життєдіяльності
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: vitalii.bezsonnyi@hneu.net

СВІТОВИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ РАДІАЦІЙНОГО МОНІТОРИНГУ

Наслідки радіаційних катастроф та інцидентів оцінюються як все більш загрозові у зв'язку з їх масштабністю і довготривалою дією на людину, будівлі, техніку і апаратуру, екосистеми. Тому проблема постійного спостереження, аналізу і прогнозування радіаційного стану довкілля є однією з найголовніших задач для забезпечення оперативного управління радіаційною безпекою населення. У зв'язку з цим, система радіаційного моніторингу повинна бути невід'ємною частиною системи управління територією на всіх рівнях – національному, регіональному, локальному.

Перші спостереження за радіаційним фоном (який складається з таких компонентів, як космічне випромінювання; випромінювання від розсіяних в земній корі, повітрі та інших об'єктах довкілля природних радіонуклідів та випромінювання від штучних радіонуклідів) відноситься до кінця XIX століття. Цей час ознаменувався значними успіхами в природничих науках, зокрема, фізики – відкриття рентгенівського випромінювання німецьким дослідником В. Рентгеном у 1895 р. та радіоактивності французьким вченим А.Бекерелем у 1896 р. і стрімким

розвитком метеорологічних спостережень (спостереження за сонячною радіацією В. В. Кузнецовим та С. І. Савиновим у Павловські), які поклали початок актинометрії – вчення про радіацію в атмосфері. Великий вклад в розвиток цього напрямку в кінці XIX – початку XX століть внесли такі вчені, як О. Д. Хвольсон та В. А. Міхельсон, яким належить заслуга розробки перших актинометричних приладів та виконання спостережень за сонячною радіацією (актинометр Міхельсона і зараз використовується в мережі станцій та обсерваторій), А. Онгстрем, С. Ланглей, Г. Аббота, Ф. Лінкета інші.

З розвитком ядерної фізики у XX столітті у все більшій кількості галузей людської діяльності знаходять своє застосування радіоактивні елементи та речовини – від медичних досліджень до виготовлення зброї масового ураження, що призвело до значного радіоактивного забруднення довкілля і, як наслідок, підвищення рівня радіаційного фону за останні 50 років на порядок. Це призвело до необхідності розробки приладів контролю рентгенівського та радіоактивного випромінювання (рентгенометрів, дозиметрів, радіометрів, індикаторів) і виникнення нового наукового напрямку – дозиметрії іонізуючих випромінювань (а в її складі – рентгенометрії). Значних успіхів у цій галузі досягли радянські вчені, дослідження яких і можна вважати початком розробки систем радіаційного моніторингу. Роботи П. І. Лукирського, Д. Н. Наследова, В. М. Дукельського стали вагомим внеском у встановлення іонізаційної одиниці дози рентгенівського випромінювання. У 1928 році ця одиниця, що отримала назву «рентге» була рекомендована на Другому міжнародному конгресі радіологів як основна одиниця дози. В 30-х роках І.В.Поройков розробив груповий еталон рентгена, що забезпечував прецизійне вимірювання дози рентгенівського випромінювання середньої жорсткості. В 1934 році був прийнятий ОСТ ВКС 7623 на одиниці рентгенівського випромінювання, що встановив одиницю «рентген». Цим було покладено початок єдності вимірювань іонізуючих випромінювань. Фундаментальні роботи К. К. Аглінцева і І. В. Поройкова стали настільними книгами дозиметристів. До 1942 року (пуску ядерного реактора) дозиметрія обслуговувала в основному медиків-радіологів. Поступово вимірювання радіації стає необхідним не тільки фізикам та

медикам, а й біологам, хімікам, працівникам промисловості та сільського господарства.

Особливого розвитку системи радіаційного моніторингу досягли після таких значних радіаційних аварій як на ВО «Маяк» (1957, 1967 рр., Росія), АЕС «Трьохмильний острів» (1979 р., США) та найбільшій – на Чорнобильській АЕС (1986).

На сьогоднішній день в багатьох розвинених країнах світу розроблені національні програми радіаційного моніторингу довкілля, відповідно до яких здійснюється регулярний відбір аерозолів в атмосфері на різних висотах від приземного рівня до стратосфери, а також безперервний контроль за гама-випромінюванням біля поверхні землі. В роботі узагальнені та систематизовані відомості про програми радіаційного моніторингу в США, Японії та деяких інших країнах. Визначені методи і засоби відбору проб об'єктів навколишнього природного середовища, методики проведення аналізу. Наведено дані про технічні засоби контролю радіоактивності в природних умовах. Автори показали, що найбільш розвинені програми радіаційного моніторингу (наприклад, програма радіаційного моніторингу для полігону випробувань у штаті Невада в США) спрямовані на розв'язання таких задач як: оцінка вмісту радіоактивних речовин на місцевості; реєстрація швидких змін радіоактивності та оцінка довготривалих тенденцій її зміни; визначення доз випромінювання, отриманих населенням внаслідок радіоактивних осадів, які є результатом проведення робіт на полігоні; визначення шляхів розповсюдження радіоактивних речовин для збирання даних про їх вміст у навколишньому середовищі; формування баз даних про радіоактивність довкілля; виявлення й оцінка надходжень радіоактивності від зовнішніх джерел; демонстрація відповідності положень діючих інструкцій вимогам з обмежень радіоактивних осадів в навколишнє середовище. Складовими частинами розглянутих програм радіаційного моніторингу довкілля є методичне та приладове забезпечення.

Суттєвою проблемою в розв'язанні задач радіаційного моніторингу є визначення потенційно небезпечних об'єктів і організація постійного спостереження за їх станом. До основних джерел потенційної ядерної та

радіаційної небезпеки на території України віднесено підприємства ядерно паливного циклу (АЕС, дослідні реактори та збірки, підприємства по видобуванню та переробці урану), підприємства, які використовують радіаційно-небезпечні технології та матеріали, об'єкти для поводження з радіоактивними відходами, а також території, що постраждали внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС (рис. 1).

Рисунок 1 – Об'єкти потенційної ядерної та радіаційної небезпеки.

Окрім вищезгаданих джерел в Україні розташовані споруди, приміщення та устаткування, необхідні для збору, транспортування, переробки, зберігання та захоронення радіоактивних відходів. Джерелами радіаційної небезпеки для цих об'єктів є радіоактивні відходи усіх видів на будь-якій стадії поводження з ними. На даний момент в Україні існує близько 8 тисяч підприємств і організацій, які використовують більше 100 тисяч джерел іонізуючого випромінювання, які є радіаційно небезпечними.

Основною причиною забруднення є радіаційні події та позарегламентні ситуації на радіаційно небезпечних об'єктах. У зв'язку з відсутністю системи обліку та державної реєстрації джерел іонізуючого випромінювання Міністерство екології та природних ресурсів України не володіє всією інформацією про порушення, пов'язані з радіаційними наслідками на підприємствах, що не належать до ядерно-паливного циклу.

При дослідженні результатів виконання робіт по ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, розглядаючи в першу чергу науковий та інформаційний аспекти, визначається, що зібрана велика кількість даних про

забруднення природних середовищ і опромінення живих істот. Розроблені і реалізовані нові засоби та методики збору і вимірювання радіоактивних проб, методи обробки радіоактивної інформації. Істотні просунення одержані в методах оцінки впливу радіоактивного опромінення на рослинність і живі істоти тощо. Разом з тим, якісно нових результатів про природу впливу наслідків аварії на екологічну систему і засоби збереження її гомеостазу не одержано. Не створені також і так необхідні нові інформаційні технології. Автори відзначають, що навколишнє середовище в будь-який момент часу і в будь-якому місці – це результат динамічної взаємодії між безперервно змінними фізичними, хімічними та біологічними процесами.

Таким чином, проведений огляд вказує на відсутність єдиних принципів побудови систем радіаційного моніторингу на основі системного підходу. На сьогодні навіть поняття «моніторинг» і «система моніторингу» різні автори трактують по-різному. Тому дослідження у цьому напрямку залишаються досить актуальними.

Список бібліографічних посилань

1. Морозов А.О., Чепурний М.Д., Бука М.М., Чабанюк В.С. Моніторинг і карти радіоактивного забруднення // Доповіді Академії наук України, 1992, №1. С. 139 – 145.

2. Букова Н., Иваницкая М., Куликов С. Автоматизированная система радиационного мониторинга Челябинской области // Системная интеграция. Экология, 1997. №4. С.40 – 44.

3. Израэль Ю.А., Имшенник Е.В., Квасникова Е.В. и др. Долгосрочный прогноз изменения радиоактивного загрязнения территории России цезием-137 после аварии на Чернобыльской атомной станции // Метеорология и климатология, 1998. №4. С.14-18.

УДК: 502/504

Буц Юрій Васильович,
доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри технологій і
безпеки життєдіяльності
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: butsyura@ukr.net

Дементєєва Яна Юріївна,
аспірантка кафедри зоології
ХНПУ ім. Г. С. Сковороди,
інженер навчальної лабораторії
«Інноваційних технологій»
кафедри технологій і безпеки
життєдіяльності Харківського
національного економічного
університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: dementeeva.y@gmail.com

МІГРУЮЧА ОРНІТОФАУНА ЯК ФАКТОР ПЕРЕНОСУ РАДІОАКТИВНОГО ЗАБРУДНЕННЯ

Дослідники Чорнобильської зони наголошують на тому, що попри плин часу після Чорнобильської катастрофи радіаційний фактор продовжує залишатися основним у визначенні потенційної небезпеки 30-кілометрової зони відчуження навколо Чорнобиля та України в цілому [1].

Тут сконцентрована значна частина радіонуклідів аварійного викиду та постійно відбувається винос радіоактивних речовин за межі Зони відчуження шляхом їх міграції в екосистемах довкілля. Тому радіоактивне забруднення території Зони внаслідок виносу радіоактивних речовин за її межі являє собою потенційну небезпеку для України.

Відомо, що будь-яка мала доза опромінення живих складових екосистеми трансформує структуру біогеоценозу в цілому, змінює його реакцію на зовнішній вплив, взаємовідносини з іншими біогеоценозами. Таке опромінення накопичується упродовж багатьох поколінь. Водночас воно призводить і до розвитку радіоадаптації, й до численних генетичних

змін у біогеоценозах, та до підвищення чутливості до дії різноманітних деструктивних чинників [2].

Протягом останніх 100 років людство використовувало радіонукліди з різною метою: в медицині, для виробництва енергії, для створення ядерної зброї та ін. Це зумовило збільшення дози опромінення як окремих людей, так і населення планети в цілому. У більшості випадків такі дози є незначними, проте іноді опромінення від штучних джерел буває в тисячі разів інтенсивніше. Після відкриття явища радіоактивності й упродовж багатьох років головним індикатором впливу на людину як на основний об'єкт радіоекологічних досліджень вважалося почервоніння шкіри. До 50-х років ХХ ст. єдиним чинником безпосереднього впливу радіації на організм людини вважали пряме радіаційне ураження шкіри, кісного мозку, центральної нервової системи, шлункового тракту у результаті дії гострої променевої хвороби.

Однак одним з найбільших ефектів опромінення всього живого, у тому числі й людину, виявилось руйнування молекул білка і утворення нових, нехарактерних для організмів молекул. У разі сильної дії радіації на організм людини в її тілі не встигають створюватися антитіла, необхідні для боротьби з чужими білковими утвореннями, і розвивається лейкоз або лейкемія – пухлинне ураження крові. Іншим небезпечним наслідком опромінення людини під час отримання малих доз радіації є рак. Навіть найменша доза збільшує імовірність захворювання раком, а будь-яка додаткова доза опромінення суттєво збільшує таку вірогідність. Найстрашнішим для майбутнього людства вважається свідчення того, що радіаційні порушення (генні, хромосомні і геномні мутації) передаються спадково протягом багатьох наступних поколінь. Близько 10% новонароджених мають генетичні дефекти, різною мірою спричинені впливом радіоактивного випромінювання. Опромінення прискорює процес старіння людини, а отже, зменшує тривалість її життя [2].

Основним джерелом надходження техногенних радіонуклідів в атмосферне повітря на всій території країни на теперішній час є вторинний вітровий підйом радіоактивних елементів із земної поверхні. Але протягом останніх років концентрація ^{137}Cs у повітрі залишалась суттєво (на декілька порядків) меншою за допустимі рівні. Потужність

експозиційної дози гамма-випромінення (гамма-фон) на більшій частині території країни знаходиться в межах рівнів, обумовлених природними радіоактивними ізотопами та космічним випроміненням, і складає для різних територій [3].

Високі рівні забруднення підземних вод, а у деяких випадках такі, що перевищують у десятки і сотні разів гранично допустимі концентрації для вод питного постачання, спостерігаються тільки у межах безпосередньо сховищ радіоактивних відходів, що були споруджені без спеціальних протифільтраційних геохімічних або інших інженерних бар'єрів. Згідно із прогнозними оцінками підземні води почнуть розвантажуватися у р. Прип'ять не раніше, ніж через 45 років. Наразі вже можна стверджувати, що в цілому процеси міграції радіонуклідів у межах зони аерації та водонасиченої товщі, на відміну від їх поведінки в повітряному середовищі і поверхневих водах, характеризуються уповільненістю та інерційністю.

Відомо, що одним з головних наслідків Чорнобильської аварії є радіонуклідне забруднення майже 9% сільськогосподарських угідь України. Як показано в численних радіаційно-екологічних дослідженнях, лісові екосистеми характеризуються найтривалішими періодами ефективного напівочищення від техногенних радіонуклідів у порівнянні з іншими ландшафтами, внаслідок чого ліси залишаються критичними ландшафтами з погляду надходження радіонуклідів по трофічних ланцюжках до людини [4].

Вплив радіоактивного забруднення на біологічні об'єкти має прояви на всіх рівнях організації від вірусів до екосистем. З плином часу гострі прояви, такі як відмирання сосни та поява «Рудого лісу», змінюються на повільне відновлення біоти, яке супроводжується появою радіостійких форм, ослабленням природної стійкості до вірусних інфекцій та паразитів, появою мутантних форм, пригнічення росту, зниженням репродуктивної здатності та генетичними змінами за умов низько дозового опромінення в довгостроковій перспективі.

Натомість відсутність або обмеження людського втручання сприяло відновленню природного характеру функціонування екосистем та збільшенню біорізноманіття, в тому числі за рахунок інтродукційних

видів. Проте на території 30-км зони відчуження ЧАЕС об'єкти біоти – рослини, гриби, нижчі та вищі тварини, мікроорганізми та віруси зазнають хронічного впливу іонізуючого випромінювання.

Багаторічні дослідження в Зоні відчуження визначили основні шляхи міграції радіонуклідів за межі Зони, одним з яких є біогенний переніс [5,6]: Значну ролі останньої відіграють представники орнітофауни. Радіаційне накопичення спостерігається в крилах, посліді, тканинах

Коридори міграції птахів часто включають полігони твердих побутових відходів (ТПВ), як території для зимівлі, відпочинку та корму [7].

В ході дослідження орнітофауни полігонів ТПВ визначили, що значна частка видового складу є перелітними видами (Шпак звичайний, Мартин сріблястий та мартин жовтоносий (*Laruscachinnans*), лелека білий (*Ciconiaciconia*), куріпка сіра (*Perdixperdix*), шпак звичайний (*Sturnusvulgaris*).та інші [8]), в тому числі з території Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника [9]. Видовий склад зони відчуження динамічно зростає, що може бути чинником зростання переносу радіаційного забруднення. Тому можна стверджувати про доцільність проведення досліджень щодо переносу радіонуклідів перелітними птахами, а також орнітологічних комплексів як об'єкт радіоекологічного моніторингу[10]. Оптимальними для вивчення є території полігонів ТПВ, як ландшафти, що концентрують велику кількість різних птахів.

Список бібліографічних посилань

1. Волкович С. В., Дубчак С. В., Франчук О. В. Моделювання поверхневого розподілу радіоактивного забруднення та вертикальної міграції ¹³⁷ Cs для майданчика в Чорнобильській зоні відчуження. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/9255/Volkovych_Modelyuvannya_poverkhnevoho_rozpodilu.pdf.
2. Іванов Є.А.І-20 Радіоекологічні дослідження: Навч. посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. 149 с.
3. Петелин Г.И., Зимин Ю.И., Тепикин В.Е., Рыбалка В.Б., Пазухин Э.М. Горячие частицы ядерного топлива чернобыльского

выброса вретроспективной оценке аварийных процессов на 4-м блоке ЧАЭС // Радиохимия. 2003. Т. 45, № 3. С. 278 – 281.

4. Булавик И. М. Обоснование лесопользования в условиях радиоактивного загрязнения Белорусского Полесья / Автореф. дис. ... д.с.-х.н. Гомель, 1998. 39 с

5. Щеглов А. И. Биогеохимия техногенных радионуклидов в лесных экосистемах / По материалам 10-летних исследований в зоне влияния аварии на ЧАЭС. М.: Наука, 1999. 268с.

6. Бондаренко О.О. Зона відчуження – фактор радіаційного ризику для населення. СЕС – профілактична медицина, №2, 2005, с. 88-95.

7. Дементєєва Я. Ю., Асєєва С. В. Значення полігонів твердих побутових відходів для птахів у зимовий період XII Міжнародна Інтернет-конференція Соціальні та екологічні технології: актуальні проблеми теорії і практики (Мелітополь 21-23 січня, 2020 року. С. 125 – 126.

8. Дементєєва Я. Реакція орнітофауни на нестандартні погодні умови в зимовий період Молодь і поступ біології: збірник тез доповідей XVI Міжнародної наукової конференції студентів і аспірантів, присвяченої 75 річниці створення біологічного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка та 90 річниці від дня народження проф. М.П. Деркача (м. Львів, 27–29 квітня 2020 р.). Львів, 2020. 115-116 с.

9. Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник. URL: <https://zapovidnyk.org.ua/index.php?fn=newosti>.

10. Гайченко В. А. Фауністичні комплекси як об'єкт радіоекологічного моніторингу Ядерна фізика та енергетика, 2013. Т. 14. № 3. С.295 – 298.

УДК 349.3.

*Ваганова Ірина Михайлівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового
регулювання економіки
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: irisha_dn@i.ua*

ПІЛЬГИ ТА КОМПЕНСАЦІЇ ОСОБАМ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Питання визначення правового статусу осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, врегульовано Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [1] та постановою Кабінету Міністрів України від 11.07.2018 р. № 551 «Деякі питання видачі посвідчень особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та іншим категоріям громадян» [2].

Відповідно до Закону до постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи належать: часники ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС (категорія 1, 2, 3) – громадяни, які брали безпосередню участь у ліквідації аварії та її наслідків у зоні відчуження; потерпілі від Чорнобильської катастрофи (категорія 1, 2, 3) – громадяни, які зазнали впливу опромінення внаслідок Чорнобильської катастрофи; діти, потерпілі від Чорнобильської катастрофи [1].

Підставами для визначення статусу учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС є період роботи (служби) у зоні відчуження, що підтверджено відповідними документами.

Згідно з Порядком учасникам ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС посвідчення видаються на підставі одного з таких документів: посвідчення про відрядження в зону відчуження; військового квитка і довідки командира військової частини або архіву про участь ліквідації наслідків аварії у зоні відчуження; довідки про підвищену оплату праці в зоні відчуження (із зазначенням кількості днів і населеного пункту).

Підставою для визначення статусу евакуйованих із зони відчуження, відселених і тих, які самостійно переселилися, відповідно є довідка про евакуацію, відселення, самостійне переселення.

Підставою для визначення статусу потерпілих від Чорнобильської катастрофи, які проживають або працюють на забруднених територіях, є довідка про період проживання, роботи на цих територіях.

Видача довідок про період роботи (служби) по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, а також на територіях радіоактивного забруднення, про заробітну плату за цей період здійснюється підприємствами, установами та організаціями (військкоматами), а про період проживання на територіях радіоактивного забруднення, евакуацію, відселення, самостійне переселення – органами місцевого самоврядування.

Вище зазначені категорії осіб відповідно до Закону мають значний перелік пільг та компенсацій. Зокрема, варто зосередити увагу на 1 категорії осіб. Особам, віднесеним до категорії 1 надаються такі гарантовані державою компенсації та пільги:

- 1) безплатне придбання ліків за рецептами лікарів;
- 2) безплатне позачергове зубопротезування;
- 3) першочергове обслуговування у лікувально-профілактичних закладах та аптеках;
- 4) позачергове щорічне безплатне забезпечення санаторно-курортними путівками шляхом надання щорічної грошової допомоги для компенсації вартості путівок;
- 5) користування при виході на пенсію та зміні місця роботи поліклініками, до яких вони були прикріплені під час роботи;
- 6) щорічне медичне обслуговування, диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів, лікування в спеціалізованих стаціонарах;
- 7) переважне право залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, в тому числі при ліквідації, реорганізації або перепрофілюванні підприємства, установи, організації, скороченні чисельності або штату працівників, а також на працевлаштування.

8) виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 процентів середньої заробітної плати незалежно від страхового стажу;

9) виплата працюючим особам з інвалідністю допомоги по тимчасовій непрацездатності до 4 місяців підряд або до 5 місяців у календарному році;

10) позачергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов (включаючи сім'ї загиблих або померлих громадян). Передбаченими цим пунктом пільгами щодо забезпечення житлом громадяни мають право скористатися лише один раз;

11) 50-процентна знижка плати за користування житлом (квартирної плати, плати за управління багатоквартирними будинками), комунальними послугами (газ, електрична і теплова енергія, водопостачання, водовідведення та інші послуги) у межах середніх норм споживання, передбачених законом, телефоном. Особам, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення, відшкодовується 50 процентів вартості палива, придбаного в межах норм, встановлених для продажу населенню. У разі проживання у гуртожитку оплата за проживання провадиться у розмірі 50 процентів встановленої плати;

12) передача безплатно в приватну власність займаних ними та їх сім'ями квартир (будинків) державного та громадського житлового фонду незалежно від того, чи є зазначена особа наймачем чи членом сім'ї наймача. Зазначена пільга може бути використана один раз;

13) позачергове безоплатне забезпечення автомобілем осіб з інвалідністю I групи незалежно від наявності медичних показань та осіб з інвалідністю II групи за наявності медичних показань для забезпечення автомобілем, відсутності у них протипоказань до керування автомобілем; позачергове пільгове забезпечення автомобілем осіб з інвалідністю II групи за наявності медичних показань та протипоказань до керування з правом передачі керування автомобілем члену сім'ї. Особи з інвалідністю II групи за відсутності відповідних медичних показань мають право на безоплатне або на пільгових умовах забезпечення автомобілем, а також особи з інвалідністю III групи за наявності медичних показань – на забезпечення автомобілем та відсутності

протипоказань до керування ним – на пільгових умовах у порядку загальної черги. Порядок та умови забезпечення автомобілем визначаються КМ України;

14) забезпечення продуктами харчування за медичними нормами з обов'язковим прикріпленням до відповідних магазинів за місцем проживання. Зазначеним особам компенсується 50 процентів вартості продуктів харчування за медичними нормами, встановлюваними центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я;

15) безплатне користування всіма видами міського та приміського транспорту (крім таксі, в яких число посадочних місць для пасажирів не більше

16) одержання лікарняного листка на весь період лікування в санаторіях і спеціалізованих лікувальних закладах з урахуванням часу проїзду туди й назад, з виплатою допомоги по державному соціальному страхуванню незалежно від того, ким і за чий рахунок видано путівку;

17) позачергове обов'язкове забезпечення їх дітей місцями у дошкільних закладах незалежно від відомчої підпорядкованості;

18) зі сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства;

19) безплатний проїзд один раз на рік до будь-якого пункту України і назад автомобільним або повітряним, або залізничним, або водним транспортом з правом першочергового придбання квитків;

20) обов'язкове (протягом року після подання заяви) відведення місцевими радами земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва для тих, хто потребує поліпшення житлових умов та перебуває на квартирному обліку, а також відведення земельних ділянок для ведення особистого підсобного господарства, садівництва і городництва, будівництва індивідуальних гаражів і дач;

22) використання чергової відпустки у зручний для них час, а також отримання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 робочих днів на рік;

23) позачерговий протягом року вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів для тих, хто потребує поліпшення житлових

умов, до кооперативів по будівництву та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічного обслуговування, до садівницьких товариств, а також право на позачергове придбання садових будинків або матеріалів для їх будівництва, для індивідуальної забудови. У випадку одержання житла права, передбачені пунктом 10 цієї статті, втрачаються, якщо житлові умови поліпшились настільки, що відпали підстави для надання іншого жилого приміщення.

24) першочергове обслуговування на підприємствах, в установах, організаціях зв'язку, технічного обслуговування і ремонту транспортних засобів, служби побуту, торгівлі, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;

25) першочергове придбання промислових товарів підвищеного попиту, в тому числі легкового автомобіля, мотоцикла, моторного човна, телевізора, холодильника, меблів, пральної машини, пилососа у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

26) вступ поза конкурсом до державних вищих закладів освіти, професійно-технічних закладів освіти та на курси для професійного навчання з обов'язковим наданням гуртожитку на час навчання тим, хто не має житла, і виплатою соціальної стипендії в порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, незалежно від місця навчання на території України. Особи, які закінчили середні та професійно-технічні заклади освіти з відзнакою (відмінними оцінками), приймаються без екзаменів до державних вищих закладів освіти за результатами співбесіди. Зазначені особи навчаються в цих закладах освіти за рахунок держави;

27) позачергове влаштування в заклади соціального захисту, а також на обслуговування службами соціального захисту вдома, якщо хворий не має близьких родичів, які проживають з ним.

28) позачергове встановлення телефону з оплатою 50 процентів вартості його встановлення;

31) оплата лікарняних листків по тимчасовій непрацездатності особам, які є учасниками ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, нараховується за їх бажанням з середнього фактичного заробітку,

який вони одержували під час роботи по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, без обмеження двома тарифними ставками або посадовими окладами [1].

Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, є одним із пріоритетних напрямів роботи Міністерства соціальної політики. Сьогодні чисельність осіб, які мають статус постраждалих та мають право на пільги, складає 1 718,1 тис., з них: 181,1 тис. – учасники ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, з них 55,6 тис. – особи з інвалідністю; 1 534,8 тис. – потерпілі від Чорнобильської катастрофи, з них 48,9 тис. – особи з інвалідністю та 322,8 тис. – діти.

Для підвищення рівня соціального забезпечення людей, які постраждали від Чорнобильської катастрофи, з державного бюджету фінансуються відповідні програми. Так, на 2021 рік передбачено 2,57 млрд грн, що на 403,5 млн грн більше порівняно з 2020 роком [3].

Список бібліографічних посилань

1. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 р. № 796-ХІІ. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>.

2. Деякі питання видачі посвідчень особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та іншим категоріям громадян : Постанова КМУ від 11.07.2018 р. № 551. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-2018-%D0%BF#Text>.

3. Соціальний захист людей, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2021-roci-na-socialnij-zahist-lyudej-yaki-postrazhdali-vnaslidok-chornobilskoyi-katastrofi-peredbacheno-na-4035-mln-grn-bilshe-nizh-u-2020-roci>.

УДК 327.7+340.149+341.171(043.2)

Доценко Олена Михайлівна,
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри міжнародних відносин,
міжнародної інформації та
безпеки Харківського
національного університету
імені В. Н. Каразіна,
e-mail: olena.dotsenko@yahoo.com

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ІНСТРУМЕНТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

ЄС є одним з лідерів у сфері охорони навколишнього природного середовища, зважаючи на те, що екологічна політика є одним із пріоритетних напрямів діяльності об'єднання. ЄС має широку компетенцію у сфері охорони навколишнього середовища, приймаючи ряд нормативних документів, що визначають цілі та заходи з тих чи інших питань охорони довкілля, створює та координує діяльність ряду інституцій та реалізацію екологічних ініціатив з метою покращення життя населення регіону, шляхом раціонального природокористування, дотримання принципу сталого розвитку, переходу до так званої «зеленої» ресурсо-ефективної економіки, участі громадськості у прийнятті рішень з екологічних питань.

Отже, метою даної роботи є характеристика основних документів, спрямованих на ефективну реалізацію екологічної політики ЄС за напрямками та врахування цього досвіду Україною.

Так, ключовими напрямками сучасної екологічної політики ЄС є:

1. *Боротьба зі змінами клімату.* Боротьба зі змінами клімату визначена як мета у статті 191 Договору про функціонування ЄС [8], а у грудні 2019 року Європейською комісією був представлений Уряду пакет заходів на виконання зобов'язань щодо скорочення викидів парникових газів та декарбонізації економіки до 2050 року відповідно до зобов'язань ЄС за Паризькою угодою 2015 року [21].

У 2011 році була розроблена Дорожня карта щодо переходу до низьковуглецевої економіки до 2050 року [2].

У 2018 році Європейським Парламентом було видано Директиву

щодо просування використання відновлювальних джерел енергії, відповідно до якої держави-члени взяли на себе зобов'язання до 2030 року збільшити відсоток відновлюваних джерел енергії (біомаса, вітер, гідро- та сонячна енергія) до 32% від загального споживання енергії [10; 5].

У листопаді 2018 року Європейською комісією було представлено нову довгострокову стратегію «Чиста планета для всіх», яка передбачає шляхи скорочення викидів вуглецю та окреслює їх наслідки для технологічних рішень та соціально-економічних факторів [1].

Крім того, у ЄС діє Регламент з питань управління енергетичним союзом та діями в сфері клімату, яким введено прозорий процес управління для відстеження прогресу у досягненні кліматичних цілей, що включає заходи моніторингу та звітності, а також зобов'язує держав-членів ЄС прийняти інтегровані національні плани у сфері клімату та енергетики на період 2021–2030 років [5; 17].

У грудні 2019 року була представлена Європейська зелена угода – пакет цільових заходів, спрямованих на отримання громадянами та підприємствами ЄС вигоди від переходу до «зелених» технологій, що передбачає скорочення викидів парникових газів до 50–55%, що є більш амбітною метою, ніж та, що ставиться відповідно до зобов'язань за Паризькою угодою 2015 року [5; 20].

2. Біорозмаїття, землекористування та лісове господарство. У 2020 році була прийнята Стратегія ЄС з біорозмаїття до 2030 року, яка має назву «Повернути природу назад у наші життя», яка пропонує відновлення біорозмаїття шляхом розширення мережі заповідних територій та розробки амбітного плану відновлення природи ЄС. Також у документі наголошується про те, що пандемія COVID19 робить необхідність охорони та відновлення природи ще більш нагальною, адже вона посилює усвідомлення зв'язків між здоров'ям людини та здоров'ям екосистем, тобто, ризик виникнення та поширення інфекційні захворювання посилюються в міру знищення природи [13].

Регламент 2018/841 щодо включення викидів парникових газів та викидів парникових газів від землекористування та лісового господарства до кліматичної та енергетичної системи 2030 року, що був

прийнятий у травні 2018 року та набрав чинності 9 липня 2018 року, реалізує угоду лідерів ЄС, досягнуту у жовтні 2014 року, що всі сектори мають зробити внесок на досягнення мети ЄС щодо скорочення викидів парникових газів до 2030 року [18; 3].

3. *Охорона та управління водними ресурсами.* У 2012 році Європейська Комісія запровадила План охорони водних ресурсів, що є довгостроковою стратегією, яка спрямована на забезпечення достатнього рівня якості води для всіх законних цілей використання шляхом ефективної реалізації екологічної політики ЄС у сфері охорони водних ресурсів, інтеграції її цілей в інші галузі політики. Він передбачає встановлення державами-членами конкретних цілей ефективності використання водних ресурсів, рахунків за воду, а також розроблення стандартів ЄС щодо використання водних ресурсів [15].

Слід зазначити, що екологічна політика ЄС у сфері охорони водних ресурсів базується на двох основних Директивах – Рамковій директиві 2000/60/ЄС у сфері водної політики (встановлює заходи щодо охорони внутрішніх поверхневих вод, транзитних вод, прибережних та підземних вод; має на меті запобігання та зменшення забруднення, сприяння сталому використанню водних ресурсів, захист та покращення водного середовища та пом'якшення наслідків повеней та посух) та Рамковій директиві 2008/56/ЄС у сфері морської екологічної політики (була прийнята з метою покращення розвитку морської економіки та захисту морського середовища; її завданням є досягнення гарного екологічного стану (GES) морських вод ЄС до 2020 року, забезпечувати їх охорону, збереження та запобігати подальшому погіршенню їх стану) [15].

4. *Забруднення повітря та шумове забруднення.* У ЄС діє Директива 2008/50/ЄС про якість навколишнього повітря та чисте повітря в Європі, яка спрямована на зменшення забруднення повітря до рівнів, що мінімізують шкідливий вплив на здоров'я людини та навколишнє середовище [12; 14].

Наприкінці 2013 року Європейська Комісія започаткувала Програму «Чисте повітря» для Європи з двома ключовими цілями: відповідність чинному законодавству до 2020 року та нові цілі якості повітря на період до 2030 року. Основним інструментом для досягнення цих цілей є

переглянута Директива щодо зменшення викидів конкретних забруднюючих речовин, яка встановлює суворіші національні межі викидів для п'яти основних забруднюючих речовин – діоксиду сірки, оксидів азоту, неметанових летких органічних сполук, аміаку та дрібнодисперсних речовин. Директива вимагає від держав-членів розробити національні програми контролю забруднення повітря [9; 14].

Рамкова директива щодо оцінки та управління екологічним шумом 2002/49/ЄС має на меті зменшити вплив екологічного шуму шляхом гармонізації показників шуму та методів оцінки, збору інформації про вплив шуму у вигляді «карт шуму» та надання доступу до цієї інформації громадськості. Виходячи з цього, держави-члени зобов'язані розробити плани дій та карти шуму для вирішення проблем із шумом, які мають переглядатись щонайменше кожні п'ять років [11; 15].

5. *Ефективність використання ресурсів та циркулярна економіка.* Для вирішення проблем раціонального використання природних ресурсів була прийнята Дорожня карта щодо ефективного використання ресурсів в Європі. Однією з її головних цілей є розблокування економічного потенціалу ЄС задля досягнення більшої продуктивності поряд із використанням меншої кількості ресурсів на шляху до циркулярної економіки [6; 19].

Крім того, у 2018 році в рамках так званого «пакету циркулярної економіки» були прийняті чотири Директиви ЄС 2018/849, 2018/850, 2018/851 та 2018/852, що включили наступні ключові положення: 1) спільна мета ЄС щодо переробки 65% комунальних відходів до 2035 року; 2) спільна мета ЄС щодо переробки 70% відходів упаковки до 2030 року; 3) обов'язкова мета зменшити сміттєзвалища на максимум 10% комунальних відходів до 2035 року; 4) заборона на захоронення окремо зібраних відходів, що вимагає роздільного збору біовідходів до 2023 року та для текстилю та небезпечних відходів домогосподарств до 2025 року; 5) просування економічних інструментів для відсторонення сміттєзвалищ; 6) перетворення побічної продукції однієї галузі в сировину іншої галузі. Зазначені заходи допоможуть стимулювати перехід ЄС до циркулярної економіки шляхом використання переробки та повторного використання відходів, а також сприяти сталому

економічному зростанню та створенню нових робочих місць [6].

6. *Стале споживання та виробництво.* У рамках реалізації екологічної політики ЄС у напрямі сталого споживання та виробництва були впроваджені наступні ініціативи: розширення Директиви про екологічний дизайн, перегляд Регламенту стосовно еко-маркування, Регламенту щодо екологічного менеджменту та аудиту, законодавства щодо зелених державних закупівель, Дорожньої карти щодо ефективності використання ресурсів та прийняття Плану дій з питань екологічних інновацій. Так, План дій з питань екологічних інновацій був започаткований у грудні 2011 року та спрямований на активізацію розвитку та використання екологічних технологій та підвищення європейської конкурентоспроможності у цій галузі. Він покликаний розширити фокус інноваційної політики до зелених технологій та еко-інновацій, а також виділити роль екологічної політики як чинника економічного зростання [7].

7. *Хімічні речовини та пестициди.* Визначним етапом розвитку екологічної політики ЄС щодо хімічних речовин та пестицидів стало прийняття у 2006 році Регламенту ЄС № 1907/2006 щодо реєстрації, оцінки, авторизації та обмеження хімічних речовин (Регламент REACH) [16], який набрав чинності з червня 2007 року, встановлюючи нормативну базу для регулювання розробки та випробувань, виробництва, розміщення на ринку та використання хімічних речовин, замінюючи при цьому близько 40 попередніх законодавчих актів в цій сфері. Метою Регламенту REACH є забезпечення кращого захисту людей та навколишнього середовища від можливих хімічних ризиків та сприяння сталому розвитку [4].

Отже, основні напрями сучасної екологічної політики ЄС реалізуються шляхом застосування ряду дієвих нормативно-правових інструментів, які спрямовані, зокрема, на скорочення викидів парникових газів та декарбонізацію економіки; перехід до низьковуглецевої економіки; просування використання відновлювальних джерел енергії; запровадження заходів моніторингу та звітності у досягненні кліматичних цілей; відновлення біорозмаїття, скорочення викидів газів від землекористовування та лісового господарства; охорону водних

ресурсів; запровадження механізмів регулювання управління забрудненням повітря та забезпечення якості повітря; оцінку та управління екологічним шумом; ефективне використання ресурсів та впровадження циркулярної економіки, сталого споживання та виробництва, сталої промислової політики, екологічних інновацій; реєстрацію, оцінку, авторизацію та обмеження хімічних речовин тощо.

Зважаючи на положення Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, якою передбачено серед іншого, що «сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й таким чином сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки», додатками XXX та XXXI Глави 6 «Навколишнє середовище» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво» визначено конкретні зобов'язання України в сфері охорони навколишнього середовища, зокрема адаптація законодавства України до ряду директив, регламентів та інших нормативно-правових актів ЄС тощо [22]. Слід відзначити, що Україна впровадженню європейських стандартів в сфері охорони навколишнього середовища та успішного досвіду ЄС щодо реалізації екологічної політики шляхом саме розроблення та вдосконалення нормативно-правової бази України, приведення її у відповідність до норм ЄС приділяється значна увага сьогодні, про що свідчать щорічні звіти Уряду про виконання Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС.

Список бібліографічних посилань

1. A Clean Planet for all. A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy. COM/2018/773 final. 28.11.2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0773> (Last Accessed: 01.04.2021).

2. A Roadmap for moving to a competitive low carbon economy in 2050. COM/2011/0112 final. 08/03/2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0112> (Last Accessed: 01.04.2021).

3. Amanatidis G. Biodiversity, land use and forestry. 11-2019. *European Parliament* : web-site. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/73/biodiversity-land-use->

and-forestry (Last Accessed: 01.04.2021).

4. Amanatidis G. Chemicals and pesticides. 11-2019. *European Parliament* : web-site. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/78/chemicals-and-pesticides> (Last Accessed: 01.04.2021).

5. Amanatidis G. Combating climate change. 01-2020. *European Parliament* : web-site. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/72/combating-climate-change> (Last Accessed: 01.04.2021).

6. Amanatidis G. Resource efficiency and the circular economy. 11-2019. *European Parliament* : web-site. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/76/resource-efficiency-and-the-circular-economy> (Last Accessed: 01.04.2021).

7. Amanatidis G. Sustainable consumption and production. 11-2019. *European Parliament* : web-site. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/77/sustainable-consumption-and-production> (Last Accessed: 01.04.2021).

8. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. OJ C 326, 26.10.2012, p. 47–390. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FTXT> (Last Accessed: 01.04.2021).

9. Directive (EU) 2016/2284 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the reduction of national emissions of certain atmospheric pollutants, amending Directive 2003/35/EC and repealing Directive 2001/81/EC. OJ L 344, 17.12.2016, p. 1–31. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2016.344.01.0001.01.ENG (Last Accessed: 15.05.2020).

10. Directive (EU) 2018/2001 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the promotion of the use of energy from renewable sources. PE/48/2018/REV/1. OJ L 328, 21.12.2018, p. 82–209. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.328.01.0082.01.ENG&toc=OJ:L:2018:328:TOC (Last Accessed: 01.04.2021).

11. Directive 2002/49/EC of the European Parliament and of the Council of 25 June 2002 relating to the assessment and management of environmental noise - Declaration by the Commission in the Conciliation Committee on the Directive relating to the assessment and management of environmental noise. OJ L 189, 18.7.2002, p. 12–25. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32002L0049> (Last Accessed: 01.04.2021).

12. Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe. OJ L 152, 11.6.2008, p. 1–44. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32008L0050> (Last Accessed: 01.04.2021).

13. EU Biodiversity Strategy for 2030. Bringing nature back into our lives. 20.5.2020. COM(2020) 380 final. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/communication-annex-eu-biodiversity-strategy-2030_en.pdf (Last Accessed: 01.04.2021).

14. Laky Z. Air and noise pollution. 11-2019. *European Parliament* : web-site. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/75/air-and-noise-pollution> (Last Accessed: 01.04.2021).

15. Laky Z. Water protection and management. 11-2019. *European Parliament* : web-site. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/74/water-protection-and-management> (Last Accessed: 01.04.2021).

16. Regulation (EC) No 1907/2006 of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 concerning the Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals (REACH), establishing a European Chemicals Agency, amending Directive 1999/45/EC and repealing Council Regulation (EEC) No 793/93 and Commission Regulation (EC) No 1488/94 as well as Council Directive 76/769/EEC and Commission Directives 91/155/EEC, 93/67/EEC, 93/105/EC and 2000/21/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02006R1907-20140410> (Last Accessed: 15.05.2020).

17. Regulation (EU) 2018/1999 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action, amending Regulations (EC) No 663/2009 and (EC) No

715/2009 of the European Parliament and of the Council, Directives 94/22/EC, 98/70/EC, 2009/31/EC, 2009/73/EC, 2010/31/EU, 2012/27/EU and 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council, Council Directives 2009/119/EC and (EU) 2015/652 and repealing Regulation (EU) No 525/2013 of the European Parliament and of the Council. PE/55/2018/REV/1. OJ L 328, 21.12.2018, p. 1–77. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.328.01.0001.01.ENG&toc=OJ:L:2018:328:FULL (Last Accessed: 01.04.2021).

18. Regulation (EU) 2018/842 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 on binding annual greenhouse gas emission reductions by 88 Member States from 2021 to 2030 contributing to climate action to meet commitments under the Paris Agreement and amending Regulation (EU) No 525/2013. PE/3/2018/REV/2. OJ L 156, 19.6.2018, p. 26–42. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2018.156.01.0026.01.ENG (Last Accessed: 01.04.2021).

19. Roadmap to a Resource Efficient Europe. 2011-09-22. COM_COM(2011)057/PAR01/En. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?references=COM_COM\(2011\)0571&searchLanguages=EN&sortAndOrder=DATE_DOCU_DESC](https://www.europarl.europa.eu/RegistreWeb/search/simple.htm?references=COM_COM(2011)0571&searchLanguages=EN&sortAndOrder=DATE_DOCU_DESC) (Last Accessed: 01.04.2021).

20. The European Green Deal. COM/2019/640 final. 11.12.2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1576150542719&uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN> (Last Accessed: 01.04.2021).

21. Паризька угода : Міжнародний документ від 12 груд. 2015 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61 (дата звернення: 01.04.2021).

22. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011).

УДК:504.05

Єрофєєнко Лариса Василівна
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
правового регулювання економіки
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

ЧОРНОБИЛЬСЬКА ТРАГЕДІЯ: АНАЛІЗ ПРИЧИН ТА НАСЛІДКІВ

Ще багато десятиліть, а то і навіть сотен років жахливим відлунням для людства будуть відчуватися наслідки найбільшої в історії людства техногенної катастрофи, яка сталася 26 квітня 1986 року на Чорнобильській атомній електростанції. Минуло 35 років з моменту цієї події, але її наслідки залишаються предметом обговорення світової наукової спільноти.

Сьогодні можна багато говорити і гадати, що послужило причиною цієї аварії, чи можливо її було уникнути, але... Масштаб Чорнобильської аварії, найтяжчої за всю історію людства техногенної катастрофи, добре відомий як вченим, так і політикам всього світу.

26 квітня 1986 року на четвертому реакторі пролунало два вибухи. Причина катастрофи – перегрівання реактора й накопичення великої кількості газів, що з'явилися під час неконтрольованої реакції. Унаслідок катастрофи в довкілля потрапило 7 т ядерного палива.

У 1993 році Міжнародне агентство з атомної енергії серед причин аварії на Чорнобильській атомній електростанції вказало на те, що реактор був неправильно спроектований і небезпечний в експлуатації, персонал не був проінформований про небезпеки, допустив ряд помилок і ненавмисно порушив існуючі інструкції, частково через відсутність інформації про безпеку реактора.

Історики ж наголошують на політичній відповідальності комуністичного режиму, який заради ідеологічних інтересів поставив під загрозу життя і здоров'я мільйонів громадян. Через недосконалість конструкції, порушення технології будівництва, використання неякісних будівельних матеріалів, численні міні-катастрофи подібна техногенна катастрофа в СРСР не могла не статися. Злочинні дії влади щодо

приховування інформації з одного боку поглибили непоправні негативні наслідки аварії, а з іншого – спричинили активізацію національно-демократичного руху, що в кінцевому підсумку привело до розпаду СРСР. Приховування інформації владою спричинили активізацію екологічного і національно-демократичного руху.

За визначенням UNSCEAR і ВООЗ, Чорнобильська катастрофа віднесена до аварій ядерних об'єктів найвищого рівня.

За Міжнародною шкалою ядерних подій Чорнобильська аварія оцінюється по максимальному сьомому рівню і характеризується як «важкі наслідки для здоров'я людини та для навколишнього середовища».

Трагедія забрала життя тисяч людей, стала причиною багатьох, в основному онкологічних захворювань, принесла величезний збиток для навколишнього середовища і, в кінцевому рахунку вплинула навіть на хід історії. Жахливі наслідки цієї трагедії відчуються й досі.

Україна відчула вплив радіації у більш ніж 2000 містах та селищах, внаслідок чого постраждало 3 млн. громадян. Чорнобильська аварія в десятки разів збільшила частоту ракових захворювань і хвороб, пов'язаних зі зниженням захисної здатності людського організму. Україна незворотно втратила майже 50 тисяч гектарів найродючіших чорноземів.

Аварія призвела до забруднення більш як 145 тисяч кв. км території України, Республіки Білорусь та Російської Федерації. З них на Україні – 2293 селища та міст з населенням приблизно 2,6 млн. людей. Чорнобильська аварія спричинила безпрецедентне опромінення населення зазначених вище держав. За унікальністю структури поширення: просторовою, часовою, професійно віковою, а також за поєднанням зовнішнього та внутрішнього опромінення, вона не має аналогів впродовж всієї історії техногенних катастроф.

Крім України, Республіки Білорусь та Російської Федерації вплив Чорнобильської катастрофи відчули на собі Швеція, Норвегія, Польща, Австрія, Швейцарія, Німеччина, Фінляндія, Великобританія тощо.

Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС 95% території України зазнало радіоактивного забруднення. Загальна площа зон

радіоактивного забруднення, що визначена чинним законодавством, становить 54,6 тис. км².

З нагоди річниці аварії на ЧАЕС пригадаємо маловідомі факти про катастрофу:

- сумарна радіація ізотопів, викинутих в повітря, склала 50 мільйонів кюрі, що в 30-40 разів більше, ніж під час вибуху в Хіросімі в 1945 році;

- на ліквідацію наслідків вибуху було мобілізовано 600 тисяч осіб з усього Радянського Союзу;

- для гасіння пожежі застосовувалися вертольоти, що скидали спеціальні суміші для гасіння і запобігання ланцюговій реакції, а також пісок і глину. Надалі виявилось, що вони, можливо, ще більше підвищили температуру реактора. Пожежу погасили тільки 9 травня;

- дороги в зоні відчуження без єдиної вибоїни. Рівне асфальтне покриття було покладено для того, щоб уникнути розкидання радіоактивних відходів, які перевозилися у вантажівках на дослідження або зберігання. Відповідно до регламенту, ці машини повинні були пересуватися зі швидкістю не більш ніж 40 км/год, щоб вантаж не розсипався;

- журнал Forbes визнав зону навколо Чорнобильської АЕС одним із «суперекстравагантних туристичних місць, де можна і відпочити, і побачити те, чого більше немає ніде у світі».

Аварія на Чорнобильській АЕС за своїми масштабами не вкладалася в параметри аварій, які розглядалися в нормативних документах Радянського Союзу як імовірні. У цілому Державна союзно-республіканська програма і ухвалені постанови передбачали цілу низку широкомасштабних державних заходів, спрямованих на забезпечення екологічної безпеки, охорону і зміцнення здоров'я, соціально-правовий захист потерпілих внаслідок Чорнобильської катастрофи й населення забруднених територій.

З розпадом СРСР можливість отримати кошти з Союзного бюджету була втрачена, і фінансування усіх заходів, передбачених «чорнобильським» законодавством, повністю лягло на український бюджет.

Наслідки аварії на Чорнобильській АЕС ліквідують досі. Щоб хоч якось знизити рівень радіації, на четвертому енергоблоці 29 листопада 2016 року побудовано новий саркофаг. Споруда прослужить 100 років і дасть змогу розібрати реактор, а потім «поховати» його частини.

Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – це не тимчасова, а розрахована на тривалий час цілеспрямована діяльність держави, яка буде здійснюватися протягом історично тривалого періоду. У країні сформована нормативно-правова база для реалізації національної політики у сфері комплексного захисту постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, яка відповідає міжнародним і національним нормам радіаційної безпеки. Разом з тим, структура державно-правового механізму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи незбалансована. Існує необхідність переходу до нової фази подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – фази відновлення та розвитку.

УДК 342.4 (477)

*Остапенко Олена Геннадіївна,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
правового регулювання економіки
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: ostapenkold77@gmail.com*

ПРАВО НА ЕКОЛОГІЧНУ БЕЗПЕКУ ЯК СКЛАДОВА ЗАСАД КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

В умовах становлення конституціоналізму в Україні, постійних конституційних перетворень і модернізації Конституції вченими-науковцями особлива увага у цих процесах приділяється істотній ролі засад (основ) конституційного ладу, закріплених у розділі I Основного Закону. Необхідність перейменування вказаного розділу, Крусян А. обґрунтовує на підставі теорії сучасного конституціоналізму, зокрема, з визнанням системи загальнолюдських політико-правових цінностей та визначенням пріоритету прав людини у взаємовідносинах «людина – суспільство – держава» і обов'язком держави визнавати, забезпечувати і захищати ці права [1, с. 21]. При цьому вчена наголошує на структуруванні цього розділу на «видові» основи (засади), серед яких окреме місце займають екологічні основи [1, с. 22-23].

Стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави; вона відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [2]. Слід зазначити, що існування і розвиток особистості, суспільства і людства, гармонійна побудова відносин «людина – техніка», «людина – довкілля» можливі лише в екологічно безпечних умовах. Так, стаття 50 Конституції закріплює право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному також гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість

харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена [2].

Ці екологічні права, передбачені розділом II Основного Закону, нерозривно пов'язані з положеннями ст. 16 Конституції України, що є засадами конституційного ладу: «Забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави» [2].

У сучасних умовах пошуку шляхів відновлення довкілля і вирішення глобальних екологічних проблем людства необхідною умовою є формування виваженої екологічної політики у сфері взаємодії суспільства і природи.

Найважливішим завданням екологічної політики в Україні є реальне забезпечення права на екологічну безпеку, захист навколишнього природного середовища від руйнації, визначення механізмів подолання екологічної кризи з метою вирішення проблеми виживання людства перед загрозою глобальної екологічної катастрофи. Реалізація права на екологічну безпеку вимагає вироблення оптимальних форм і засобів взаємодії людини і природного довкілля, а також забезпечити соціальну організацію відповідно до екологічного імперативу виживання людини і людства.

Екологічна політика є складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави, що виходить за межі політики будь-якої держави, оскільки її центром є людина, і вказує на світовий характер такої політики. Водночас екологічна безпека заснована на врегульованих внутрішніми національними правовими нормами національних інтересах. Ці інтереси є підґрунтям екологічної політики, яка повинна бути обґрунтованою, цілісною, ефективною, послідовною і практично спрямованою.

Аналіз змісту ст. 16 Конституції свідчить, що екологічна політика є складовою державної політики національної безпеки. Безпека як родове поняття відображає стан захищеності, відсутності загроз чи ризиків. Тому екологічну безпеку визначають як сукупність урегульованих нормами

права опосередкованих джерелами підвищеної екологічної небезпеки, несприятливим навколишнім середовищем відносин, з метою попередження й усунення загрози життю та здоров'ю людини, матеріальним цінностям і довкіллю. Забезпечення екологічної безпеки відбувається через її гарантії – адекватність екологічних умов існування населення завданням збереження його здоров'я, відвернення загрози депопуляції. Гарантування екологічної безпеки є обов'язком держави, що реалізується шляхом встановлення системи засобів забезпечення, регламентації прав на екологічну безпеку, регулювання відповідних суспільних правовідносин, визначення правового режиму здійснення екологічно небезпечної діяльності, форм реалізації можливостей особи у цій сфері, способів юридичного захисту, встановлення меж і видів відповідальності суб'єктів за порушення встановленого режиму та невиконання вимог, норм і нормативів екологічної безпеки та відповідальності за екологічний ризик.

23 березня 2021 року рішенням Ради національної безпеки і оборони України «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», введеним у дію указом Президента України № 111/2021 внаслідок аналізу питань, пов'язаних із викликами та загрозами національній безпеці України в екологічній сфері, з урахуванням високого рівня ризиків для природних екосистем та здоров'я населення, зумовленого значним забрудненням довкілля через техногенне навантаження, нераціональне використання природно-ресурсного потенціалу, значних обсягів накопичених в Україні відходів, загострення екологічних та техногенних проблем у районах, прилеглих до зони конфлікту на Донбасі, недостатнього рівня адаптаційних можливостей галузей економіки, систем життєзабезпечення до негативних процесів зміни клімату, неналежний стан системи державного моніторингу навколишнього природного середовища, єдиної державної системи захисту, Кабінету Міністрів для забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження та посилення її бар'єрної функції необхідно розробити і затвердити Національний план дій з охорони

навколишнього природного середовища на 2021 – 2025 роки, у тому числі внести до Верховної Ради України проект закону щодо актуалізації Загальнодержавної програми зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему, затвердженої Законом України від 15 січня 2009 року № 886-VI[3].

Не можна не погодитися з думкою Крусян А., що серед основ конституційного ладу доцільно передбачити принцип гарантування і забезпечення Українською державою сталий розвиток, захист і розумне (збалансоване) використання довкілля (та всіх елементів екосистеми) з метою забезпечення екологічної безпеки й екологічних потреб наступних поколінь, збереження екологічного різноманіття та підтримання екологічної рівноваги. Крім того, слід конституційно визначити, що органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти у сфері довкілля виключно на підставах обачності (обережності, остороги), розумності, узгодженості своїх сумісних дій та у визначених законом випадках за консультативним погоджуванням з громадськістю [1, с. 29].

Виходячи з викладеного, вважаємо за необхідне забезпечити подальше вдосконалення конституційних положень щодо змісту конституційного ладу України, зокрема, у сфері екологічної безпеки, відповідно до теорії і практики сучасного конституціоналізму, гарантування його стабільності та непорушності.

Список бібліографічних посилань

1. Крусян А. Доктринальна концепція модернізації конституційних положень щодо засад конституційного ладу України. *Юридичний вісник*, 2013. № 2. С. 21-30.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

3. Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації: Рішення РНБО України, введене в дію указом Президента України № 111/2021 від 23 березня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0018525-21#Text>.

УДК 349.3.

Сергієнко Валерій Вікторович
кандидат юридичних наук,
професор, завідувач кафедри
правового регулювання економіки,
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: sergienkovv60@gmail.com

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАХИСТУ ПОСТРАЖДАЛИХ ВНАСЛІДОК ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Минуло 35 років з моменту аварії планетарного масштабу що відбулась на Чорнобильській атомній електростанції. Наслідки цієї аварії так чи інакше торкнулись багатьох країн. А такі держави як Україна, Білорусія та Росія постраждали від забруднення радіоактивним папілом більш за все.

Наслідки такої катастрофи у повному обсягу невідомі, але відомо що приблизно чотири мільйони осіб постраждало у тому числі більш одного мільйону дітей. Офіційні данні кількості померлих до сьогодні не встановлено та невідомо. Це пов'язано з тим, що основне навантаження щодо ліквідації наслідків Чорнобильської аварії здійснювали військовослужбовці, а як відомо у Радянському союзі всі події що здійснювались з залученням військовослужбовців складало державну таємницю. Але до Розподільчого реєстру постраждалих від катастрофи на ЧАЕС винесено близько 800 тис. чоловік з них 350 тис. військовослужбовців [2]. Негативні наслідки які зазнала Україна та низка інших країн світу, що є прилеглими до зони (аварії) відчуження, (продовжують зазнавати і зараз), обумовило необхідність законодавчого закріплення певних заходів запобігання розповсюдження забруднення території та захисту учасників ліквідації аварії. Так у 1993 році було розроблено та прийнято Концепцію Національної програми ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи і соціального захисту громадян на 1994-1995 роки та період до 2000 року. На Конституційному рівні у 1996 році у ст. 16 було закріплено, що забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання

Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Як бачимо подолання наслідків Чорнобильської аварії що знайшло своє закріплення в Конституції направлене на подолання наслідків техногенної катастрофи, що практично відсутнє в Конституціях інших країн що постраждали від цієї аварії.

Реалізуючи положення вищезазначеної статті Конституції в Україні, було розроблено та прийнято низку інших Законів та програм направлених на подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, зокрема Закони України «Про правовий режим території що зазнала радіоактивного забруднення в наслідок Чорнобильської катастрофи», «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали в наслідок Чорнобильської катастрофи». Проте, не зважаючи на закріплення в Основному законі нашої країни важливих положень, їх реалізацію через прийняття цілої низки законодавства реалізація цих норм практично відбувається саме на папері. Так, реалізація окремих положень Закону України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали в наслідок Чорнобильської катастрофи» та Загальної програми ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи щодо проблем медичного та соціального характеру фактично припинена. А учасники ліквідації наслідків Чорнобильської аварії де-факто лишилися сам на сам з проблемами медичного та соціального характеру. Головною проблемою такого відношення до ліквідаторів наслідків техногенної катастрофи є відсутність належного державного фінансування. Постійне скорочення обсягу фінансування соціальної та медичної сфери унеможливорює виконання Закону «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». У зв'язку з чим останнім часом ми спостерігаємо збільшення кількості звернень громадян що постраждали в наслідок техногенної операції до суду з позовами проти держави та акцій протесту чорнобильців.

Аналізуючи зміст норм розділів IV-VIII Закону, що встановлюють соціальний захист, особливості праці та пенсійного забезпечення осіб, що постраждали в наслідок Чорнобильської катастрофи, можна констатувати, що медична допомога ліквідаторам відбувається

практично на тих же самих умовах, що і звичайної людині, а безпосередню лікування – за власні кошти.

На нашу думку, ця категорія осіб повинна бути застрахована безпосередньо державою та отримувати повне безоплатне медичне обслуговування та щорічну реабілітацію в санаторіях.

Не менш актуальним є питання проведення заходів направлених на дезактивацію забрудненої території, охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, що на сьогодні потребує достатнього фінансування та чіткої координації діяльності державних органів. Отже, реалізація положень норм вищезазначеного закону можлива лише у тому разі якщо держава забезпечить належне фінансування прийнятих програм.

Враховуючи наслідки Чорнобильської катастрофи чинне законодавство України в сфері національної безпеки повинно було передбачити окремі положення щодо здійснення комплексу заходів, які гарантують екологічну безпеку ядерних об'єктів і надійний радіаційний захист населення і довкілля. Але на жаль, Закон України «Про національну безпеку» лише у ст.3 наголошує державну політику у сферах національної безпеки що спрямована на захист навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій. Тоді як державне забезпечення екологічного сектору та безпека ядерних об'єктів і надійний радіаційний захист населення і довкілля свого закріплення у цьому законі не знайшло. Характеризуючи норми «Кодексу цивільного захисту» варто визначити що вони містять окремі поняття радіаційного захисту населення і територій (ст.35) але конкретизація заходів відсутня. Глава 12 Кодексу хоча і має назву забезпечення техногенної безпеки але лише закріплює загальні поняття джерел небезпеки, встановлює компетенції органів державної влади та вимоги щодо дотримання техногенної безпеки, тоді як порядок мінімізації наслідків Чорнобильської катастрофи та інших надзвичайних ситуацій не встановлює. Окремі положення щодо регулювання відносин пов'язаних з Чорнобильською катастрофою знайшли своє закріплення у Земельному, Водному та Лісовому Кодексах України але конкретних заходів направлених на відновлення водного, земельного та лісового фонду що постраждали в

наслідок Чорнобильської аварії не містять. Правовий режим регулювання відносин використання земельного, лісового та водного фонду на території що зазнала радіоактивного забруднення в наслідок Чорнобильської катастрофи регулюється Законом України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», який також не закріплює певних заходів направлених на відновлення навколишнього середовища.

Законодавство щодо захисту постраждалих наслідок Чорнобильської аварії та попередження виникнення техногенних катастроф досить динамічне та швидко змінюється. Одним з прикладів швидкої зміни норм є внесення 53 зміни до одного з основних законів що забезпечує захист постраждалих унаслідок Чорнобильської аварії «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали в наслідок Чорнобильської катастрофи». Причому майже всі зміни не були направлені на спрощення процедури захисту прав постраждалого та не завжди покращували його матеріальне та соціальне становище. Першим етапом руйнування системи захисту прав постраждалих в наслідок Чорнобильської катастрофи стало внесення докорінних змін у Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», а саме: встановлення суми чорнобильських компенсацій, доплат і пенсій були віднесені до компетенції Кабінету Міністрів України який їх встановлював прив'язувавши до Закону України «Про державний бюджет». Причому при скороченні фінансування соціального напрямку скорочувались і компенсації постраждалим від чорнобильської аварії. На нашу думку, Верховна рада що річно має розглядати внесення змін до закону «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та встановлювати розміри компенсації.

Ті норми які були направлені на покращення матеріального та соціального становища постраждалих осіб в наслідок Чорнобильської аварії як не прикро визнавати не виконуються. Про це свідчить безліч справ які розглядались судами України особливо щодо сплати компенсацій постраждалим, причому варто зазначити що розмір компенсації постраждалим постійно змінюється та не відповідає

зростанню цін та життя в Україні. Так, Мінсоцполітики затвердило розміри грошової компенсації вартості продуктів харчування для громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на 2021 рік в розмірі від 391,8 до 456.0 грн для осіб віднесених до першої категорії та 191.1 до 228.0 гр. для другої категорії. (дів. наказ від 09.02.2021 р. №74). Де які компенсацій що передбачені законодавством сплачуються частково або постійно затримуються.

Одним з не вирішених питань не зважаючи на минулі 35 років є проблема забезпечення житлом постраждалих в наслідок чорнобильської аварії. Відповідно до державних програм забезпечення житлом постраждалих від аварії на ЧАС держава повинна була забезпечити житлом (надати квартиру або виділити кошти для самостійного придбання чи будівництва будинку) але нажалі на сьогодні майже 25 тис. сімей та осіб перебувають на квартирному обліку. Де хто не дочекавшись отримання житла вимушений був повернутися до забрудненої території.

Виходячи з вище викладеного, можливо дійти висновку що в Україні хоча і існує система законодавства що регулює відносини ліквідації наслідків Чорнобильської аварії та забезпечення захисту постраждалих, але його реалізація та якість дуже низька. Це пов'язано зі значною розгалуженістю цього законодавства та залученням великої кількості державних установ різної галузевої направленості при реалізації цього законодавства. Отже, на нашу думку, назріла гостра необхідність не тільки підвищити якість законодавства щодо подолання наслідків Чорнобильської аварії (що відповідало би потребам часу), але і створити єдиний державний орган який би відповідав за його реалізацію.

Потребує також ретельний підхід до фінансування науково-дослідницьких інститутів які на постійної основі здійснювали дослідницьку діяльність екологічного становища забрудненої території. На підставі цих досліджень розроблялись програми подолання наслідків аварії та відновлення екології.

Отже, минуло 35 років з цієї трагічної події, але значна кількість проблем, пов'язаних з подоланням наслідків цієї трагедії не вирішена. Тому держава, в особі її державних органів з залученням науковців

повинні не тільки розробляти заходи щодо подолання наслідків Чорнобильської аварії, а й вживати певні заходи щодо їх реалізації.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Про правовий режим території що зазнала радіоактивного забруднення в наслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 року № 795-XII. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text>.

3. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали в наслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 року № 797-XII. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>.

4. Щодо затвердження розміру грошової компенсації вартості продуктів харчування для громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи на 2021 рік : Наказ Міністерства соціальної політики України від 09 лютого року №74. *Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України.* URL: <https://www.msp.gov.ua/documents/5958.html>.

Суц Олена Перівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правового
регулювання економіки
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця,
e-mail: sushch_elena@ukr.net

ТУРИЗМ У ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ

Трагедія, що сталася у квітні 1986 року, завдала великої шкоди навколишньому природному середовищу та здоров'ю людства. З тих подій минуло 35 років, але тама Чорнобильської катастрофи та її наслідків не перестає бути актуальною.

З кожним роком зростає кількість відвідувачів зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення. Чорнобильська зона є найбільш привабливим туристичним напрямком для іноземних туристів з 1998 року. Держава активно сприяє розвитку вказаного напрямку туризму. Так, наприклад, 8 лютого 2021 року було підписано Меморандум про співпрацю та взаємодію щодо створення сприятливих умов для подальшого розвитку відвідування території зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення між Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерством культури та інформаційної політики України, Державним агентством України з управління зоною відчуження, Державним агентством розвитку туризму України. На думку Міністра захисту довкілля та природних ресурсів Р. Абрамовського, підписання даного Меморандуму дозволить об'єднати зусилля для потужного представлення на міжнародному рівні зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення [1].

Відповідно до Указу Президента України «Про деякі питання розвитку територій, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 10 липня 2019 № 512» [2], метою якого є стимулювання відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, підтримки природоохоронної діяльності на цих територіях, створення умов для

використання їх туристичного потенціалу, популяризації та утвердження бренд-меседжу «Безпечний Чорнобиль» у 2019 році, Наказом Голови Державного агентства України з управління зоною відчуження у зоні відчуження затверджено 21 маршрут відвідування, серед яких 13 наземних, 5 водних та 3 повітряні.

За даними Державного агентства України з управління зоною відчуження [3] у 2019 році за 8 місяців 74 671 турист побував у зоні відчуження, а загалом за рік 120 тисяч [4]. У зв'язку з пандемією у 2020 році кількість відвідувачів була меншою, але не цікавість до туристичних напрямків не зменшилася.

З огляду на вказане виникають питання стосовно безпеки туризму в зоні відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, оскільки жоден туроператор не може на 100 % гарантувати безпечні умови перебування туристів у зоні відчуження. Реальний стан такий, що у Чорнобильській зоні періодично фіксуються значні стрибки радіаційного фону. Перебуваючи у Чорнобильській зоні людина отримує додатковий радіаційний вплив. На нашу думку, перебування на вказаній території повинно бути цілковито виправдане метою перебування, але не з розважальною метою.

08 квітня 2021 року у режимі відеоконференції відбулися слухання у комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування на тему: «35-ті роковини Чорнобильської катастрофи: проблеми та перспективи розвитку зони відчуження» [5]. Голова підкомітету з питань подолання наслідків Чорнобильської катастрофи Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування І. Кривошеєв вказав на досить значну проблему – дозиметричну паспортизацію. «Крайня дозиметрична паспортизація була у 2012 році. Наразі 10 років ми не розуміємо реальний стан справ щодо забруднення населених пунктів, які зазнали радіаційного забруднення. Без таких досліджень ми боремося з проблемою ніби всліпу» [5].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» дозиметрична паспортизація повинна проводитися

щорічно. Перелік населених пунктів, віднесених до зон радіоактивного забруднення, та дані щорічних дозиметричних паспортизацій із зазначенням очікуваних доз опромінення населення оприлюднюються Кабінетом Міністрів України один раз на три роки, починаючи з 2009 року, а також надаються на запит відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації». Відповідно до Наказу МНС України від 27.07.2011 р. № 764 «Про організацію проведення дозиметричної паспортизації населених пунктів»[6] на виконання Указу Президента України від 11.10.2010 р. № 937 «Про заходи, пов'язані з 25-ми роковинами Чорнобильської катастрофи» в частині перегляду меж зон радіоактивного забруднення у 2011 році було проведено дозиметричну паспортизацію населених пунктів, віднесених до радіоактивного забруднення. Отже, остання загальнонаціональна дозиметрична паспортизація територій, що зазнали радіоактивного забруднення, проводилася у 2011 році. Дивним є те, що держава за таких обставин сприяє розвитку «туризму» у Чорнобильській зоні та розвиває нові туристичні напрямки.

Висновок. На нашу думку, держава зосереджує зусилля у розвитку не тих туристичних напрямків, що можуть зацікавити туристів та презентувати Україну на міжнародному рівні. Зона відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення не є «туристичною перлиною» нашої держави, це територія, де сталося горе, і, їх відвідування має відповідати науково-дослідній меті і подоланням наслідків трагедії, сприяння відновленню території, технічному розвитку, а також забезпеченню екологічної безпеки.

Список бібліографічних посилань

1. Органи влади об'єднують зусилля для розвитку відвідування Чорнобильської зони відчуження. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/organi-vladi-obyednayut-zusillya-dlya-rozvitku-vidviduvannya-chornobilskoji-zoni-vidchuzhennya/>.

2. Про деякі питання розвитку територій, які зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи. Указ Президента України від 10 липня 2019 № 512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512/2019>.

3. Державне агентство України з управління зоною відчуження. Офіційний сайт. URL: <http://dazv.gov.ua/>.

4. Про внесення змін до наказу ДАЗВ від 05.05.2014 р. № 52« Про організацію виконання Порядку відвідування зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення: Наказ ДАЗВ України від 30.08.2019 р. №176-19/ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0186767-20#Text/>.

5. 35-ті роковини Чорнобильської катастрофи: проблеми та перспективи розвитку зони відчуження : Слухання у Комітеті Верховної Ради України з питань екологічної політики та природокористування. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nSOY01-UyFk>.

6. Про організацію проведення дозиметричної паспортизації населених пунктів: Наказу МНС України від 27.07.2011 р. № 764. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0764735-11>.

УДК 342.25

*Кириченко Юлія Миколаївна,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правового
забезпечення господарської
діяльності факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ
e-mail: y.kirichenko111@gmail.com*

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Аналіз законодавчих норм щодо закріплення за органами місцевого самоврядування повноважень у сфері охорони навколишнього природного середовища доводить, що муніципальні органи з метою реалізації покладених на них повноважень у зазначеній сфері здійснюють адміністративно-процедурну діяльність нормотворчого, організаційно-дозвільного, виконавчо-розпорядчого, юрисдикційного, а також координаційно-контрольного характеру.

Незважаючи на те, який вид адміністративної процедури будуть здійснювати органи місцевого самоврядування або їх посадові особи, діяльність суб'єктів адміністративних процедур у сфері охорони довкілля має ґрунтуватись на принципах охорони навколишнього природного середовища, передбачених ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1].

Сучасна система державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища характеризується тим, що за весь період незалежності України в ній не було створено заохочувальних інструментів стосовно раціонального використання природних ресурсів. Це призводить до того, що, незважаючи на скорочення виробництва, процес забруднення довкілля України поширюється і це стосується не тільки природних ресурсів, а й усього життєвого простору людини. Означене свідчить про те, що необхідно налагодити взаємозв'язок між потребами суспільства та захистом довкілля, формувати екологічну свідомість та культуру громадян, переглянути систему фінансування охорони навколишнього природного середовища та заходів, пов'язаних

із відтворенням та підтриманням якісного стану природних ресурсів України. Курс країни на євроінтеграцію ставить нові вимоги стосовно підходів до формування та здійснення державного регулювання охорони навколишнього природного середовища [2, с.1].

Проте, підкреслюючи першочергове значення екологічного оздоровлення держави, Верховна Рада України визначила, що подальше руйнування і забруднення довкілля загрожує незворотними наслідками для здоров'я населення України та генофонду нації. Саме тому в найкоротші терміни потрібна розробка та реалізація широкого комплексу заходів щодо оздоровлення довкілля та створення безпечних умов життя суспільства. Виходячи з того, що кожен крок індустріальної діяльності суспільства створює екологічні проблеми, то безпека здоров'я людини, насамперед, створюється екологізацією виробництва, тобто впровадженням природоохоронних і природовідновлювальних заходів на національному рівні. За оцінками спеціалістів, для дотримання норм екологічної безпеки необхідно щорічно витратити, як мінімум, 3 – 7 % валового національного продукту. В Україні цей показник становить лише близько 0,5% [3, с.457, 463-464].

Сьогодні продовжується процес активізації містоутворення (урбанізації), внаслідок чого відбувається пригнічування природного середовища як кількісно, так і якісно – викидами та скидами значної кількості шкідливих відходів, які забруднюють воду, повітря, землю, надра тощо. Жителі багатьох регіонів потерпають через нестачу води, велика кількість населення, особливо міського, споживає воду, яка не відповідає санітарним вимогам. У багатьох містах України виникають значні проблеми в екологічній сфері, пов'язані із забрудненням повітряного басейну автотранспортними засобами, кількість яких постійно збільшується, а також великою кількістю промислових підприємств.

Актуальною проблемою в Україні залишається питання утилізації твердих промислових та побутових відходів, яких продовж року утворюється близько мільярда тонн, з яких лише 4% йде на переробку. Тому вкрай важливим на сьогоднішній день залишається питання щодо будівництва і функціонування сучасних високо технологічно оснащених

сміттєпереробних заводів з метою припинення забруднення твердими відходами земель нашої держави, та більше – вироблення альтернативного джерела електроенергії без завдання шкоди навколишньому середовищу.

У вирішенні проблем з охорони навколишнього природного середовища важливу роль відіграють такі методи, як функціональне зонування територій (особливо міських), збереження та раціональне використання природних компонентів.

Здійснюючи адміністративно-процедурну діяльність у сфері охорони навколишнього природного середовища, органи місцевого самоврядування можуть використовувати соціально-економічні заходи щодо захисту довкілля: політику цін, кредити, штрафи, створення програм, адміністративні санкції тощо. Оскільки проблема захисту довкілля є комплексною, то вона потребує координації зусиль всіх суб'єктів територіальної громади, активної їх участі у цій важливій справі.

На органи місцевого самоврядування законодавство України покладає здійснення у галузі охорони навколишнього природного середовища адміністративних процедур контрольного-наглядного характеру. Так, місцеві ради відповідно до своїх повноважень можуть створювати спеціальні підрозділи, які контролюють виконання природоохоронного законодавства підприємствами, установами, організаціями та громадянами в межах відповідної території. Такі структурні підрозділи вже створені та ефективно працюють в багатьох населених пунктах України. Наприклад, Адміністративно-технічне управління (м. Львів), основним завданням якого є нагляд за дотриманням підприємствами, установами, організаціями та громадянами вимог про рекламу, благоустрій та екологічним станом; відділ з контролю за благоустроєм міста Департаменту контролю Харківської міської ради. Запорізькою міською радою створено Інспекцію з благоустрою, основними завданнями діяльності якої є: реалізації повноважень виконавчих органів міської ради в частині здійснення постійного контролю за дотриманням законодавства України про благоустрій населених пунктів, Правил благоустрою, забезпечення чистоти, порядку та додержання тиші у м. Запоріжжі, санітарно-

природоохоронного та екологічного стану підприємствами, установами, організаціями всіх форм власності та громадянами шляхом проведення перевірок території міста; сприяння розвитку та поліпшення стану благоустрою міста; профілактика запобігання правопорушень у сфері благоустрою міста; виявлення фактів порушення законодавства у сфері благоустрою міста, санітарного, природоохоронного та екологічного стану; складання протоколів для притягнення винних до відповідальності.

Окрім контрольних-наглядових органів, що створюються органами місцевого самоврядування, з метою забезпечення екологічної безпеки значного поширення має набути громадський контроль за станом довкілля та дотриманням підприємствами, установами, організаціями та громадянами на відповідній території норм законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Дедалі частіше на практиці зустрічаються, так звані, екологічні конфлікти, які, зазвичай, виникають за умови втручання людини у довкілля, що провокує зміни у природних і соціальних системах. Саме поняття «екологічний конфлікт» є досить новим у науковій літературі. Корені таких конфліктів часто криються у непорозумінні між їх учасниками, недостатній поінформованості сторін, отриманні неповної чи неточної інформації, відмінності інтересів між сторонами тощо. За кордоном більшість екологічних конфліктів вирішуються у судах. На жаль, в Україні право на звернення до суду, що є досить важливим правовим інструментом, використовується зрідка, що пояснюється неготовністю судової системи до захисту екологічних прав громадян, складністю доведення причинного зв'язку між фактом забруднення навколишнього природного середовища й ушкодженням здоров'я людей тощо [3, с. 498 – 501], а також низьким рівнем довіри населення до існуючої судової системи та завантаженістю судів великою кількістю справ.

Тому цілком обґрунтованим та таким, що потребує позитивного вирішення, постає питання щодо створення місцевих (муніципальних) судів, на які буде покладено функції здійснення судочинства з таких питань місцевого значення, як екологічна безпека, житлово-комунальне

господарство, містобудування, земельні відносини та ін., що збільшить довіру до суддів такого суду та розвантажить суди загальної юрисдикції [4, с. 364].

Ще однією з причин, яка суттєво впливає на ефективність здійснення органами місцевого самоврядування адміністративних процедур у галузі охорони довкілля є недосконале законодавство щодо регулювання механізмів управління та контролю на місцевому рівні, у зв'язку з чим виникають протиріччя між органами місцевого самоврядування, з одного боку, та місцевими державними адміністраціями та регіональними представництвами центрального органу виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Отже, ефективність та результативність здійснення діяльності муніципальних органів в галузі охорони навколишнього природного середовища з метою забезпечення сталого природокористування та збереження довкілля залежить від чіткого розмежування функцій і повноважень органів місцевого самоврядування та законодавчого регламентування відповідальності місцевих органів влади за прийняті ними рішення.

Список бібліографічних посилань

1. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 21 червня 1991 року № 1264-XII. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

2. Боковикова Ю. В., Панова О. В. Зарубіжний досвід державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 1(53). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2018-1/doc/6/01.pdf>.

3. Місцеве самоврядування. Кн.2. Організація роботи міського голови / За загальною редакцією А. О. Черемиса. Львів: Ліга-Прес, 2004. 1104 с.

4. Кириченко Ю. М. Адміністративно-правові засади діяльності органів місцевого самоврядування в Україні: питання теорії та практики : монографія. Харків : Константа, 2018. 524 с.

УДК 349.6(477-049).5

*Шуміло Олексій Михайлович,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового
забезпечення господарської
діяльності Харківського
національного університету
внутрішніх справ
e-mail:amshumilo@gmail.com*

ПРАВОВА ОХОРОНА ДОВКІЛЛЯ ВІД РАДІАЦІЙНОГО ЗАБРУДНЕННЯ

Ядерна енергія в Україні використовується в усіх галузях народного господарства. За кількістю реакторів та їх потужністю Україна посідає восьме місце у світі і п'яте в Європі. Тому однією із екологічних проблем України є зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення, оскільки це землі, на яких виникло стійке забруднення довкілля радіоактивними речовинами і які виведені з господарського обігу та відмежовуються від суміжної території.

На території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення розташовані об'єкти Державного спеціалізованого підприємства «Чорнобильська АЕС», які потребують зняття їх з експлуатації та переведення в екологічно безпечний стан, та об'єкти системи радіаційно-екологічного контролю і моніторингу радіаційного стану навколишнього природного середовища та забезпечення радіаційної безпеки.

Земельні, водні та лісові ресурси зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, які виконують функцію природного бар'єра на шляху розповсюдження радіоактивного забруднення за їх межі, потребують постійного контролю, використання з дотриманням вимог радіаційної безпеки. Водночас на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення з'явилася можливість збереження в екологічно відновленому стані найбільш типових природних комплексів Полісся.

Основними місцями накопичення радіоактивних відходів є атомні електростанції, на яких здійснюється їх первинна переробка і тимчасове

зберігання. На українських АЕС не існує повного циклу первинної переробки відходів відповідно до вимог норм, правил та стандартів з ядерної та радіаційної безпеки, що призводить до нераціонального використання сховищ і збільшує ризик радіаційних аварій. У 30-кілометровій зоні Чорнобильської АЕС зберігається в тимчасових, не пристосованих для зберігання, сховищах велика кількість радіоактивних відходів, серед яких є відходи ядерної енергетики. Головним джерелом небезпеки у 30-кілометровій зоні Чорнобильської АЕС залишається об'єкт «Укриття», в якому знаходяться небезпечні радіоактивні речовини та ядерні матеріали, радіоактивність яких досягає 20 млн кюрі [1].

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» розкриває поняття екологічної безпеки і у тому числі щодо охорони довкілля від радіаційного забруднення[2].

Беручи до уваги те, що експлуатація ядерних реакторів пов'язана з утворенням відпрацьованого палива та радіоактивних відходів та що інші застосування ядерних технологій також пов'язані з утворенням радіоактивних відходів і визнаючи, що ті ж самі цілі безпеки застосовуються до поводження як з відпрацьованим паливом, так і з радіоактивними відходами, міжнародна спільнота прийняла цілу систему міжнародних конвенцій: «Про ядерну безпеку» [3], «Про оперативне оповіщення про ядерну аварію» [4], «Про допомогу у випадку ядерної аварії чи радіаційної аварійної ситуації» [5], «Про фізичний захист ядерного матеріалу» [6], «Про запобігання забрудненню моря скидами відходів та інших матеріалів» [7] та інші відповідні міжнародно-правові документи. Було прийнято також «Об'єднану конвенцію про безпеку поводження з відпрацьованим паливом та про безпеку поводження з радіоактивними відходами» [8]. Об'єднану конвенцію слід вважати єдиним юридично обов'язковим міжнародно-правовим документом, що присвячений питанням безпеки поводження з відпрацьованим паливом та радіоактивними відходами на глобальному рівні.

Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [9] є основоположним у ядерному законодавстві України. Він встановлює пріоритет безпеки людини та навколишнього природного середовища, права і обов'язки громадян у сфері використання ядерної

енергії, регулює діяльність, пов'язану з використанням ядерних установок та джерел іонізуючого випромінювання, встановлює правові основи міжнародних зобов'язань України щодо використання ядерної енергії.

Закон України «Про видобування і переробку уранових руд» [10] регулює особливості правовідносин при видобуванні, переробці уранових руд та використанні продуктів їх переробки як сировини для одержання ядерного матеріалу, визначає особливості діяльності уранових об'єктів, захисту персоналу, населення та охорону довкілля від впливу іонізуючого випромінювання, а також особливості соціального захисту персоналу уранових об'єктів та населення у зв'язку із впливом іонізуючого випромінювання.

Закон України «Про поводження з радіоактивними відходами» [11] спрямований на забезпечення захисту людини та навколишнього природного середовища від шкідливого впливу радіоактивних відходів на сучасному етапі та в майбутньому і поширюється на всі види діяльності з радіоактивними відходами.

Закон України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення» [12] установлює загальні правові засади прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення.

Висновок. Таким чином державна екологічна політика у галузі поводження з радіоактивними відходами заснована на необхідності комплексного вирішення проблем нормування їх отримання, освіти, використання, фізичного захисту, збору, реєстрації та обліку, транспортування і зберігання. У законодавстві передбачені як загальні вимоги щодо поводження з радіоактивними відходами, так і конкретні заходи, яких потрібно дотримуватись щоб не допустити ядерної аварії у майбутньому.

Список бібліографічних посилань

1. Про Основні напрями державної політики України у галузі

охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 38-39. Ст. 248.

2. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.91. № 1264-XII зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.06 / за заг. ред. О.М. Шуміла. Харків: «Фактор», 2006. 592 с.

3. Конвенция о ядерной безопасности от 17.06.1994 г. [Электронный документ]. Информационный циркуляр Международного агентства по атомной энергетике. Сайт ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/circ449.pdf(дата обращения 21.12.2020).

4. Конвенція про оперативне сповіщення про ядерні аварії від 26.09.1986 р. *Охрана окружающей среды.Международные правовые акты: справочник*. Санкт-Петербург, 1994. С. 17.

5. Конвенция о помощи в случае ядерной или радиационной аварийной ситуации [Электронный документ] Принята Генеральной конференцией Международного агентства по атомной энергии на ее специальной сессии 26.09.1986 г. Сайт ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/nuchelp.shtml (дата обращения: 21.12.2020).

6. Про фізичний захист ядерного матеріалу та ядерних установок: Конвенція Міжнародного агентства з атомної енергії від 26.10.1979 р. *Офіційний вісник України*. 2005. № 29 (05.08.2005). Ст. 1762.

7. Конвенция по предотвращению загрязнения моря сбросами отходов и других материалов от 29.12.1972 г. [Электронный документ]. Сайт ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/dumping.shtml (дата обращения 21.12.2020).

8. Объединенная конвенция о безопасности обращения с отработавшим топливом и о безопасности обращения с радиоактивными отходами от 05.09.1997 г. [Электронный документ]. *Информационный циркуляр Международного агентства по атомной энергетике*. Сайт ООН. URL:

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/infcirc546.pdf

(дата обращения 21.12.2020).

9. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 р. № 39/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 12 (21.03.95). Ст. 81.

10. Про видобування і переробку уранових руд: Закон України від 19.11.1997 р. № 645/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 11–12. Ст. 39.

11. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 р. № 255/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 27 (04.07.95). Ст. 198.

12. Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення: Закон України від 08.09.2005 р. № 2861-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 51 (23.12.2005). Ст. 555.

Доповіді студентів

УДК349.6

*Абанічев Олександр,
студент 2 курсу, Харківського
національного економічного
університета
імені Семена Кузнеця
e-mail:sanekdizaster@gmail.com*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ ВНАСЛІДОК АВАРІЇ НА ЧАЕС

З моменту набуття незалежності перед Україною постало складне завдання – здебільшого самостійно нести тягар наслідків Чорнобильської трагедії. Відповідно до статей 16 та 50 Конституції України обов'язком держави визнається забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, як наслідок Чорнобильської катастрофи, а також кожна людина має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля [1]. Прийнято і впроваджено в життя низку нормативно-правових актів та документів, спрямованих на протирадіаційний захист людини. Аварія на Чорнобильській АЕС та її наслідки ще й досі залишаються об'єктом пильної уваги громадськості та предметом вивчення фахівців.

Мінімізація наслідків Чорнобильської катастрофи – це не тимчасова, а розрахована на тривалий час цілеспрямована діяльність держави, яка буде здійснюватися протягом тривалого періоду. Кінцевою метою зазначеної діяльності має стати подолання наслідків Чорнобильської катастрофи у соціальному, екологічному та економічному аспектах, повернення постраждалих територій до звичайного використання на користь населення та держави.

З моменту аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році в Україні здійснено низку заходів:

створено систему державного управління, визначено державну політику у сфері подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, у тому числі соціального захисту постраждалого населення;

відселені та евакуйовані десятки тисяч громадян з радіоактивно

забруднених територій;

збудовано компактні населені пункти з відповідною інфраструктурою для переселених громадян;

визначено правовий режим зон, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи;

під опікою держави знаходяться сотні тисяч постраждалих громадян, які мають відповідні пільги та отримують компенсаційні виплати;

налагоджено дієве міжнародне співробітництво із реалізації міжнародних проектів на майданчику Чорнобильської АЕС.

На державу покладається обов'язок забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу та збереження генофонду України (ст. 16). Людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю (ст. 3). Конституція має найвищу юридичну силу, а тому закони та інші нормативні акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй (ст. 8), це стосується відповідно і Чорнобильського питання. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50). Кожен зобов'язаний не заподіювати шкоди природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки (ст. 66).

На початку 1991 р. прийняті та введені в дію Концепція проживання населення на територіях Української РСР з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, закони «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» та «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи». Ці акти стали своєрідним підґрунтям національного законодавства, яким регулювалися важливі питання радіаційного, соціального та медичного захисту.

Також, починаючи з 1991 року, щорічно здійснювалася дозиметрична паспортизація населених пунктів, тобто визначались середні дози опромінення населення, яке мешкає на територіях зон

радіоактивного забруднення. Для комплексної оцінки доз опромінення населення використовувався метод оцінки доз внутрішнього опромінення людини за рахунок інкорпорованого радіоцезію. Ці дослідження виконувались за допомогою лічильників випромінювання людини в населених пунктах, де проводилась дозиметрична паспортизація.

Варто зазначити, що за останні роки відзначається загальна тенденція до поступового зменшення відсотка продукції з перевищенням допустимих рівнів вмісту радіонуклідів у продуктах харчування, паспортної дози опромінення населення. Але, все ж таки, забруднення сільськогосподарських угідь вимагає постійної уваги і зусиль для забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції із вмістом радіонуклідів у допустимих межах, у тому числі є необхідність перепрофілювання господарств та застосування відповідних технологій ведення сільського господарства.

Висновок. Чорнобильська катастрофа засвідчила, що важкі ядерні аварії призводять до глобальних наслідків та впливають на життєві інтереси багатьох країн. Ресурси, необхідні для подолання наслідків техногенних катастроф такого масштабу, виходять далеко за межі економічних і технологічних можливостей окремої країни та потребують об'єднаних зусиль світової спільноти.

Проголошення України як незалежної держави призвело до позитивних змін у схемі міжнародного співробітництва у справі пом'якшення наслідків Чорнобильської катастрофи.

УДК 346.9

Антоненко Валерія,
студентка факультету економіки і
права, Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: *velma.ok1002@gmail.com*

ВИТОКИ «ТУРИЗМУ» ДО ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ ЗОНИ

Правовою основою регулювання правового статусу Чорнобильської зони є Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [1].

У 1990 році Верховна Рада УРСР до Кодексу Української РСР про адміністративні правопорушення додала статтю 46¹ «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки в місцевостях, що зазнали радіаційного забруднення» [2], якою заборонялося проникнення на територію зони відчуження без дозволу повноважних органів, самовільне поселення в зоні, знищення і пошкодження знаків радіаційного забруднення та огорожі, винесення будматеріалів, плодів, ягід, грибів, і інших харчових продуктів без відповідного дозволу. За порушення норми передбачався штраф.

У 2007 році адміністративна відповідальність за самовільне проникнення в зону відчуження була посилена [3], також була введена стаття 267¹ Кримінального кодексу України «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки» [3], що стосується винесення будь-яких речей з Зони. Перелік заборонених для вносу речей і продуктів був значно розширений. Факт вносу або збуту речей із цієї зони (зокрема, навіть не забруднених радіонуклідами грибів та ягід) відтепер тягло за собою кримінальну відповідальність, і каралося не тільки штрафом, а й позбавленням волі. Докорінно на прийняття таких заходів вплинуло збільшення числа випадків незаконного вивезення радіоактивно-забрудненого металу, лісу і будматеріалів.

Перші туристи з'явилися в Зоні відчуження після мародерів в середині 90-х років, коли рівень радіації серйозно впав, а всі цінні речі були вивезені і продані. У 1995 році було створено Агентство інформації, міжнародного співробітництва та розвитку «Чорнобильінтерінформ» –

державне підприємство Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій (далі – МНС) та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. Однією з цілей агентства була і організація поїздок в Чорнобильську зону відчуження, яку реалізовував Відділ міжнародних зв'язків та розвитку агентства. Пізніше з'явилися десятки фірм, які організовували екскурсії в Зону при співпраці з «Чорнобильінтерінформ». За інформацією з доповіді ООН 2002 року у більшості місць зони відчуження відтепер можна було залишатися без особливої шкоди для організму. З цього часу кількість туристів, що відвідали Чорнобиль, щорічно зростала на 1-1,5 тис. людей. У 2007 році вийшла комп'ютерна гра «S.T.A.L.K.E.R.», яка також сприяла збільшенню кількості туристів в Чорнобильську зону. У 2009 році журнал Forbes назвав Чорнобильську АЕС самим «екзотичним» місцем для туризму на Землі.

У 2010 році було прийнято рішення відкрити Зону для всіх бажаючих (до цього відвідування Зони було обмеженим). За наказом міністра з надзвичайних ситуацій України В. Балого були проведені радіологічні дослідження, напрацьовані картографи радіаційних рівнів, на базі яких сформували маршрути Зони для відвідувачів. Результати досліджень показали, що на території цих маршрутів в 30-кілометровій зоні можна перебувати до 4-5 днів без шкоди для здоров'я, а в 10-кілометровій зоні – 1 день. У грудні 2010 наказом МНС були затверджені Інструкція і Положення про порядок відвідування Зони громадянами України, іноземними делегаціями та окремими іноземцями а також правила радіаційної безпеки, яких необхідно дотримуватися при відвідуванні Зони [4]. У лютому 2011 року вони були зареєстровані Міністерством юстиції України та вже в березні набрали чинності. З цього моменту відкрився «сезон туризму» в Чорнобильській зоні за новою програмою.

Але вже в червні 2011 року доступ туристів у Зону знову був закритий. Починаючи з 23 червня 2011 року, поїздки в Зону через туроператорів були тимчасово зупинені. МНС повідомило, що Генпрокуратура подала протест на наказ МНС, яким було затверджено порядок відвідування зони відчуження [6]. У вересні 2011 року

Чорнобильську зону остаточно закрили для туризму [7]. Як одну з причин закриття «екскурсійного проекту» чиновники називали те, що виручені від туристів гроші не витрачалися на надання допомоги постраждалому району. За рішенням Окружного адміністративного суду м. Києва, наказ МНС був визнаний протиправним. Міністр з надзвичайних ситуацій не оскаржував зазначене судове рішення і видав новий наказ з урахуванням зауважень прокуратури [8]. У листопаді цього ж року В. Балога заявив, що після реєстрації нового наказу Зону знову повинні відкрити для туризму [9]. 2 грудня 2011 року зона відчуження знову стала доступною для відвідування в ознайомлювальних цілях [7]. За новим наказом були посилені правила відвідування і обмежений доступ у зону відчуження. Як зазначив посадовець, «для вчених, експертів, журналістів, міжнародного контролю і моніторингу Зона і далі залишатиметься доступною. Просто регламент візитів став більш вимогливим» [8].

У 2013 році було розпочато процес ліквідації агентства «Чорнобильінтерінформ» [9]. Вже з середини 2013 року агентство не займалося оформленням доступу в Чорнобильську зону відчуження, а тільки володіло службовим готелем. Восени агентство «Чорнобильінтерінформ» було остаточно ліквідовано. Нині обов'язки агентства виконує Чорнобильський спецкомбінат.

У 2019 році вийшов міні-серіал «Чорнобиль», що знову посприяв популяризації туризму в цій зоні.

Виходячи з викладеного можна зазначити, що зацікавленість у відвідуванні Зони відчуження зростає з кожним роком. Багато людей: іноземні вчені, українські та зарубіжні журналісти, люди, які проживали на цій території, а також просто «допитливі» люди намагаються проникати на територію Чорнобильської зони як легально, так і нелегально. Ми вважаємо, що держава повинна чітко на законодавчому рівні визначити підстави та порядок відвідування зазначеної території, не перетворюючи її у зону дозвілля.

Список бібліографічних посилань

1. Про правовий режим території, що отримала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27

лютого 1991 року № 791а-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text>.

2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за порушення правил радіаційної безпеки: Закон України 19 квітня 2007 року № 966-V. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-16>.

3. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

4. Про організацію відвідування громадянами України, іноземними делегаціями та окремими іноземцями зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення з ознайомчою метою: Наказ МНС України №46 від 16 грудня 2010 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0046735-10#Text>.

5. Коментар прес-служби МНС стосовно призупинення відвідин Чорнобильської зони відчуження з ознайомчою метою від 23 червня 2011 року. URL: <http://www.mns.gov.ua/news/18906.html>.

6. Обозреватель: Новости. Чернобыльскую зону окончательно закрыли для туристов – 27 сентября 2011 г. URL: <http://travel.obozrevatel.com/family/chernobyilskuyu-zonu-okonchatelno-zakryili-dlya-turistov.htm>.

7. Обозреватель. Политика: Чернобыль снова станет туристической зоной. 12 октября 2011 г. URL: <http://www.obozrevatel.com/politics/chernobyil-snova-stanet-turisticheskoy-zonoj.htm>.

8. Сегодня: Сайт новостей. Балога готов снова возить туристов в Чернобыль.– 12 октября 2011 г. URL: <http://www.segodnya.ua/news/14298274.html>

9. Интерфакс-Украина: Новости. Зона отчуждения ЧАЭС должна быть максимально доступной для посещения, убежден Балога – 12 декабря 2011 г. URL: <https://interfax.com.ua/rus/main/88420/>.

10. Интерфакс-Украина: Новости. Интерв'ю Міністра надзвичайних ситуацій України Віктора Балого агентству «Інтерфакс-Україна». 12 грудня 2011 р. URL: <http://www.mns.gov.ua/news/20051.html>.

11. Официальный сайт Чернобыльтур: Официальные туры в Чернобыльскую зону. Информация о ликвидации агентства ДП «Чернобыльинтеринформ». URL: <https://chernobyl-tour.com/chernobylinterinform.html>.

УДК 351.504

*Брусільцева Владислава,
студентка Харківського
національного економічного
університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: brusiltseva.v@gmail.com*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Питанням охорони навколишнього середовища приділяється значна увага з боку міжнародного співтовариства, що проявляється у проведенні численних міжнародних форумів, конференцій, винесенні спільних рішень урядів країн, рішень міжнародних організації, прийнятті конвенцій та міжнародно-правових норм. Це забезпечує приведення країнами світу норм національного законодавства до норм міжнародного права.

Серед числа міжнародно-правових норм, що регулюють питання охорони навколишнього середовища слід навести прийняття Віденської конвенції про охорону озонowego шару (1985 р.), Монреальського протоколу (1987 р.) [1, 2], які узгоджували інтереси країн щодо заборони випуску деяких хімічних речовин, які руйнують озоневий шар Землі. Наступними кроками у забезпеченні захисту навколишнього середовища було прийняття Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (1992 р.), Кіотського протоколу до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (1997 р.) [2, 3]. Мета зазначених угод полягала у стабілізації концентрації парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би небезпечного антропогенного впливу на клімат Землі. Охруська конвенція, прийнята у 1999 році [4], акцентувала та підкреслювала права кожної людини нинішнього та прийдешніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту через надання прав доступу до екологічної інформації з боку громадськості.

В рамках Європейського Союзу міжнародні норми стосовно охорони довкілля та навколишнього середовища закріплювалися в основоположних актах, зокрема, в Маастрихтському договорі (Договір

про Європейський Союз, 1992 р.) [5] наголошувалося на збереженні, захисті та покращенні якості довкілля; захисті здоров'я людей; а також здійсненні виваженого та раціонального використання природних ресурсів та розроблення заходів із вирішення регіональних та всесвітніх проблем довкілля (боротьбою зі зміною клімату тощо). В рамках функціонування та співпраці інституцій ЄС приймаються рішення щодо охорони навколишнього середовища. Серед таких можна навести Рішення Європейського парламенту та ради «Про загальну програму дій Союзу з охорони навколишнього середовища до 2020 року» під гаслом «Жити добре в рамках обмеженості ресурсів нашої планети».

Рішення України про вступ до ЄС наближує національне законодавство до міжнародних та європейських стандартів. Зокрема, в Угоді про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [6] в ст. 360 наголошується на розвиненні та зміцненні співробітництва в сфері охорони навколишнього середовища. Головними завданнями такого співробітництва визначено збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, а саме: зміна клімату; поліпшення якості атмосферного повітря, води, та водних ресурсів; вирішення проблем, пов'язаних з відходами, промисловим забрудненням, хімічними речовинами тощо.

В рамках національного законодавства імперативні норми, які стосуються питань охорони навколишнього середовища встановлені в Конституції України. Зокрема, ст. 16 головного закону країни закріплює обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду українського народу. На виконання цього обов'язку з боку держави спрямований цілий комплекс заходів, зокрема: ідеологічних, економічних, політичних, правових, соціальних та інших. Зазначені заходи реалізуються різноманітними інституціями, формами, способами та методами, з метою неодмінно досягнути

бажаного результату. Норми, які стосуються також питань подолання результатів Чорнобильської катастрофи містяться в законі України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 27.02.1991 року № 791а-XII. Зазначений закон визначає правові режими та заходи щодо охорони територій, зниження ризику захворюваності населення, які здійснюються у зонах відчуження та безумовного відселення, гарантованого добровільного відселення, зони посиленого радіоекологічного контролю.

Серед законодавчих актів, в яких містяться норми та принципи, які стосуються охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини, вагоме значення має закон України «Про охорону навколишнього середовища» від 25.06.1991 року № 1264-XII (далі – Закон № 1264-XII) [7], який було прийнято практично одразу після проголошення незалежності України у липні 1991 року. Його прийняття створило правові засади в регулюванні відносин у галузі охорони, використанні і відтворенні природних ресурсів, забезпеченні екологічної безпеки, запобіганні і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереженні природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною. В Законі № 1264-XII встановлювалися екологічні права громадян на безпечне для їх життя та здоров'я навколишнє природне середовище, участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів; вільний доступ до екологічної інформації про стан навколишнього природного середовища, вільне її отримання, використання та поширення тощо, що корелюється з нормами міжнародного законодавства. Крім того, в Законі № 1264-XII встановлені повноваження органів державної влади всіх рівнів та місцевого самоврядування у забезпеченні та виконання організаційних та контрольних заходів із охорони навколишнього середовища. Окрім зазначеного закону, відносини у сфері охорони довкілля регулюються

земельним, водним, лісовим законодавством, про надра, охорону атмосферного повітря, охорону і використання рослинного і тваринного світу тощо.

Отже, слід зазначити, що в цілому існує достатньо вагоме правове поле, що є базою для регулювання відносин у сфері навколишнього середовища. Проте все частіше суспільство стикається з новими проблемами, зокрема, питання стосовно переробки використаних виробів із поліетилену. На відміну від країн ЄС, де Європарламент заборонив цивільний обіг окремих видів продукції з поліетилену 24 жовтня 2018 року, в Україні зазначена проблема залишається нагальною. Окрім цього, новим викликом постають питання утилізації медичних відходів – медичних масок для обличчя, рукавичок тощо, які безконтрольно забруднюють навколишнє середовище. Тому прийняття відповідних нормативно-правових актів, що допоможуть врегулювати зазначені питання. І якщо проблема пластикових пакетів доволі тривалий час обговорюється громадськістю та певні зрушення в цьому напрямку спостерігаються, зокрема розроблено проект закону України «Про зменшення кількості пластикових пакетів в цивільному обігу», то проблема утилізації медичних відходів, яка виникла як результат пандемії COVID–19, поки залишається нерегульованою й у випадку недбалого ставлення до неї населення, громадського суспільства та держави у близькому майбутньому буде набирати обертів.

Список бібліографічних посилань

1. Віденська конвенція про охорону озонового шару 1985 р. [Електронний ресурс]. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_088#Text.

2. Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар 1987 р. [Електронний ресурс]. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text.

3. Рамкова конвенція ООН про зміну клімату 1992 р. [Електронний ресурс]. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text.

4. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних

Націй про зміну клімату (1997 р.) [Електронний ресурс]. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text.

5. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля [Електронний ресурс]. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.

6. Договір про Європейський Союз (Маастрихтський договір) підписаний 07.02.1992 р., набув чинності 01.11.1993 р. [Електронний ресурс]. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

7. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

8. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 21 червня 1991 року № 1264-XII. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

УДК 502.1(477)

*Брусільцева Юлія,
студентка Харківського
національного економічного
університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: brusiltseva.j@gmail.com*

ШЛЯХИ ПОЛІПШЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Протягом останніх років рівень загального антропогенного навантаження на довкілля мав тенденцію до зменшення. Так, за період 2015 – 2019 р.р. викиди забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел знизилися практично на 20 %. Зменшилися обсяги скидів у водні об'єкти забруднених стічних вод. Однак, навіть за цих умов загальний стан довкілля залишається незадовільним. Відповідна ситуація пов'язана насамперед з тим, що економіці України притаманна висока питома вага ресурсномістких та енергоємних технологій, які мають потенційно небезпечні виробництва. Основне навантаження на довкілля у промисловому секторі здійснюють підприємства хімічної, металургійної, гірничодобувної галузей та електроенергетики. Ситуація загострюється екологічно необґрунтованим веденням сільськогосподарського виробництва, незбалансованим внесенням мінеральних добрив, зменшенням проведення агротехнічних і агроеліоративних заходів тощо. Тривале екстенсивне використання чорноземів обумовило прогресуючу деградацію земельних угідь.

Нагальною проблемою є нераціональна практика лісокористування, що призводить до виснаження лісів, зниження їх загальної продуктивності, погіршення товарної структури лісового фонду. Лише за останнє десятиліття в Україні від промислових викидів загинуло більше 3,0 тис. га лісових насаджень.

Незадовільним є стан водних об'єктів. Основними забруднювачами вод залишаються водогінно-каналізаційні господарства населених пунктів, очисні споруди яких перебувають у незадовільному технічному стані, перевантажені, із зношеним обладнанням, що потребує капітального ремонту та реконструкції. Найбільшого забруднення зазнають річки басейнів Дніпра, Сіверського Дінця, Приазов'я, окремі притоки Дністра, Західного

Бугу.

Потребує удосконалення законодавча база екологічної безпеки. Правові відносини у сфері забезпечення природно-техногенної безпеки регулюються численними законодавчими та нормативними актами, які визначають вимоги екологічної безпеки для різних видів діяльності. Проте ці різні за рівнем та призначенням нормативно-правові акти, не мають належного узгодження [2].

Автотранспорт також можна вважати одним із основних резервів зменшення викидів у атмосферу. І хоча по випуску автомобілів різних видів Україна знаходиться далеко за межами лідерів (Китаю – 12,79 млн. шт., США – 7,08 млн. шт., Японії – 5,4 млн. шт., Німеччині – 3,62 млн. шт.) [2], але за кількістю придбаних (завезених) автомобілів є першою в Європі, а отже і викиди в атмосферу CO₂ є постійно зростаючими.

У табл. 1 наведено зміну викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря протягом 2015 – 2019 рр. в Україні [1].

Таблиця 1

**Викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря
протягом років (тис. т)**

Область	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Вінницька	134,7	119,8	155,8	97,3	99,7
Волинська	4,7	4,7	5,1	5,1	5,3
Дніпропетровська	723,9	833,0	657,3	614,3	576,9
Донецька	917,6	981,4	784,8	790,2	773,5
Житомирська	9,0	9,3	10,3	13,0	12,7
Закарпатська	4,4	4,9	3,2	4,0	3,7
Запорізька	193,7	167,0	180,9	174,7	173,4
Івано-Франківська	223,9	196,7	198,3	221,4	205
Київська	78,1	98,2	48,2	81,3	84,4
Кіровоградська	14,2	11,8	12,2	12,2	12,8
Луганська	115,2	155,5	75,1	46,7	37,4
Львівська	102,4	103,1	109,1	106,7	88,9
Миколаївська	15,8	13,9	14,2	13,1	12,1
Одеська	26,1	26,4	29,6	37,4	33,1
Полтавська	55,6	56,2	55,9	52,1	51,0
Рівненська	10,2	9,1	9,6	9,1	9,9
Сумська	17,5	19,8	20,3	20,8	21,7
Тернопільська	8,5	9,0	10,6	10,2	9,4
Харківська	53,4	100,2	45,0	44,7	106,5
Херсонська	8,9	9,7	9,6	12,4	17,8
Хмельницька	18,3	21,7	21,1	22,1	20,3
Черкаська	57,5	52,3	48,3	57,9	51,8
Чернівецька	3,2	3,0	3,3	2,7	2,4
Чернігівська	33,9	37,1	31,6	29,7	27,5
Україна	2857,4	3078,1	2584,9	2508,3	2459,5

І хоча кількість викидів поступово зменшується (табл.1), цей показник залишається одним з високих в країнах Європи, не зважаючи на дії уряду держави щодо охорони від забруднення водних ресурсів та атмосферного повітря. Ці чинники, а також відсутність протягом останнього десятиріччя необхідних обсягів інвестицій для оновлення технологій та здійснення природоохоронних заходів, обумовили незадовільний стан довкілля. Як наслідок, ризик виникнення надзвичайних ситуацій в Україні значно вищий, ніж у розвинених країнах, зокрема у країнах ЄС.

На всіх рівнях – національному, регіональному та об'єктному – мають постійно й послідовно вирішуватися найгостріші поточні та перспективні питання екологічної безпеки й охорони навколишнього природного середовища [2].

В національній економічній стратегії до 2030 року визначено в числі головних пріоритетів гармонізація функціонування галузей економіки з навколишнім середовищем [3], у зв'язки з чим поставлено наступні стратегічні цілі:

1. Покращення державного управління, моніторингу та контролю.

З боку державного управління одним з головних завдань є покращення інституційної і технологічної спроможності оцінки впливу на довкілля і стратегічної екологічної оцінки впровадження державних екологічних нормативів і природоохоронних вимог у нову господарську діяльність. Урядом також поставлено завдання розробити пропозиції щодо участі України в «Європейському зеленому курсі» та адаптації державної політики відповідно до такого курсу.

Потрібно також реформувати систему рентних платежів, екологічного податку, зокрема плату за забруднення довкілля (викиди в атмосферу та скиди у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів); плату за спеціальне використання природних ресурсів (водних, лісових, надр) та штрафних санкцій, пов'язаних із порушенням природоохоронного законодавства та забезпечити спрямування надходжень фінансування природоохоронних заходів та екологічних проектів. За рахунок зазначених надходжень, а також зовнішніх (міжнародних) джерел фінансування необхідно проводити екомодернізацію українських підприємств.

2. Контроль за дотриманням природоохоронного законодавства.

Механізмом реалізації контрольних заходів повинно стати прийняття закону про державний екологічний контроль відповідно до кращих практик країн ЄС. В умовах цифрової економіки, розбудова якої є гаслом Національної стратегії до 2030 року важливим є формування електронної системи управління даними щодо суб'єктів господарювання, дозволів, ліцензій, перевірок, контрольних заходів тощо. Також важливим є посилення відповідальності за порушення природоохоронного законодавства, запровадження фінансових гарантій екологічної відповідальності.

3. Моніторинг стану навколишнього природного середовища.

З метою реалізації зазначеного напряму постає необхідність запровадження системи моніторингу природного середовища, атмосферного повітря відповідно до стандартів ЄС та інтеграції даних моніторингу до спільної інформаційної системи екологічної інформації.

4. Збереження природних ресурсів та раціональне природокористування.

Виконання цього завдання передбачає виконання відповідних стратегічних рішень в сфері управління лісовим господарством, земельними та водними ресурсами, надрами, ресурсами природно-заповідного фонду. Зазначені рішення стосуються удосконалення законодавства, приведення його до стандартів ЄС, посилення відповідальності за порушення законодавства, реформування органів управління з усуненням дублюючих повноважень, залучення інвестицій та розроблення механізмів іноземного фінансування, збільшення площ природоохоронних територій та об'єктів природно-заповідного фонду до 15 відсотків території держави та наближення цього показника до середньоєвропейських значень (близько 20 %).

5. Реалізація принципів сталого розвитку та поступовий перехід до «зеленої економіки».

В якості виконання поставленого завдання передбачається виконання заходів з імплементації міжнародних конвенцій та угод, спрямованих на боротьбу із зміною клімату, зменшення викидів парникових газів, що впливають на озонований шар Землі, прийняття законодавчих актів стосовно забезпечення захисту довкілля від забруднюючих речовин та відходів шляхом їх переробки та утилізації, розроблення і ухвалення

стратегії розвитку території зони відчуження, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи та перетворення її на точку зростання економіки, забезпечення екологічної безпеки під час поводження з радіоактивними відходами.

Отже, перед державою стоїть завдання забезпечити інтегрований підхід до сталого розвитку довкілля, коли вирішення екологічних проблем є, з одного боку, завданням, а з іншого – інструментом більш справедливого розподілу суспільного багатства, який згодом буде впливати на технологічну перебудову економіки, та забезпечення сталого розвитку країни в цілому.

Список бібліографічних посилань

1. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Зима О.Г. Шляхи поліпшення екологічного стану в Україні // *Економіка розвитку*. 2007. №4 (44).
3. ТОП-5 найбільших автовиробників [Електронний ресурс]. URL : <https://ukr.media/auto/276845/>.
4. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року : Постанова Кабінету Міністрів України від від 03 березня 2021 р. № 179 [Електронний ресурс]. URL : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179>.

УДК: 574.2

*Васильєв Арсеній,
студент Харківського
національного економічного
університет
імені Семена Кузнеця
e-mail: vasilig237@gmail.com*

СОЦІАЛЬНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ АВАРІЇ НА ЧАЕС

Аварія на Чорнобильській атомній станції, що сталася 26 квітня 1986 року, спричинила глобальні негативні наслідки. Вона за своїми масштабами не вкладалася в параметри аварій, які розглядалися в нормативних документах Радянського Союзу як можливі [1]. Катастрофа призвела не лише до очевидних технічних та медичних проблем, а і до серйозних соціальних та економічних, які нагадують про себе і сьогодні.

Інформація про аварію на Чорнобильській АЕС не висвітлювалася в радянських засобах масової інформації до 28 квітня 1986 року, а перші повідомлення містили дуже поверхневі та короткі відомості. Перше оголошення було зроблено під тиском міжнародної спільноти, що вимагала від влади СРСР пояснень щодо підвищених рівнів радіації на території багатьох країн. Замовчування наслідків аварії, приховування її впливу на стан здоров'я людей призвели до обґрунтованої недовіри з боку суспільства до влади та засобів масової комунікації, що збереглася і до сьогодні. Більш того, таке ставлення виражається навіть у реакції на сучасні події, які не пов'язані з Чорнобильською катастрофою.

Величезною соціальною проблемою, що постала у зв'язку з аварією та переселенням значних мас населення, стала проблема втрати сенсу життя потерпілих. Спроби держави підтримати матеріально через пільги і виплати постраждале населення спричинило формування синдрому жертви, соціальної пасивності, закріпленню споживацького ставлення до держави, через вибивання належних, а іноді й неналежних пільг та виплат [2, с. 11].

Іншою суттєвою соціальною проблемою є радіофобія та неграмотність у відповідних питаннях. Незважаючи на зусилля з боку державних і громадських організацій щодо навчання населення основам радіаційної грамотності, велика кількість людей не володіє інформацією

про допустимі рівні забруднення та насторожується, коли чує слово радіація. Так, у більшості постраждалих від катастрофи районів після аварії поширилося переконання, що радіонукліди можна вивести з організму за допомогою горілки. Укупі з сильним психологічним стресом, це стало однією з причин алкоголізації населення [3, с. 90].

Ліквідаційні роботи та реабілітація жертв трагедії потягнули серйозні економічні збитки, як і організація розселення евакуйованого населення з забруднених територій. Для вирішення цієї проблеми використовували існуючий житловий фонд у містах і селах України, будували окремі вулиці, споруджували окремі житлові будинки [2, с. 7].

Іншою вагомою проблемою є часткова або повна втрата величезних сільськогосподарських угідь і лісових господарств. Безробіття, втрата великої кількості ресурсів, негативний імідж навіть найменш постраждалих районів – все це наслідки однієї аварії [4].

Чорнобильська катастрофа – загальнолюдське горе, але ми можемо зробити певні висновки із цієї трагедії. Окрім вирішення видимих проблем, що пов'язані із функціонуванням АЕС та запобіганням аварій у майбутньому, існує необхідність у постійному вдосконаленні соціальної політики. На мою думку, принаймні часткова екологізація виробництва та подібних галузей також не буде зайвою.

Список бібліографічних посилань

1. Чорнобиль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://atom.org.ua/?p=151> (дата звернення: 12.04.2021).
2. Барановська Н. П. Соціальні та економічні наслідки Чорнобильської катастрофи / Н. П. Барановська. – Київ : Ін-т історії України, НАН України, 2001. – 95 с. – (Історичні зошити).
3. Социальные последствия Чернобыльской катастрофы. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/199797/1/89-90.pdf> (дата звернення: 12.04.2021).
4. Экономические последствия Чернобыля. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/news/newsid_4937000/4937476 (дата звернення: 12.04.2021).

УДК: 574.2

Голій Богдана,
Харківський національний
економічний університет
імені Семена Кузнеця;
e-mail: goliy404@gmail.com

КОНТРЗАХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ СИТУАЦІЇ В ЧОРНОБИЛЬСЬКІЙ ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ

Аварія на Чорнобильській АЕС мала, має і, на жаль, ще довго матиме значний вплив на стан навколишнього середовища України. Необхідність здійснення термінових захисних дій стала очевидна відразу після того, як сталася ця аварія. Для захисту населення від радіації був застосований широкий комплекс контрзаходів – починаючи від термінової евакуації жителів з територій з найбільш високим радіоактивним забрудненням в 1986 році до довгострокового моніторингу радіонуклідів в харчових продуктах в багатьох європейських країнах.

З 1986 року екологічні контрзаходи застосовувалися відносно різних екосистем. Більшість цих контрзаходів застосовувалися на основі відповідних міжнародних і національних радіологічних критеріїв.

Радіологічні критерії. Контрзаходи, звані захисними діями на аварійній стадії і відновними або реабілітаційними діями на післяаварійній стадії, - це заходи, що вживаються для скорочення рівня опромінення до досяжного низького рівня. Переваги контрзаходів полягають у тому, що в них присутній елемент заспокоєння і зниження тривоги постраждалого населення. Однак контрзаходи можуть також мати негативні наслідки – або безпосередньо для екосистем, або для груп населення у зв'язку з порушенням нормального способу життя.

Під час Чорнобильської аварії в 1986 році відповідні міжнародні норми радіаційного захисту населення та працівників містилися в публікаціях Міжнародної комісії з радіологічного захисту (далі – МКРЗ).

Дезактивація міського середовища. Дезактивація населених пунктів була одним з основних контрзаходів, що застосовувалися для зниження рівня зовнішнього опромінення населення. Безпосередня мета дезактивації населених пунктів полягала у видаленні джерел

випромінювання, які перебувають в міському середовищі.

Внесок різних міських поверхонь в дозу зовнішнього опромінення людини і відповідні можливості зниження дози визначалися різними факторами, одними з них є характер випадання радіонуклідів (сухий або вологий).

Після сухого випадання чистка вулиць, видалення дерев і кущів, а також розорювання садів і городів є ефективним і недорогим способом досягнення досить значного скорочення дози. У разі вологого випадання дезактивація садів і галявин є першим пріоритетом, оскільки цим відносно недорогим способом можна досягти значного скорочення дози (~ 60%).

У період з 1986 по 1989 роки в містах та селах СРСР, найбільш забруднених після Чорнобильської аварії, була проведена масштабна дезактивація. Ця діяльність зазвичай проводилася військовими і включала миття будівель водою або спеціальними розчинами, очищення житлових районів, видалення забрудненого ґрунту, очищення і миття доріг. Особлива увага приділялася дитячим садкам, школам, лікарням та іншим будівлям, часто відвідуваних великою кількістю людей.

Для уникнення утворення пилу використовувалося розбризкування органічних розчинів по забрудненій території. Щоденний полив вулиць в Києві знизив колективну дозу зовнішнього опромінення його тримільйонного населення на 3000 людино-зіверт, а дезактивація шкіл і шкільних дворів ще на 600 людино-зіверт.

Сільськогосподарські контрзаходи. Основна мета сільськогосподарських контрзаходів полягала в виробництві харчових продуктів з мінімальними концентраціями радіонуклідів. Застосування цих контрзаходів в основному було обмежено територіями Білорусі, Російської Федерації і України. З 2 по 5 травня 1986 року спільно з людьми з ЧЗВ були евакуйовані 50 тисяч голів худоби, 13 тисяч свиней, 3 тис овець. В межах ЧЗВ понад 20 тисяч сільськогосподарських і домашніх тварин, включаючи кішок і собак, що залишилися після евакуації, були знищені і поховані.

У перші тижні після аварії основною метою застосування контрзаходів в СРСР було зниження концентрації йоду в молоці або

запобігання надходження забрудненого молока в харчові ланцюги. Ця мета досягалася такими способами:

а) виключення з раціону харчування тварин забрудненого травостою на пасовищах шляхом їх переводу з пасовищного годування на годування в корівниках чистими кормами;

б) радіаційний моніторинг на молокозаводах і подальше вилучення молока, в якому концентрації Йоду були високими; переробка вилученого молока (в основному в продукти тривалого зберігання).

Контрзаходи щодо лісового середовища. Основні застосовувані після чорнобильської аварії під широкою назвою «адміністративні контрзаходи» коригувальні методи включали обмеження різного роду діяльності, яка здійснювалася в лісах. Ці обмеження включали:

а) обмежений доступ, включаючи обмеження на доступ населення і працівників лісового господарства;

б) обмеження на збір харчових продуктів і полювання для населення. Зазвичай ці харчові продукти включають дичину, ягоди та гриби;

в) обмеження на збір хмизу і заготівлю дров населенням. Це не тільки піддає людей небезпеці опромінення гамма-випромінюванням на місці під час збору дров, але також може привести до подальшого опромінення в будинках і садах, коли деревина згорає, а зола викидається і іноді використовується як добриво;

г) зміна правил полювання. Споживання грибів тваринами, наприклад козулями, призводить до сильного сезонному перепаду вмісту радіоактивного цезію в їхньому тілі. Тому можливо уникнути додаткового опромінення, якщо їсти м'ясо тільки в певні сезони, під час яких гриби не є джерелом їжі для тварин.

Контрзаходи щодо водного середовища. Існує ряд різних заходів втручання, які можуть використовуватися після випадання радіоактивних матеріалів для зниження доз, одержуваних населенням через поверхневі води. Ці заходи можуть бути згруповані у дві основні категорії: заходи, спрямовані на скорочення доз, одержуваних від радіонуклідів у питній воді, і заходи, спрямовані на скорочення доз в результаті споживання харчових продуктів з водного середовища.

При розгляді контрзаходів щодо водного середовища вводилися різні обмеження, такі як обмеження водокористування і перехід на альтернативні джерела водопостачання; обмеження споживання риби; заходи для контролю потоків води (наприклад, дамби і дренажні системи); скорочення поглинання рибою і водними харчовими продуктами радіонуклідів з забрудненої води; обробка риби перед її вживанням.

Отже, аварія на Чорнобильській АЕС призвела до введення широкого ряду короткострокових і довгострокових екологічних контрзаходів компетентними органами СРСР, а пізніше компетентними органами незалежних країн з метою пом'якшення негативних наслідків аварії. При здійсненні цих контрзаходів були задіяні великі людські, економічні та наукові ресурси.

Ця робота продовжується й сьогодні. Своім Указом «Про невідкладні заходи щодо забезпечення екологічної безпеки та підготовку заходів до 35-х роковин Чорнобильської катастрофи» від 09.12.2020 року. Президент України постановив вжити невідкладних заходів щодо поліпшення протипожежного та санітарного стану лісів на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, у тому числі на лісових територіях Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, удосконалення системи оперативного реагування на можливі надзвичайні ситуації в зоні відчуження і зоні безумовного (обов'язкового) відселення, зокрема моніторингу та раннього виявлення пожеж, а також інших заходів для запобігання та належного реагування на кризові ситуації на цих територіях; здійснити комплексний аналіз нормативно-правових актів щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та осіб з інвалідністю з їх числа, забезпечити визначених законодавством гарантій із соціального захисту зазначених громадян, а також забезпечити контроль за ефективним використанням бюджетних коштів, передбачених на відповідні цілі.

Екологічні та соціальні проблеми, маючи довготерміновий характер, є проблемами не лише суто українськими. Впливи Зони, які ще

не вивчені до кінця, безумовно ще довго будуть вимагати уваги до себе міжнародної наукової спільноти та цілеспрямованих зусиль політиків, покликаних зменшити негативні наслідки цих впливів.

Список бібліографічних посилань

1. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 21 червня 1991 року № 1264-XII. *База даних «Законодавство України».* Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

УДК 340.1

Залевський Іван,
студент Харківського
національного економічного
університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: ivanzalmak@gmail.com

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ УСУНЕННЯ ШКІДЛИВИХ НАСЛІДКІВ КАТАСТРОФИ НА ЧАЕС

Катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції (далі – ЧАЕС) сталася 26 квітня 1986 р., яка за міжнародною шкалою відповідає найвищому, сьомому рівню, внаслідок недосконалості конструкції реактора РБМК-1000 та істотних відхилень у режимі його експлуатації. Розпочалася вона раптовим зростанням нейтронного потоку, збільшенням виділення енергії, що призвело до різкого підвищення температури, руйнування активної зони реактора, диспергування ядерного палива. Потужні вибухи зруйнували і реактор і його захисні конструкції. Розпочався викид у довкілля радіоактивних речовин, з яких утворився струмінь висотою до 1,5 км. Від радіоактивного струменя на різних висотах вітер відривав маси повітря, які у вигляді радіоактивних хмар розносилися в усіх напрямках. Радіонукліди випадали з цих хмар на поверхню землі, забруднюючи її. Викиди радіонуклідів були найінтенсивнішими протягом перших 10 діб, доки жерло, через яке виходив струмінь радіоактивних речовин, не було належним чином засипане різними матеріалами. В атмосферу потрапило до 80 % радіоактивних речовин.

З моменту вибуху на ЧАЕС влада СРСР, а потім і інших держав прийняла низку документів для регулювання процесів усунення шкідливих наслідків аварії. Наведемо їх хронологію.

26 квітня 1986 р. розпорядженням Ради Міністрів СРСР № 830 для розслідування причин і ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС була створена Урядова комісія, її головою був призначений заступник Голови Ради Міністрів СРСР Б. Є. Щербина.

7 травня 1986 р. була прийнята Постанова ЦК КПРС, Президії Верховної Ради СРСР, Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС № 524-156 «Про

умови оплати праці та матеріального забезпечення працівників підприємств і організацій зони Чорнобильської атомної електростанції», 9 травня 1986 р. – Постанову ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про проведення дезактиваційних робіт в районах УРСР і БРСР, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС». 20 травня 1986 р. був виданий наказ № 211 Міністерства середнього машинобудування «Про організацію управління будівництва на Чорнобильській АЕС» (УС-605); 1 липня 1986 р. відповідно до наказу № 394 Міністерства енергетики та електрифікації СРСР, персонал ЧАЕС було переведено на вахтовий метод роботи (15-15).

2 жовтня 1986 р. ухвалена Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про будівництво нового міста для постійного проживання працівників Чорнобильської АЕС». 30 листопада 1986 р. Державна комісія прийняла на технічне обслуговування законсервованій 4-й енергоблок.

11 грудня 1986 р. вийшло розпорядження Ради Міністрів СРСР № 2488-р «Про надання особам, які зазнали променевої хвороби при роботах по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, безкоштовного отримання ліків і лікування, а також для забезпечення продуктами харчування в асортименті за погодженням з Міністерством охорони здоров'я СРСР».

31 березня 1990 р. було опубліковано Постанову Ради Міністрів СРСР і ВЦРПС № 325 «Про заходи щодо поліпшення медичного обслуговування і соціального забезпечення осіб, які брали участь в роботах по ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС».

Через 5 років після аварії в результаті процесів соціального посилення чорнобильська проблема виросла до таких масштабів, що необхідно було створити чітку правову базу по всіх категорій постраждалих. Ґрунтуючись на Концепції проживання населення в районах, постраждалих від аварії на Чорнобильській АЕС (схваленої Кабінетом Міністрів СРСР 8 квітня 1991 р.), Рада Міністрів СРСР за участю Рад Міністрів Української і Білоруської РСР розробили проект Закону СРСР «Про соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», який був прийнятий Верховною

Радою СРСР 12 травня 1991 р. Союзний закон визначив статус територій, що зазнали радіоактивного забруднення, порядок забезпечення життєдіяльності на цих територіях і категорії громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, а також для кожної з категорій відповідні обсяги пільг і компенсацій. Закон встановив порядок організації медичної допомоги постраждалим, умови соціального захисту дітей і підлітків, порядок проходження військової служби та діяльності підприємств, установ і громадських об'єднань на зазначених територіях.

Аналогічна робота була проведена в республіках, що постраждали від Чорнобильської аварії, де були прийняті свої закони про соціальний захист постраждалих: 1) Закон Білоруської РСР «Про соціальний захист громадян, які постраждали від катастрофи на Чорнобильській АЕС» від 22 лютого 1991 р.; 2) Закон Української РСР «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р.; 3) Закон РРФСР «Про соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС» від 15 травня 1991 р.

Хочемо зосередити увагу на тому, що держави, які пережили Чорнобильську катастрофу, зустрілися з безпрецедентним комплексом соціальних, технологічних, інформаційних і правових проблем. Так, законодавчі органи цих країн у багатьох питаннях були першопроходцями при створенні нормативно-правової бази, що регулює весь комплекс післячорнобильських проблем.

Серед актів сучасної нормативно-правової бази з питань вирішення проблеми наслідків катастрофи на ЧАЕС, вже незалежної України, слід зазначити: Постанову Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2005 р. № 936 «Про затвердження Порядку використання коштів державного бюджету для виконання програм, пов'язаних із соціальним захистом громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»; Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 06 лютого 2008 р. № 56 «Про затвердження клінічних протоколів санаторно-курортного лікування в санаторно-курортних закладах (крім туберкульозного профілю) для дорослого населення» (зі змінами); Наказ Міністерства охорони здоров'я

України від 28 травня 2009 № 364 «Про затвердження клінічних протоколів санаторно-курортного лікування дітей в санаторно-курортних закладах України»; Постанову Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань «Сучасний стан та актуальні завдання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи»» від 19 листопада 2011 р.; Наказ Мінсоцполітики від 14 липня 2015 р. № 729 «Про затвердження форм документів з організації лікування осіб пільгових категорій для забезпечення їх санаторно-курортною путівкою структурними підрозділами соціального захисту населення», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 29 липня 2015 р. за № 90/27355; Постанову Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2016 р. № 854 «Деякі питання санаторно-курортного лікування та відпочинку громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»; Постанову Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1029 «Про встановлення розміру грошової допомоги для компенсації вартості путівок санаторно-курортним закладам і закладам оздоровлення та відпочинку у 2017 році»; Постанову Кабінету Міністрів України № 838 від 8 листопада 2017 р. «Про розмір середньої вартості путівки для виплати грошової компенсації замість путівки громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи».

Відповідно до постанови уряду від 09 грудня 2020 р. № 1236 «Про встановлення карантину та запровадження обмежувальних протиепідемічних заходів, з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», для нерозповсюдження коронавірусу адміністрація ЧАЕС прийняла рішення з 25 березня перевести персонал станції на особливий режим роботи на підставі наказу від 24 березня 2021 № 376 «Про введення простою на підприємстві».

Верховна Рада України прийняла і ратифікувала десятки законів, постанов, резолюцій і угод, спрямованих на розв'язання найскладніших проблем мінімізації наслідків катастрофи та недопущення подібних аварій у майбутньому. Зобов'язання держави щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи відображені у ст. 16 Конституції України.

З 1986 року в рамках СНД підписано кілька десятків документів,

присвячених вирішенню чорнобильських проблем, в тому числі підвищення соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС.

Рішенням Ради глав держав СНД від 19 вересня 2003 року 26 квітня оголошено Міжнародним днем жертв радіаційних аварій і катастроф у державах-учасницях Співдружності, а 17 грудня 2003 року на засіданні 58-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН Резолюцією 58/119 «Зміцнення міжнародного співробітництва та координація зусиль у справі вивчення, пом'якшення та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи» підтримано Рішення Ради глав держав від 1 червня 2001 року щодо оголошення 26 квітня Міжнародним днем пам'яті жертв радіаційних аварій і катастроф.

Виходячи з викладеного, можемо зробити висновок, що процес правової регламентації усунення шкідливих наслідків катастрофи на ЧАЕС продовжується й до сьогодні як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Список бібліографічних посилань

1. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики України: Чорнобильцям. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Chornobilcyam.html>
2. Чернобыльская авария: последствия и их преодоление: Национал. докл. / Мин-в чрезвычайн. ситуациям, НАН Беларуси; По ред. Е. Ф. Конопки, И. В. Ролевича. – 2-изд., перераб. и доп. – Барановичи: Укрупн. тип., 1998. – 102 с. URL: https://inis.iaea.org/collection/NCLCollectionStore/_Public/30/006/30006827.pdf.
3. Чернобыль в трех измерениях. Законодательная база. URL: http://www.ibrae.ac.ru/russian/chernobyl-3d/society/III_3_2.htm.
4. Сборник нормативно-правовых актов по защите граждан, пострадавших в результате Чернобыльской катастрофы, аварии на производственном объединении «Маяк» и других радиационных аварий: специальный выпуск Комитета по социальной политике Санкт-Петербурга, Российской академии естественных наук, Санкт-Петербургского регионального отделения Общероссийской общественной организации инвалидов Союз «Чернобыль» России : к 30-

летию катастрофы на Чернобыльской АЭС и 60-летию аварии на ПО «Маяк» / Музей истории ликвидации последствий радиационных аварий и катастроф; под ред. академика РАН В. Г. Найда. – Санкт-Петербург, 2017. – 495 с. URL: <https://www.prlib.ru/item/1180956>.

5. Информация о документах по ликвидации последствий аварии на ЧАЭС. URL: <https://www.atomarhiv.ru/social-law-requests/info-docs-liquidation/>.

УДК 349.6

Звягінцева Аліна,
студентка групи Ф-6-ПЗдср-19-4
факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО СТРАХУВАННЯ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ

Сьогодні слід відмітити постійне зростання кількості техногенно-екологічних аварій та катастроф, а також відповідно й об'єктів та видів діяльності, які є джерелами підвищеної небезпеки для навколишнього природного середовища. Посилюються негативні впливи господарської діяльності на стан екосистеми, актуалізується проблеми зберігання та знешкодження екологічно небезпечних відходів тощо. Така ситуація спонукає країни світу посилювати еколого-правові вимоги до виробничої та іншої господарської діяльності. Одним із ефективних економічних інструментів охорони навколишнього середовища і регулювання господарської діяльності у сфері природокористування може стати екологічне страхування, виконуючи превентивну, контрольну, соціальну, компенсаційну та інвестиційну функції. Під екологічним страхуванням Х. Васишин розуміє цивільну відповідальність осіб, що здійснюють екологічно небезпечну діяльність (ними можуть бути як юридичні, так і фізичні особи), за шкоду, завдану внаслідок аварійного забруднення навколишнього середовища, життю, здоров'ю, майну третіх осіб, а також навколишньому природному середовищу (природним об'єктам), причому причиною аварійного забруднення може бути не тільки техногенна аварія, але і стихійні лиха і катастрофи. Відповідно до ст. 50 Конституції України, кожен громадянин України має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Незважаючи на значну, на перший погляд, кількість законодавчих актів, водночас можна стверджувати, що зазначені правові норми створюють лише передумови для запровадження екологічного страхування. Сьогодні в Україні ще не визначено чітких механізмів страхування ризиків виникнення небезпечних техногенно-екологічних, ядерних інцидентів та ін. [1, с. 154-155]. Одним із таких правових

механізмів має бути чітке нормативно-правове регулювання питань екологічного страхування, що має бути здійснено окремим нормативно-правовим актом.

На думку О. Проценко, екологічне страхування повинне передбачати, крім іншого, компенсацію шкоди за збитки завдані екосистемам довкілля в обсягах, що забезпечуватимуть їх відновлення до інтактного стану, що повинно знайти відображення в законодавстві України. Через, як правило, великі обсяги збитків, що задаються внаслідок екологічних інцидентів доцільним є участь держави, як страховика останньої інстанції, у компенсації завданих екологічними катастрофами збитків. Запровадження екологічного страхування дозволить забезпечити реальну компенсацію застрахованих екологічних збитків, зменшить навантаження на державний та місцевий бюджети, надасть можливість залучити ресурси страхових компаній для інвестування економіки та компенсації збитків, нанесених внаслідок екологічних інцидентів. Однак, крім суто декларативних заходів, як от прийняття закону з метою запровадження системи екологічного страхування, необхідно здійснити ряд заходів, зокрема: налагодити ефективну систему державного моніторингу довкілля; запровадити практику суцільного екологічного аудиту підприємств, установ та організацій; впровадити науково обґрунтовані заходи з регулювання та планування забезпечення ендемо-природної безпеки; створити автоматизовані системи оцінювання ризику надзвичайних ситуацій та прогнозування їх можливих наслідків; розробити нормативно-методичне забезпечення системи запобігання аваріям та подолання їх наслідків; визначити наукову, організаційну й економічну основи аналізу й управління екологічним ризиком, що передбачає розробку концепції екологічного ризику, класифікацію його різновидів, визначення та закріплення соціально прийнятих критеріїв екологічної безпеки країни та територій, розробку методологічного апарату аналізу ризику, реалізацію науково-технічних та інвестиційних проектів, спрямованих на пом'якшення наслідків екологічних ризиків тощо [2].

Висновок. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що значення екологічного страхування полягає у необхідності забезпечення ризиків

спричинення шкоди життю, здоров'ю чи матеріальним інтересам як фізичних так і юридичних осіб. Екологічне страхування має бути необхідною правовою умовою діяльності тих суб'єктів господарювання які мають ризиковий з точки зору спричинення екологічної шкоди характер. Екологічне страхування, зокрема розмір страхових внесків суб'єктів господарювання можна буде пов'язати з превентивними заходами, наприклад, модернізація очисних споруд, утилізація шкідливих викидів тощо. Екологічне страхування надасть можливість державі відшкодувати збитки можливих екологічних катастроф технологічного характеру за рахунок суб'єктів господарювання, діяльність яких має підвищений екологічний ризик, зберігаючи при цьому державні фінансові резерви.

Список бібліографічних посилань

1. Василюшин Х. Р. Особливості правового регулювання екологічного страхування в Україні. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.9 С. 154-161.

2. Проценко О. Л. Екологічне страхування: український аспект. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2012. № 13. URL: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i13.25167> (дата звернення: 11.04.2021).

УДК 349.6

*Змунчило Анна,
студентка 2 курсу спеціальності
«Кібербезпека» Харківського
національного економічного
університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: morgushaanya@gmail.com*

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА: УРОКИ

11 березня 2011 року, в годину 25-річчя Чорнобильської катастрофи, пройшла найбільша радіаційна аварія в Японії на АЕС Фукусіма – 1. Аварія, викликана землетрусом, розплавилася активну зону ядерних реакторів на 1,2 і 3 енергоблоках. Трагедія сталася, не дивлячись на те що в момент землетрусу всі три робочі енергоблоки були зупинені дією системи аварійного захисту, яка спрацювала в штатному режимі. Однак за землетрусом послідувало цунамі, електропостачання було перервано, і ядерна реакція прийняла некерований характер.

Ціподії показали, що людство не отримало уроки з аварії на Чорнобильській АЕС, що сталася більше, ніж 30 років тому. Люди продовжують вважати себе володарями природи: будують амбіційні плани вторгнення в теорію Всесвіту, що доводить будівництво Великий андронний коллайдер. Людина готова вторгнутися навіть в ті сфери природи, де його знання про процеси, що відбуваються в ній, мінімальні.

26 квітня 1986 року світ був вражений серйозною аварією. Що сталася на 4-му енергоблоці Чорнобильської АЕС. До сих пір не оцінені об'єктивно масштаби того, що сталося. Чи не було вжито всіх необхідних заходів щодо ліквідації наслідків аварії та порятунку людей, так як жителі довколишніх до місця аварії міст, працівники АЕС і навіть вчені не припускали таких глобальних небезпек ядерного вибуху. Чому? Адже людство вже було «знайоме» з руйнівною силою ядерної енергії. Хіба воно забуло вибухи 6 і 9 серпня 1945 року в Хіросімі і Нагасакі, знищених заради військового експерименту?

Юрій Щербак в своїй публіцистичній повісті «Чорнобиль», надрукованій в журналі «Юність» по слідах трагедії і журналістського

розслідування, висловився про страшні причини трагедії, що сталася: професійна неграмотність персоналу, часто влаштованого на роботу на АЕС родичами через хорошу заробітну плату та продовольчих наборів без належної освіти, сімейність, недобросовісне ставлення працівників АЕС до своїх обов'язків, наприклад, медичного персоналу: медпункти в момент аварії були закриті, в них не виявилось необхідних лікарських засобів. І це в зоні підвищеної небезпеки для життя людей! Це так званий «людський фактор», часто призводить до трагедій на дорогах, в небі, на морі. Але чому, пожежні, першими почали ліквідацію наслідків вибуху, гасили «просто пожежу»? Чому не задумалися про невідому небезпеку радіації? З ними не проводили спеціальний інструктаж? Питань багато. Відповідей мало. Потім вчені дійдуть висновку про недоліки технічних конструкцій. Але ж в Японії, країні високих технологій і роботів, ядерна реакція теж вийшла з-під контролю людини! І система новітнього аварійного захисту не допомогла.

До сих пір вражають і дивують дії місцевої влади після Чорнобильської аварії: не були скасовані заняття в дитячих установах і діти гуляли, вдихаючи заражений повітря, не скасовані були і масові спортивні заходи, приурочені до святкування 1 травня. Евакуація жителів почалася на наступний день, однак не повідомляли, на який час вони залишають свої будинки і дозволяли брати тільки найнеобхідніше.

Страшно те, що побудований саркофаг, який за розрахунками вчених, повинен утримувати радіоактивні речовини, не виправдав надій – радіоактивні речовини регенеруються досі. Можна зробити абсолютно очевидний висновок: людство не готове до безпечного використання атомної енергії. Але які висновки зробило саме людство?

«Круглі» дати Чорнобильської аварії «відзначаються» світовою спільнотою. На 25-річчя трагедії в Київ приїжджали голова Єврокомісії, Генеральний секретар ООН, глава міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ), 50 іноземних делегацій. Така увага в проблемі техногенних катастроф обумовлено і її повторенням в Японії, і страхом світової спільноти перед новими катастрофами.

Політолог Павло Святенков вважає Чорнобильську аварію певним знаком, зверненим до жителів Землі. Жодна країна, розвинена технічно

або не дуже, поодинці з наслідками таких аварій і з попередженням нових катастроф не впорається.

Директор Фонду національної енергетичної безпеки в 2011 році Костянтин Симонов писав про те, що аварія в Японії в рік 25-річчя Чорнобильської трагедії символічна. Це ще одне нагадування світу, не витягши належних уроків з попередніх ядерних катастроф. Чим страшний атом? Вибух відбудеться в одній країні, а постраждає весь світ. Радіація невидима, а наслідки її жахливі.

Висновок: Помилково думати, що Чорнобильська аварія в минулому, вона – в майбутньому. Але якщо ми будемо пам'ятати про те, що може статися, бути готовим цьому запобігти, то тим менше ймовірність того, що це повториться.

Список бібліографічних посилань

1) Український інститут національної пам'яті: інформаційні матеріали до річниці аварії на Чорнобильській АЕС. С. 1-3. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/zhurnalistam/informaciyni-materialy-do-richnyci-avariyi-na-chornobylskiy-aes>.

2) Надзвичайна ситуація: уроки Чорнобиля. С. 1-3. URL: <https://ns-plus.com.ua/2017/07/07/uroky-chornobylya-zabuty-nemozhnavyvchaty/>.

3) Аварія на АЕС Фукусіма–1. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F_%D0%BD%D0%B0_%D0%90%D0%AD%D0%A1_%D0%A4%D1%83%D0%BA%D1%83%D1%81%D0%B8%D0%BC%D0%B0-1.

4) Щербак Ю. Чорнобиль. URL: <https://citaty.info/book/yurii-nikolaevich-sherbak/chernobyl>.

5) Цитати про Чорнобиль. URL: <https://citaty.info/topic/chernobyl>.

УДК 349.6

Зощенко Ірина,
студентка Харківського
національного економічного
університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail:
zoshchenko1iryna@hneu.net

ПРАВОВІ ФОРМИ ТА СПОСОБИ ГАРАНТУВАННЯ ЯКОСТІ ДОВКІЛЛЯ

Щороку світове співтовариство виявляє зростаючий інтерес до захисту навколишнього природного середовища, забезпечення сталого розвитку країн та регіонів та захисту інтересів майбутніх поколінь.

У сучасних умовах суспільного розвитку серед пріоритетів національних інтересів України особливо виділяється забезпечення екологічно та техногенно безпечних умов життєдіяльності громадян і суспільства, збереження і відновлення навколишнього природного середовища. На сьогодні доведена пряма залежність між забрудненням довкілля та значним погіршенням стану здоров'я населення, негативними змінами в його генофонді. За таких обставин важливість права громадян на безпечне середовище для життя та здоров'я стає особливо актуальною. Захист та відновлення навколишнього середовища як загальної системи людського життя стає першочерговим завданням з точки зору збереження генофонду народу України, а також перспектив економічного та соціального розвитку.

Державна екологічна політика є важливою складовою загальнодержавної політики. Вона тісно пов'язана з економічною, соціальною, культурною та іншими сферами життєдіяльності суспільства. Важливим інструментом реалізації державної політики в сфері екології є створення дієвої та ефективної нормативно-правової бази, спроможної забезпечити ефективне функціонування екологічного правопорядку.

Конституція України заклала фундаментальні принципи діяльності держави, спрямовані на стимулювання охорони довкілля, ефективного природокористування та утвердження екологічної безпеки. Відповідно до

ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави [1].

Правові форми та способи гарантування якості довкілля окреслюють різні аспекти збереження довкілля, як єдино можливого, природного середовища існування людини, серед яких охорона довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.

Погіршення екологічної ситуації змушує поглянути на наслідки діяльності людства. Думки про можливість знищення життя на Землі внаслідок атомної чи генетичної катастрофи призвели до замислення про права майбутніх поколінь.

Варто згадати найбільшу техногенну катастрофу в історії людства – вибух на Чорнобильській атомній електростанції, який стався 26 квітня 1986 року. Аварія на Чорнобильській АЕС призвела до непоправних медичних, економічних, соціальних і гуманітарних наслідків. За екологічними наслідками аварія переросла у планетарну катастрофу: радіоактивним цезієм було забруднено 3/4 території Європи [2].

Чорнобильська трагедія засвідчила неготовність державної верхівки підпорядкувати політичні інтереси гуманістичним цінностям життя і здоров'я людей. Щоб продемонструвати, буцімто ніякої небезпечної радіації немає, партійне керівництво не відмінило першотравневу демонстрацію. На Хрещатик за п'ять днів після аварії вивели сотні тисяч людей, в тому числі школярів. Наступного дня всі газети рясніли парадними повідомленнями.

Влада не взяла на себе відповідальність ані перед нинішніми, ані перед прийдешніми поколіннями.

У преамбулі Конституції України 1996 року вперше згадується про відповідальність усього українського народу перед прийдешніми поколіннями («усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми та прийдешніми поколіннями»). Одним з прав прийдешніх поколінь у певному сенсі можна розуміти збереження генофонду українського народу. Стаття 16 Конституції України покладає

на державу цей обов'язок.

Проте важко говорити про права прийдешніх поколінь, оскільки ми надто мало знаємо про майбутні покоління людей. У той же час не можна заперечувати те, що інші нащадки від народження повинні мати фундаментальні права на життя та безпеку, реалізація яких в принципі немислима в умовах забрудненого та виснаженого середовища.

Можливо, доцільніше говорити не про права тих людей, яких зараз нема, а про обов'язки перед майбутніми поколіннями тих людей, які сьогодні живуть на Землі. Одним з таких обов'язків є обов'язок передати майбутнім ту цілісність планетарної екосистеми, яку ми успадкували. Наш обов'язок полягатиме в тому, щоб не знищити майбутнє життя чи то атомною катастрофою, чи кліматичними змінами, надмірною кількістю відходів, генетичною катастрофою, чи ще чимось, про що зараз навіть не знаємо. Вже зараз потрібно позбутися явних небезпек і залишити людям майбутнього невиснажені ресурси, достатні для задоволення їхніх нагальних потреб [3].

Саме політичні й соціально-економічні фактори мають стати визначальними чинниками зниження негативного антропогенного впливу на природне середовище в Україні. Політико-правовий механізм розбудови екологічної безпеки країни полягає, з одного боку, у взаємодії різних гілок влади, а з іншого – в активності самого громадянського суспільства. Порушення основних засад екологічної політики в площині цієї взаємодії часто призводить до суттєвої деформації у досягненні мети.

Екологічна функція держави, правові форми та способи гарантування якості довкілля, тобто основні напрями її діяльності, як внутрішньої, так і зовнішньої екологічної політики, повинні спрямовуватися саме на її забезпечення організаційно-правовими засобами реалізації і захисту передбачених Основним Законом і чинним законодавством суб'єктивних прав і свобод людини і громадянина, їх законних екологічних інтересів, повинні належати до пріоритетів реалізації екологічної політики держави передбачених ст. 3 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] в частині гарантування екологічно безпечного середовища для життя і

здоров'я людей, пріоритетності вимог екологічної безпеки, обов'язковості дотримання екологічних стандартів, нормативів і лімітів використання природних ресурсів при здійсненні господарської управлінської та іншої діяльності [5].

При цьому екологічні права, передбачені ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», забезпечуються певними державно-правовими гарантіями, зокрема проведенням широкомасштабних державних заходів щодо підтримки, відновлення і поліпшення якості навколишнього середовища в системі засобів реалізації екологічної політики держави; участю громадських організацій та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища; здійсненням державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Держава не лише зобов'язана гарантувати своїм громадянам реалізацію екологічних прав, наданих їм законодавством, а й забезпечити відновлення порушених прав і свобод, і захистити їх у судовому порядку згідно із ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища». Відновлення порушених прав повинно гарантуватися компенсацією в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища та невідворотністю відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Держава має запроваджувати систему гарантій і визначати основні засади права загального використання природних ресурсів своїм громадянам та створювати необхідні соціально-економічні умови для сприятливого спілкування людини із навколишнім природним середовищем для задоволення рекреаційних, оздоровчих, біологічних та інших інтересів громадян.

Вирішення екологічних проблем доцільно забезпечити системою гарантій ощадливого використання та відтворення природних ресурсів на основі застосування і впровадження різноманітних форм права власності на землю та інші природні ресурси, права постійного та

тимчасового природокористування, багатогранності форм господарювання з метою задоволення потреб виробників, інших верств населення у продуктах харчування природного походження.

Надзвичайно важливо, щоб прийняття та запровадження державної екологічної політики здійснювалось з дотриманням екологічних, соціальних, гуманітарних, власно еколого-правових принципів збереження, відтворення та поліпшення навколишнього природного середовища, безпечного і сприятливого для здоров'я та життя громадян України.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. До річниці аварії на Чорнобильській АЕС. URL: <https://www.en.gov.ua/aktualyno/do-rchnic-avar-na-chornobilysyky-aes>.
3. Заржицький О.С. Актуальні проблеми правового забезпечення екологічної політики України (теоретичні аспекти) : моногр. / О.С. Заржицький. – Д.: Національний гірничий університет, 2012. – 200 с.
4. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 21 червня 1991 року № 1264-XII. *База даних «Законодавство України».* Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
5. Андрейцев В.І. Тектолого правові аспекти забезпечення сучасної екологічної

УДК 349.6

*Зубарева Єлизавета,
студентка 2 курсу,
факультету економіки і права
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: elizabethzub0501@gmail.com*

ФЕНОМЕН ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

26 квітня 1986 року під час експерименту на 4-му реакторі Чорнобильської атомної електростанції трапилося два вибухи, які призвели до найбільшої техногенної катастрофи в історії людства. В атмосферу Землі вирвалася хмара радіоактивного пилу. Вітер поніс на північний захід небезпечні радіоактивні ізотопи, які осідали на землю, проникали у воду.

Аварія призвела до несправних медичних, економічних, соціальних і гуманітарних наслідків. За екологічними наслідками аварія переросла у світову катастрофу: радіоактивним цезієм було забруднено 3/4 території Європи. Це змінило життя цілого покоління, зробило місто Прип'ять і 30 км поліських лісів навколо радіоактивними на тисячі років та прискорило розпад Радянського Союзу.

Аварія змусила людство відчувати страх перед атомною енергетикою, проте не призвела до повної відмови від її використання. За минулі три десятиліття для посилення безпеки вже діючих АЕС в усіх країнах світу було закладено та вдосконалено системи, що дозволяють мінімізувати наслідки практично будь-якої можливої важкої аварії. Перший урок, який винесли атомники, – переглянути ставлення до важких аварій на атомних станціях. Другий – глибока модернізація системи аварійного реагування з виведенням її на високий рівень.

До квітня 1986 року Чорнобильська зона була чи не найбільш освоєною частиною українського Полісся. Всі придатні ділянки були розорані, їх оточували дренажні канали, більшість лісів у цій місцевості були штучно насадженими, довкола міст Чорнобиль і Прип'ять були промислові майданчики та дачні селища городян.

Нині покинуті поля поступово заростають лісом, а дренажні

системи стали царством бобрів. Ці працьовиті тварини перегороджують колишні канали своїми перепонами, і колись осушена місцевість знову стає брудною, а це приваблює болотних птахів та інші види тварин, характерних для диких куточків Полісся [4, с. 101].

Окрім смертей, хвороб та відселення цілих міст і районів, Чорнобильська катастрофа дала досить несподіваний побічний ефект: відродження дикої природи у її первісному вигляді. Цей феномен Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника привертає увагу не лише українських, а й світових науковців. Заповідник, за задумом Мінприроди і Державної агенції з управління зоною відчуження, має стати майданчиком для їхньої роботи.

Тому у день 30-ї річниці з дня катастрофи 26 квітня 2016 року завдяки Указу Президента «Про створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника» ця унікальна територія набула статусу об'єкту природно-заповідного фонду міжнародного значення. До території заповідника включено близько 227 тисяч гектарів земель державної власності. Заповідник охоплює дві третини зони відчуження, за винятком найбільш забруднених територій навколо ЧАЕС [1].

З середини 2017 року Заповідник активно розвивається як самостійна бюджетна установа, що належить до сфери управління Державного агентства України з управління зоною відчуження.

Створений у межах 30-кілометрової зони відчуження заповідник – найбільший за територією заповідник в Україні. Його ядром є Чорнобильський заказник та північні лісові масиви. Через Поліський екологічний коридор забезпечується зв'язок із Древланським та Поліським природними заповідниками, регіональним ландшафтним парком «Міжрічинський», а також із Поліським державним радіаційно-екологічним заповідником Республіки Білорусь.

Відповідно до глави ІІп. 1. Наказу Державного агентства України з управління зоною відчуження від 12 березня 2019 «Про затвердження Положення про Науково-технічну раду Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника та її складу» він має на меті: збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів Полісся, забезпечення підтримки та підвищення бар'єрної функції зони

відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, стабілізації гідрологічного режиму та реабілітації територій, забруднених радіонуклідами, сприяння організації та проведенню міжнародних наукових досліджень з урахуванням Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [2,3].

Створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника стало першим важливим кроком до відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок техногенної катастрофи, та є блискучим прикладом правового регулювання використання, охорони та відновлення такого антропогенного ландшафту як екологічно небезпечного ландшафту, що зазнав екологічної катастрофи [4, с. 101].

На мою думку, охоронний режим територій біосферного заповідника також має велике значення для України як сторони багатьох міжнародних природоохоронних угод, програм та конвенцій, наприклад, Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів та ін., адже через територію України мігрують деякі види ссавців, її також перетинає один з основних шляхів міграції птахів з Європи до інших частин світу. Згодом, потенційним є включення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника до списку територій, що будуть охоронятися на міжнародному рівні.

Список бібліографічних посилань

1. Про створення Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника: Указ Президента України від 26.04.2016 р. № 174/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174/2016#Text> (дата звернення: 07.04.2021).

2. Про затвердження Положення про Науково-технічну раду Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника та її складу: наказ Державного агентства України з управління зоною відчуження від 12.03.2019 р. № 41-19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1-19767-19#Text> (дата звернення:

07.04.2021).

3. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 р. № 791а-XII. Дата оновлення: 04.08.2016 р. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text> (дата звернення: 07.04.2021).

4. Лозо О. В. Чорнобильський біосферний заповідник – приклад відновлення ландшафту, що зазнав екологічної катастрофи. Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного, земельного й аграрного права в умовах євроінтеграції : матеріали «круглого столу» (Харків, 8 груд. 2017 р.). Харків, 2017. С. 100–102.

УДК: 574.52

Маліновська Кристина,
студентка Харківського
національного економічного
університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: km10042002@gmail.com

РАДІОЕКОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВОДНИХ РЕСУРСІВ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ АЕС

Уже досить давно надзвичайно актуальною стала проблема збереження для прийдешніх поколінь одного з найдорожчих природних багатств – чистої води. Україна за власними запасами води, доступними для споживання, на жаль, перебуває серед найменш забезпечених цим природним ресурсом країн Європи. Особливе занепокоєння суспільства викликає сьогодні водно-екологічна ситуація в зоні відчуження Чорнобильської АЕС, адже з її території, разом із поверхневим стоком і ґрунтовими водами, у річкові системи та водосховища ви носяться небезпечні для всього живого радіонукліди.

Чорнобильська АЕС розташована в заплаві річки Прип'ять на півночі України в межах басейну річки Дніпро, в безпосередній близькості до кордону з Білоруссю. В результаті аварії на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 року в повітря і в ставок-охолоджувач було викинуто величезну кількість радіоактивних елементів. Ставок, в даний час відокремлений від річки Прип'ять греблею, був сильно забруднений під час аварії і при подальшому скиданні в нього рідких радіоактивних відходів. Випадання радіонуклідів відбувалося в основному у верхів'ях Дніпра на території Росії та Білорусі і по всьому Прип'ятського басейну. Багато досліджень і заходів щодо ліквідації наслідків аварії були спрямовані на мінімізацію перенесення радіонуклідів із зони відчуження в довколишню річку Дніпро для зниження радіологічних ризиків при використанні води.

Протягом останнього десятиліття в ґрунтах і донних відкладах водойм забруднених територій зони відчуження відзначено тенденцію до збільшення виходу рухливих форм радіонуклідів, які з поверхневим

стоком надходять у гідрологічну мережу або локалізуються в безстічних замкнених водних системах, де швидко включаються в біотичний кругообіг. Хоча минуло 35 років, відколи сталася наймасштабніша в історії атомної енергетики аварія, забруднені території залишаються відкритим джерелом поширення радіонуклідів, які з поверхневими і ґрунтовими водами надходять до річкових систем і виходять за межі зони відчуження, потрапляючи в Дніпро та його водосховища. Безперечно, однією з важливих і все ще недостатньо вивчених проблем водних екосистем зони відчуження залишається дослідження хронічного впливу іонізуючого випромінювання на представників біоти.

Річка Дніпро – найбільша річка в Україні – забезпечує 64 відсотки потреб України в воді і широко використовується для зрошення. Близько 30 відсотків води, споживаної в басейні річки Дніпро, використовується для сільського господарства, а Київське водосховище є самим верхнім водосховищем Дніпровського каскаду, що складається з 6 водосховищ, і найбільш забруднене в результаті наслідків аварії. Як наслідок, споживання риби з Київського водосховища є однією з основних причин індивідуального зараження радіонуклідами серед населення.

Радіонукліди чорнобильського викиду забруднили поверхневі водні системи не тільки в районах, прилеглих до майданчика реактора, але також і в багатьох інших частинах Європи. Первісне забруднення води в основному було визвано прямим випаданням радіонуклідів на поверхні річок і озер, і основну його частину становили короткоживучі радіонукліди. У перші кілька тижнів після аварії, концентрація радіонуклідів у питній воді з Київського водосховища викликали особливе занепокоєння.

Забруднення водного середовища швидко знизилася протягом декількох тижнів після викиду шляхом розведення, фізичного розпаду і поглинання радіонуклідів ґрунтами. Відносно озер і водосховищ осадження зважених часток на дно також відіграло важливу роль в зниженні рівнів вмісту радіонуклідів у воді. Частина радіації змилася з відкритих поверхонь завдяки дощів, вітрам і діяльності людини, але в результаті забрудненими виявилися каналізаційні системи і стічні води. У річках і озерах радіонукліди розбавляються, відбувається фізичний

розпад частинок і поглинання їх дном і ґрунтами. В результаті рівень радіації в проточних водах набагато нижче, ніж в «закритих» водоймах.

Хоча концентрації ^{137}Cs та ^{90}Sr у воді і рибі в річках, відкритих озерах і водосховищах в даний час низькі, найбільш забруднені озера це ті кілька озер з обмеженими підживлювати і відводять потоками ("закриті" озера) в Білорусі, Російській Федерації та Україні, в яких спостерігається нестача поживних мінеральних речовин.

Риба в Чорнобилі радіоактивна: цезій став частиною харчового ланцюжка річкових мешканців і накопичився в їх організмах. Риб з високою концентрацією цього елемента можна зловити навіть у віддалених водах Скандинавії і Німеччини. Звідси у Чорнобильській зоні заборона на рибальство: без поновлення води радіація в організмах місцевих риб може зберезуватися десятиліттями. Концентрації ^{137}Cs в рибі в деяких з цих озер зберезується протягом значних періодів часу і в майбутньому. Для деякої частини населення, що проживає поблизу систем закритих озер (наприклад, озеро Кожановське у Російській Федерації), споживання риби стало основним джерелом харчового надходження ^{137}Cs . Завдяки тому, що Чорне і Балтійське моря знаходяться далеко від Чорнобильської АЕС і морські системи володіють великою ступенем розведення, концентрація радіонуклідів у морській воді набагато нижче, ніж в прісній воді.

Протягом 35 років після аварії було прийнято багато контрзаходів для захисту водних систем від переходу радіонуклідів із забруднених ґрунтів. У загальному плані ці заходи виявилися неефективними і дорогими, а також привели до відносно високих доз опромінення працівників, які здійснюють ці контрзаходи. Найефективнішим контрзаходом стало раннє обмеження забору питної води із забруднених джерел і перехід до використання альтернативних запасів води. Обмеження споживання прісноводної риби виявилися ефективними в Скандинавії і Німеччини; проте в Білорусі, Російської Федерації та Україні таких обмежень, можливо, не завжди дотримувалися.

Також вже деякий час йде розробка міжнародного проєкту Е 40, метою якого є з'єднання Чорного моря з Балтійським через Дніпро і Прип'ять. Крім того, частина проєкту включає в себе модернізацію

Прип'яті, на ділянці, що протікає в безпосередній близькості від Чорнобильської АЕС і через Поліський державний радіоекологічний заповідник в зоні відчуження, яка сильно забруднена різними радіоелементами. Але заплава річки Прип'ять в зоні відчуження Чорнобильської АЕС стає небезпечною, якщо вона заливається, зокрема і внаслідок будівництва гребель. Чорнобильський ставок-охолоджувач стає загрозою в разі прориву греблі, яка відділяє його від Прип'яті. Крім того, Київське водосховище сильно забруднено цезієм 137 і може стати ще однією ділянкою з високим рівнем радіоактивного зараження в разі порушення будівництва. Будівництво Е 40 може надати радіологічний вплив на будівельників і населення, життєдіяльність якого залежить від річок. Наявність будь-яких ризиків для будівельників в зоні відчуження є неприпустимими.

Станом на 2021 рік дослідження показують, що повністю прибрати радіаційні речовини з води неможливо, так само будівельні роботи для створення водного шляху Е 40, який перетинає чорнобильську зону відчуження і проходить поруч з Чорнобильською атомною електростанцією є неможливими для створення. Прогнозований радіологічний вплив на працівників буде невиправдано високим. Більш того, сильно забруднений ставок-охолоджувач Чорнобильської АЕС, а також тимчасові сховища радіоактивних відходів в заплаві річки Прип'ять ще не виведені з експлуатації, що не дозволяє проводити поруч з ними будь-які будівельні роботи, тому на даний момент вчені не можуть очистити річки після Чорнобильської АЕС.

Для запобігання негативним явищам у зоні відчуження проводять постійний моніторинг міграції радіо-нуклідів із водними потоками і вивчають вплив різних рівнів іонізуючого випромінювання на живі організми, які населяють водні екосистеми. Процеси автореабілітації замкнених водойм зони відчуження відбуваються вкрай повільно, внаслідок чого екосистеми більшості озер, стариць, затонів і дотепер характеризуються високим рівнем радіонуклідного забруднення. У водних організмів, які перебувають у водоймах зони відчуження, зареєстровані численні ефекти, які свідчать про ураження біологічних систем на різних рівнях організації. Подальше вивчення цих ефектів є

важливим складником комплексу заходів, пов'язаних із прогнозуванням і мінімізацією наслідків аварії на ЧАЕС.

УДК: 574.24

Тіунова Анастасія,
студентка Харківського
національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

ЩОДО МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОГО РАДІАЦІЙНО-ЕКОЛОГІЧНОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА

26 квітня 1986 року – день найбільшої в історії людства техногенної катастрофи. Під час експерименту на 4-му реакторі Чорнобильської атомної електростанції сталися два вибухи. В атмосферу Землі вирвалася хмара радіоактивного пилу. Вітер поніс на північний захід небезпечні радіоактивні ізотопи, які осідали на землю, проникали у воду. За числом потерпілих від аварії Україна займає перше місце серед колишніх республік Радянського Союзу. На долю Білорусі припало близько 60% шкідливих викидів. Від радіаційного забруднення сильно постраждала також і Росія. Потужний циклон проніс радіоактивні речовини територіями Литви, Латвії, Польщі, Швеції, Норвегії, Австрії, Фінляндії, Великої Британії, а пізніше – Німеччини, Нідерландів, Бельгії.

Чорнобильська трагедія донині залишається найбільшою техногенною катастрофою в історії людства. Вчені уважно стежать за тим, що відбувається на території, яка найбільше постраждала від радіації, намагаючись оцінити довгострокові наслідки цієї аварії для навколишнього середовища.

Прилеглий до електростанції сосновий ліс (Рудий ліс) отримав таку високу дозу радіації, що дерева миттєво померли і поруділи. Було високе радіаційне ураження рослин і тварин.

Здавалося очевидним, що ця територія абсолютно непридатна для життя – і залишиться мертвою зоною щонайменше на кілька століть (з огляду на швидкість, з якою радіоактивні речовини розпадаються і перестають становити небезпеку).

Одним із пріоритетів діяльності Уряду в природоохоронній сфері залишається реалізація заходів, які сприяли підвищенню рівня екологічної безпеки на території зони відчуження.

Завдяки щоденній роботі з подолання наслідків катастрофи, у зоні відчуження підтримується високий рівень екологічної безпеки.

Через 35 років після Чорнобильської катастрофи дика природа стала повноправним господарем покинутих міст, сіл і полів, стверджують дослідники зони відчуження та ліквідатори.

Сьогодні, 35 років по тому після аварії, покинута людьми зона відчуження перетворилася на справжній заповідник.

Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник розпочав роботу в межах 30-кілометрової Чорнобильської зони відчуження і охоплює дві третини зони, найменш ураженої радіацією. Він є найбільшим заповідником в Україні – його площа становить понад 2 тисячі квадратних кілометрів. Офіційний слоган: «Місце, де природа може бути собою».

Створення заповідника передбачене Указом Президента від 26 квітня 2016 року.

Заповідник охоплює територію зони відчуження, за винятком 10-кілометрової охоронної зони ЧАЕС, який має не лише забезпечувати підтримку та підвищення бар'єрної функції Чорнобильської зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, стабілізації гідрологічного режиму та реабілітації територій, забруднених радіонуклідами, але й сприятиме організації та проведенню міжнародних наукових досліджень для визначення ступеня впливу іонізуючого випромінювання на людину і шляхів мінімізації цього впливу.

Основними завданнями заповідника є:

1) мінімізація екологічної небезпеки та збереження природних багатств, запобігання виносу радіонуклідів з території зон радіоактивного забруднення;

2) відтворення і збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу заповідника, підтримання загального екологічного балансу;

3) проведення періодичної інвентаризації природних ресурсів,

дослідження явищ і процесів, які відбуваються в екосистемах заповідника;

4) здійснення екологічного, медико-біологічного та радіаційного моніторингу території;

5) здійснення наукових досліджень в галузі охорони навколишнього середовища;

6) забезпечення охорони території заповідника з усіма природними об'єктами;

7) утримання території в належному санітарному та пожежобезпечному стані; організація протипожежної охорони природних комплексів;

8) проведення екологічної освітньо-виховної роботи та ін.

Територія заповідника характеризується вісьмома типами ландшафтів, великою кількістю водно-болотних і лугових угідь, майже 30-ма типами лісорослинних умов, 23-ма суходільними і 7-ма водними фітокомплексами, 12-ма суходільними і 8-ма водними зоокомплексами.

Природа після аварії дійсно дуже змінилася у позитивний бік. Природні комплекси відновилися до того стану, який вони мали тут у XVII-XVIII століттях.

Існуючий в Рудому лісі високий рівень радіації практично не робить негативного ефекту на дику природу Чорнобиля. Звичайно, деякі відхилення все ж є. Наприклад, серед птахів нерідко зустрічаються альбіноси, тривалість життя комах в «мертвому лісі» коротше, ніж за його межами, а гризуни дають значно менше потомство, досить сильну мутацію зазнали і рослини, наприклад, змінилися генеративні органи сосни, що росте в Рудому лісі.

Але ця масштабна катастрофа привела до того, що в Чорнобилі сьогодні можна зустріти цілі популяції представників флори і фауни, занесених до Червоної книги. Це коні Пржевальського, рисі, які до цього вважалися зниклим видом на території України, ведмеді, лосі, козулі, а також червонокнижні види сов, тетерева, пугачі і інші представники загону птахів. Видри, борсуки, олені, вовки, кабани та інші тварини на протязі останніх ста років були рідкісними гостями на даній території, а зараз є повноправними мешканцями лісів. Більш того, точною

інформацією про чисельність і видах представників тваринного світу в зоні відчуження не володіє ніхто, оскільки з кожним роком цифри зростають.

Сприятливий вплив на такий сплеск еволюційного відродження тваринного і рослинного світу надавав і той факт, що Чорнобиль є закритою територією.

Примітно і те, що глобальна реорганізація екосистеми в Чорнобильській зоні почалася буквально в той же час, як її покинули люди. Виходить, чим менший вплив людина надає на навколишнє середовище, тим більше благодатна вона для братів наших менших.

Якщо говорити про рослинний світ, тут також не обійшлося без чудес. Незважаючи на те, що кліматичні умови зони Чорнобиля припускають активне зростання певних видів і сімейств рослин, тут можна зустріти абсолютно унікальних представників флори, таких як: магнолію, рододендрон, метасеквойя і ін.

У цьому заповіднику вчені постійно вивчають представників фауни та флори. Тут також досліджують варіанти очищення ґрунтів від радіонуклідів. Наприклад, одним з цікавих проєктів стала експериментальна висадка швидкорослих дерев павловнії, які за попередніми даними можуть поглинати більшу кількість радіонуклідів, ніж звичайні дерева.

У минулому році відбулася велика кількість пожеж у Чорнобильському заповіднику. Через тривалі пожеж в зоні відчуження згоріло 11,5 тис. га Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, а це 5% його території.

Президентом України був прийнятий указ від 9 грудня 2020 року «Про невідкладні заходи щодо забезпечення екологічної безпеки та підготовку заходів до 35-х роковин Чорнобильської катастрофи». У ньому зазначається, що потрібно «вжити невідкладних заходів щодо поліпшення протипожежного та санітарного стану лісів на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення, у тому числі на лісових територіях Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, удосконалення системи оперативного реагування на можливі надзвичайні ситуації в зоні відчуження і зоні

безумовного (обов'язкового) відселення, зокрема моніторингу та раннього виявлення пожеж».

В Україні продовжують проявлятися негативні екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи. Передусім ідеться про широкомасштабне радіоактивне забруднення довкілля, велику кількість радіоактивних матеріалів і радіоактивних відходів на території промислового майданчика ЧАЕС і зони відчуження, що потребує безпечного поводження з ними. Як і раніше, проблемою залишається повернення до нормального життя територій за межами зони відчуження, що також зазнали радіоактивного забруднення внаслідок аварії на ЧАЕС. Відтак, забезпечення екологічної безпеки в Україні після аварії на ЧАЕС продовжує залишатися одним з основних завдань сучасної державної політики.

УДК 349.6

*Сосницька Юлія,
студентка 2 курсу
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця,
Факультет «Економіки і права»;
e-mail: juliasosnitska@gmail.com*

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМ, ТЕРИТОРІЙ ЩО ПОСТРАЖДАЛИ ВНАСЛІДОК АВАРІЇ НА ЧАЕС

Аварія на Чорнобильській атомній електростанції (ЧАЕС) за масштабами радіоактивного забруднення та обсягами радіоактивно них викидів є однією з найбільших за весь час використання ядерної енергії у мирних цілях. На момент аварії колишня влада СРСР продемонструвала неготовність до аварії такого масштабу, що призвело до невчасного ліквідування наслідків аварії на ЧАЕС та посилення негативного впливу аварії. Через халатність влади СРСР ми відчуваємо наслідки катастрофи минулого по сьогоднішній день. Найбільшим та найочевиднішим наслідком аварії стало значне підвищення захворюваності на рак щитовидної залози. Згідно з національними дослідженнями в основних трьох постраждалих країн (Україна, Республіка Білорусь та Російська Федерація), до 2016 року в цій групі були діагностовано більше 11 000 випадків захворювання на рак щитовидної залози [1].

Підвищене опромінення населення України внаслідок аварії на ЧАЕС і зростання онкозахворюваності мало б простежуватися та попереджатися на державному рівні такими заходами: налагодження належного радіоекологічного та медико-соціального моніторингу; спрямування коштів та активізація зусиль на мінімізацію доз опромінення населення від різних джерел опромінення (техногенно підсиленої природної радіації, медичного опромінення); реалізація заходів із ранньої діагностики та підвищення ефективності лікування онкологічних захворювань.

Важливою складовою роботи по обмеженню та подоланню наслідків аварії на ЧАЕС виявилась участь у цьому процесі світової спільноти. При цьому виникає комплекс проблем, пов'язаних з правовим

регулюванням як власне надання міжнародної технічної допомоги, так і з підвищенням її ефективності та подальшими перспективами її застосування. Дослідження пов'язаних з цим проблем на сьогодні є вельми актуальними, адже у зв'язку із неврегульованістю як у законодавстві, так і на практиці, вони потребують додаткової аргументації. Перелік публікацій, у яких висвітлюється загальний стан правових досліджень міжнародної співпраці по чорнобильській проблематиці, виявляється неузагальненим і нечітко окресленим. Загальні питання залучення і застосування міжнародної технічної допомоги в сфері подолання наслідків Чорнобильської аварії висвітлюються у працях українських учених В. Бар'яхтара, О. Борового, В. Губарева, В. Карасьова, І. Криничної, С. Омелянця та інших. Різні аспекти правового регулювання міжнародної технічної допомоги без належного урахування Чорнобильської специфіки знайшли своє відображення в роботах багатьох науковців, фахівців у різних галузях права: Т. Анцупової, Д. Борисова, М. Брагінського, Е. Вавіліна, О. Дзери, В. Коссака, І. Лукашука, О. Мережко, М. Михайлів, В. М. Слепця, В. Хоніна та ін [2].

Шляхи та способи подолання наслідків Чорнобильської катастрофи визначені та реалізація їх здійснюється відповідно до Загальнодержавної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006 -2010 роки, затвердженої Законом України від 14 березня 2006 р. [3]. Це сім основних напрямів діяльності центральних органів виконавчої влади. Вони стосуються надзвичайної ситуації, пов'язаної з подоланням наслідків Чорнобильської аварії. Такими напрямками як: протирадіаційний захист населення на території, що зазнала радіоактивного забруднення; посилення бар'єрних функцій зони відчуження з метою обмеження поширення радіонуклідів за її межі; проведення радіаційного моніторингу на території, що зазнала радіоактивного забруднення; забезпечення соціального захисту осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; створення умов для економічної реабілітації та розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення; удосконалення нормативно-правової бази з питань забезпечення більш ефективного соціального захисту населення

та реабілітації територій, що зазнали радіоактивного забруднення; підвищення рівня радіоекологічних знань та поінформованості населення, у тому числі працівників освіти, охорони здоров'я, аграрного сектору та харчової промисловості шляхом післядипломного та інших форм навчання, видання інформаційних довідників, пам'яток тощо

Існуюча законодавча база щодо реабілітації постраждалого від аварії на ЧАЕС населення та територій, спрямована переважно на консервацію існуючого стану постраждалих територій та на надання пільг і компенсацій населенню, а не на комплексне подолання наслідків аварії, відродження територій та повернення до нормального життя. Зони радіоактивного забруднення у міру поліпшення радіоекологічної ситуації не переглядаються. Значні території України, що були штучно перетворені державою на відділенні, до них не вживається майже ніяких дієвих заходів задля виходу із ситуації «консервації». Навіть на 35-му році після аварії на ЧАЕС через недосконалу державну політику залишається до 100 населених пунктів, де вміст радіонуклідів у продуктах харчування місцевого виробництва перевищує допустимі межі. Хоча потрібні не такі вже й значні ресурси, аби вирішити цю проблему.

Минула вже майже чверть сторіччя з того часу, як сталася аварія на Чорнобильській АЕС, докорінно змінилася радіоекологічна ситуація на забруднених унаслідок аварії територіях, витрачено мільярди доларів США на ліквідацію наслідків цього лиха, однак залишаються невирішеними не лише окремі початкові проблеми, але й з'явилися нові. З моменту аварії на крім завдань техногенно-екологічного напрямку перед державою постали питання забезпечення належної соціальної допомоги постраждалим громадянам. За 35 років в Україні створено комплексну та розгалужену систему соціального захисту чорнобильців, що ґрунтується на чіткій нормативно-правовій базі та відповідному бюджетному фінансуванні. Законом України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» передбачено надання постраждалим громадянам пільг, компенсаційних виплат, доплат і допомог. Залишається актуальним питання подальшого теоретичного осмислення і проведення комплексних дослідження щодо

юридичної природи, правових джерела, форм і методів міжнародної технічної допомоги в системі міжнародних економічних відносин.

Список бібліографічних посилань

1. Барановская Н. П. Чернобыльский опыт Киева для АЭС Фукусимы / Н. П. Барановская, Юкико Миягоши // *Наука та наукознавство*. 2016. № 2. С. 112-127.

2. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text>.

3. Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006 – 2010 роки: Закон України від 14 березня 2006 року № 3522-ІУ. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3522-15#Text>.

УДК 349.7

*Наумова Карина,
студентка 2 курсу
факультету фінансів і обліку
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: karina2002mc@gmail.com*

СТАН РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У ЗОНІ ВІДЧУЖЕННЯ І ЗОНІ БЕЗУМОВНОГО (ОБОВ'ЯЗКОВОГО) ВІДСЕЛЕННЯ: КОНТРОЛЬ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Аварія на ЧАЕС мала катастрофічний вплив на навколишнє середовище і людину. На території зони відчуження розташовані радіаційно небезпечні об'єкти: ДСП «ЧАЕС» у стадії виведення з експлуатації, об'єкт «Укриття» [1], три сховища РАВ (ПЗРВ – Пункт зберігання радіоактивних відходів), більше 800 тимчасових необладнаних захоронень РАВ (ПТЛРВ – Пункт тимчасової локалізації радіоактивних відходів). Крім того, є гідротехнічна споруда – водойма-охолоджувач ЧАЕС, який за вмістом радіонуклідів у воді, донних відкладах та біологічних об'єктах по суті є ПТЛРВ.

На території зони відчуження локалізовано величезні запаси радіонуклідів. Через 35 років після Чорнобильської катастрофи зона відчуження залишається відкритим площинним джерелом радіоактивності з власною структурою розподілу, присутністю різних форм депонованих радіоактивних елементів. Внаслідок цього радіаційний фактор продовжує залишатися основним у визначенні потенційної небезпеки для населення, що проживає на прилеглих до зони територіях і населення України загалом [2, с.281-282].

Для регулювання охорони навколишнього середовища, Верховна Рада України затвердила Закон України «Про основні засади (стратегії) державної, екологічної політики України на період до 2030 року», до якого було включено пункт про зону відчуження і зону безумовного (обов'язкового) відселення [3]. Проаналізувавши законодавство та цілеспрямовану політику з питань радіаційної безпеки, можна

стверджувати про недостатню правову базу, що не дозволяє у повній мірі вирішити всі актуальні проблеми.

Головна проблема під час розгляду стану та перспектив зони відчуження полягає в тому, що вже традиційно ця територія розглядається як «аномалія» або «нагадування про страшну катастрофу». Час від часу озвучуються ідеї щодо зміни «відчуженого» статусу зони – зменшення її території, розгортання виробництва товарної продукції та інше. Такий підхід існував весь час після аварії, однак він показав себе неефективним. Низка різних факторів – радіаційних, економічних, санітарних, соціальнопсихологічних унеможливають повернення цих територій до господарського обігу.

У сучасних умовах гарантування безпеки зони відчуження (зниження і запобігання поширенню радіаційного забруднення на навколишні території), збереження природної екосистеми – може бути реалізовано внаслідок ефективного використання ресурсів самої зони. Одним із шляхів раціонального використання особливостей зони відчуження і водночас підвищення рівня безпеки населення України може стати фактор відсутності постійного населення. Нині значна частина зони, так звана ближня зона ЧАЕС, де зосереджено всю виробничу діяльність і розміщено об'єкти поводження з РАВ.

Згідно з Указом Президента України № 141/2016, одним із заходів щодо відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи є встановлення на території зони відчуження зони спеціального промислового використання (далі – ЗСПВ), яка довічно є непридатною для проживання, та визначення її меж [4]. Для цього необхідно виконати зонування сучасної території зони відчуження, виділивши зону, яка не буде повернута у використання без обмежень (умовно – зону постійного відчуження). У цій зоні неможливо проживання населення. Критерієм меж вказаної зони має стати радіаційний фактор із урахуванням природних бар'єрів. Межу зони спеціального промислового використання має бути точно встановлено на основі результатів радіаційних досліджень, географічних, екологічних та геологічних розвідувань, і законодавчо затверджено.

Кабінет Міністрів України розробив проект законодавчих змін, які,

по-перше, дозволили б переглянути правовий режим окремих радіоактивно забруднених територій – а, по суті, зняли б окремі обмеження та заборони на здійснення господарської діяльності. На розгляд Верховної Ради України було винесено проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо створення території спеціального промислового використання (реєстр. № 8268 від 13.04.2018р.). Станом на 29.08.2019 законопроект було відкликано.

Метою прийняття законопроекту було приведення законодавчої бази України у сфері поводження з радіоактивними відходами у відповідність до узгоджених на міжнародному рівні вимог безпеки в частині виділення у межах зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення території спеціального промислового використання, яка довічно є непридатною для проживання, і базується насамперед на міркуваннях довгострокової безпеки і способах остаточного захоронення. Вважаємо необхідно повернути на доопрацювання даний законопроект, з метою створення правових механізмів стимулювання сталого розвитку, активізацію виробничої діяльності та підвищення інвестиційної привабливості зони спеціального промислового використання.

Зосередження у зоні відчуження об'єктів з високими вимогами до обґрунтування безпеки забезпечить, з одного боку, зниження витрат на їх будівництво (нижча вартість земельних ділянок, зменшення вартості створення інженерних бар'єрів тощо), а з іншого – дозволить знизити ризики несприятливого впливу таких виробництв шляхом локалізації їх у незаселеній частині країни й сприятиме залученню інвестицій у зону відчуження. Створення зони спеціального промислового використання дасть змогу прискорити реалізацію заходів щодо вдосконалення системи організації поводження з РАВ в Україні. Систему таких заходів розроблено в рамках міжнародної технічної допомоги Україні. Розміщення в ЗСПВ, основного комплексу зі зберігання та захоронення РАВ та реорганізація системи управління його створенням вирішує стратегічні завдання побудови дієвої державної системи поводження з РАВ. Створення спеціальної промислової зони не призведе до зниження бар'єрної функції зони відчуження. На території, де радіоактивне

забруднення обумовлено в основному радіонуклідами ^{137}Cs та ^{90}Sr , Закон України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» повинен продовжувати діяти до зняття дозових обмежень життєдіяльності людини [5].

Встановлення для цієї частини зони відчуження режиму біосферного заповідника також вимагає законодавчих рішень, оскільки радіоактивне забруднення не зникає. Режим такого заповідника з одного боку повинен забезпечити виконання вимог радіаційної безпеки, тобто відповідності до вищезгаданого закону, а з іншого – охорону й вивчення унікальних природних комплексів, тобто відповідності вимогам Закону України «Про природнозаповідний фонд України» [6]. Водночас створення заповідника не повинно призвести до автоматичної зміни її меж.

Висновок. Зона відчуження і зона безумовного (обов'язкового) відселення потребує особливої форми управління, оскільки це землі, на яких виникло стійке забруднення навколишнього природного середовища радіоактивними речовинами і які виведені з господарського обігу та відмежовуються від суміжної території. Рішення та плани про створення зони спеціального промислового використання мають свої плюси, а саме можливість стимулювання розвитку, покращення виробничої діяльності, набуття інвестиційної привабливості та розташування підприємств тяжкої промисловості. Попри перспективність цієї зони, її впровадження потребує детальних і матеріальнозатратних досліджень та розроблення необхідних законопроектів. Тема доповіді має перспективами подальшого аналізу у поданому напрямі.

Список бібліографічних посилань

1. Про загальні засади подальшої експлуатації і зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення зруйнованого четвертого енергоблока цієї АЕС на екологічно [...]: Закон України від 11.12.1998 № 309-XIV. Дата оновлення: 01.01.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=309-14#Text> (дата звернення: 14.04.2021).

2. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2018 році, 2018. 443 с. URL: <https://mep.gov.ua/news/35937.html>.

3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України; Стратегія від 28.02.2019 № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 12.04.2021).

4. Про додаткові заходи щодо перетворення об'єкта "Укриття" на екологічно безпечну систему та відродження територій, що зазнали радіоактивного забруднення [...]: Указ Президента України від 13.04.2016 № 141/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141/2016#Text> (дата звернення: 13.04.2021).

5. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 27.02.1991р. № 791а-XII. Дата оновлення: 04.08.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text> (дата звернення: 13.04.2021).

6. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 № 2456-XII. Дата оновлення: 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 14.04.2021).

УДК 616.002.5.

*Каратєєва Анастасія,
студентка 2-го курсу
Харківського національного
економічного університету і
мені Семена Кузнеця
e-mail: karateevanastia@gmail.com*

РІЗНОГАЛУЗЕВІ НАСЛІДКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ

Чорнобильська катастрофа, спричинена вибухом реактора четвертого енергоблоку Чорнобильської атомної електростанції, нанесла непоправної шкоди не тільки довкіллю, а й здоров'ю людей. Особливо наслідки цієї катастрофи зачепили тих, хто ризикуючи своїм життям намагалися врятувати весь світ від подальшого поширення радіації, що нашкодило б усій планеті.

Радіоактивна аварія стала наслідком недосконалої конструкції ядерного реактора у режимі його експлуатації. В результаті різкого зростання щільності нейтронного потоку, а відповідно й енерговиділення та підвищення температури були спричинені потужні вибухи, що вщент зруйнували реактор [1, с. 172-174]. Внаслідок розгерметизації реактора почалося виділення радіоактивних речовин у природне середовище. Над енергоблоком утворився струмінь середньою висотою від 1,5 до 5 км, що підіймав продукти поділу урану й інших техногенних радіоізотопів [1, с. 184]. Ця техногенна катастрофа стала однією з найбільших техногенних катастроф ХХ століття, яка сильно змінила ставлення усього людства до атомної енергетики [2, с.190]

Немає жодних сумнівів, що наслідки вибуху на Чорнобильській атомній електростанції спричинили наслідки усім найважливішим сферам суспільного життя людей, тому важливо запропонувати шляхи повного та/або часткового вирішення проблем, що виникли тоді та не вирішилися досі.

Екологія. Одразу після вибуху реактора радіонукліди були викинуті на максимальну висоту, утворені радіоактивні хмари забруднили території Південної Європи, країни Північної та Південної Америки, країни Африки, Азії та Океанії. В атмосферу було викинуто до 100%

радіоактивних «благородних» газів, 20–50% ізотопів йоду, 12-30% – цезію. В перші години після аварії найбільше вплив на довкілля мали плутоній, йод-131, уран, цезій, телур, америцій-241 та стронцій [3, с. 32-33].

Взагалі інформація про вплив катастрофи на екологію, у наші дні, дуже суперечлива. Зараз навколо ЧАЕС діє 30-кілометрова зона підвищеної радіаційної небезпеки. Небезпечний вплив на природу спостерігався лише на території поруч із зруйнованим енергоблоком, де опромінення дерев сягала понад 2000 рентген. Потім ці дерева перетворилися в так званий «рудий ліс». Зараз природа на забрудненій території, майже відновилася, як стверджують багато дослідників цієї області [4, с.45].

Чорнобильська катастрофа заподіяла нескінченну кількість проблем для екології, для вирішення яких потрібно дуже багато років. Аби вирішити хоча б частини виниклих проблем, на нашу думку потрібно, не втручатися у процес відновлення природи, підтримувати чорнобильський «саркофаг», який застерігає від повторного викиду радіації, та не повторювати більше помилок (у тому числі порушення правил техніки безпеки), які були допущені у 1986 році [5, с.67].

Право. Згідно до статей 16 та 50 Конституції України [6] обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, як наслідків катастрофи на ЧАЕС. Правда сучасний стан законодавства, що регулює соціальний захист громадян, постраждалих від катастрофи на ЧАЕС, дуже важко назвати задовільним [7, с. 32-33]. Тому, можемо зазначити, що взагалі правова сторона Чорнобильського питання взагалі не систематизована, і навіть, не виділена хоча б в окрему структурну ланку, а розподілена до інших нормативно-правових документів, це є одною з головних проблем правового регулювання та забезпечення постраждалих від наслідків катастрофи на ЧАЕС [8, с.267].

Аби вирішити цю проблему, треба посприяти прийняттю концепції розвитку та забезпеченню економічної діяльності територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, шляхом створення умов для сприяння та врегулювання господарських

відносин, посприяти наданню пільг, що сприятиме участі населення та господарюючих суб'єктів в економічному розвитку України як держави. Також потрібно законодавчо закріпити зв'язок пільг із фактичними потребами постраждалих від наслідків катастрофи.

Медицина. Ця страшна катастрофа вплинула на здоров'я людей по-різному, у різний час і буде впливати ще не одне десятиліття. У постраждалих внаслідок аварії впродовж попередніх років з'являлися так звані «ранні раки», які розвиваються від 2-5 до 30 років після опромінення, а саме: рак щитоподібної залози, лейкемія, рак молочної залози. Крім того, світ не відразу визнав, що вищенаведені онкологічні захворювання пов'язані з Чорнобилем, всі ці твердження потребували доказів [4, с. 39]. Зараз у тих, хто постраждав від радіаційних викидів розвиваються і інші онкологічні захворювання, їхня частота збільшується, все це може тривати ще більш-менш 40 років. Зважаючи на досвід Японії, яка досліджує вплив на здоров'я японців ядерного бомбардування Хіросіми і Нагасакі понад 70 років тому, то зараз, вже через 30 років, у чорнобильців можуть розвиватися онкологічні захворювання кишкового тракту [9, с. 31].

Визначити зі 100% точністю, які захворювання з'явилися внаслідок аварії – надзвичайно складне завдання медицини і статистики, тому що над одним дослідженням можуть працювати десятки людей впродовж 10-15 років. Дуже сумно, але цю проблему вирішити майже неможливо. Багато дослідників стверджують, що онкологічна проблема спричинена радіацією після катастрофи може відійти, але частково, через 40-50 років, але це все припущення, точно ніхто не може сказати.

Отже, підсумовуючі вищевикладене, можемо стверджувати, що аварія на ЧАЕС багато в чому загальмувала розвиток атомної енергетики. Вона нанесла великої шкоди не тільки на екологію, право та медицину, але дуже сильно змінила життя мільйонів людей. За секунду всі вони втратили все. Майже 500 тисяч людей померли від радіації, за оцінками незалежних експертів. 8,5 мільйонів жителів країн колишньої СРСР в найближчі дні після аварії отримали значні дози опромінення. 90 784 особи було евакуйовано з 81-го населеного пункту України до кінця літа 1986 року. Ця подія дала людству розуміння, що може статися, якщо легковажно відноситися до техніки безпеки на радіоактивних

підприємствах і замовчувати о масштабах катастрофи. Все це навчило тому, що держава завжди повинна бути відвертою з людьми. Не приховувати від громадян правду, хоч би якою гіркою вона була. Та те, що люди, згуртувавшись, здатні приборкати й зупинити будь-яке лихо. Вічна пам'ять загиблим!!!

Список бібліографічних посилань:

1. Барановська Н. Архівні джерела вивчення Чорнобильської катастрофи. *Архіви України*. 2006. № 1 – 6 (259). С. 170 – 184
2. Варивода К. С. Чорнобильська катастрофа – нещадний урок, але не вирок / Т. Стасенко Чорнобильська катастрофа: історія і сучасність (до 30-річчя аварії на Чорнобильській АЕС). *Переяславський літопис*. Вип. 12. 2017. С. 184 – 192.
3. Кісельов А. Ф., Черно В. С., Наконечний І. В., Руденко А. О. Екологічні наслідки Чорнобильської катастрофи та їх подолання. *Науковий вісник МДУ імені В.О.Сухомлинського*. Біологічні науки. Вип. 6.3 (113). 2014. С. 31 – 33.
4. Глазко Т., Глазко В. Чорнобиль: новий фактор еволюції (Нез'ясовані популяційно-генетичні наслідки). *Вісн. НАН України*. № 4. 2006. С. 39 – 51.
5. Ландін В. П., Чоботько Г. М., Кучма М. Д., Райчук Л. А. Подолання наслідків Чорнобильської катастрофи в агросфері України. *Агроекологічний журнал*. 2017. № 2. С. 67–75.
6. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 13.04.2021 р.).
7. Правовий статус осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 3. С. 31 – 41.
8. Малюга Л. Ю. Правове регулювання надання соціальних послуг громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4. С. 264 –270.
9. Гродзинський Д. М., Дембновецький О.Ф., Левчук О.М., Пацюк Ф.Н. Радіобіологічні та радіоекологічні дослідження Чорнобильської катастрофи вченими НАН України. *Вісн. НАН України*. 2012. № 6. С. 30 – 40.

УДК 342.25

Кириченко Єгор,
студент групи ФБСдср-18-1
факультету № 6
Харківського національного
університету внутрішніх справ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Стаття 16 Конституції України визначає обов'язком держави забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, а ст. 50 Основного Закону України регламентує, що кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди [1].

В юридичній літературі зазначається, що екологічна політика в Україні має два виміри – нормативний та регуляційний. Перший – це створення системи правил і норм, другий – організація конкретних дій на користь охорони навколишнього природного середовища. Саме нормативний вимір екологічної політики є важливим складником політичної культури, оскільки напрацьовані норми та правила мають не лише легітимний характер, але й аксіологічний [2, с. 103 – 104].

Екологічна політика є важливою невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки країни. Вироблення адекватної екологічної політики набуває для України особливої ваги, оскільки за умов державотворення від обраної державної стратегії у сфері екологічної політики, складовими якої є природокористування, якість довкілля й життя населення, залежать не лише економічне та національно-культурне відродження нації, а її майбутнє, ресурсний та інтелектуальний потенціал. Як складний і багатовимірний процес сучасна екологічна політика є результатом взаємодії різних суспільних сил. Головні позиції тут займає уряд, діяльність якого має спрямовуватися на збереження колективних інтересів і колективного блага, до яких належить безпечне довкілля [3].

Головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища є Міністерство екології

та природних ресурсів України (Мінприроди).

Проте багато проблемних питань можуть і повинні вирішуватись на місцевому рівні. Це дає змогу врахувати екологічні інтереси населення відповідних територій при прийнятті рішень щодо розвитку продуктивних сил, передачі окремих природних об'єктів у користування юридичним і фізичним особам тощо. Через місцеві органи влади найбільш предметно реалізується принцип гармонійного збалансованого розвитку, а через систему місцевого екологічного управління здійснюється політика охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної безпеки, підтримки екологічного балансу. На місцевому рівні найповніше поєднуються духовні й екологічні інтереси населення, культурні й екологічні традиції. Ось чому місцевим органам влади як управлінському механізму взаємодії суспільства й природи віддається пріоритет [3].

Повноваження щодо охорони навколишнього природного середовища покладаються на органи місцевого самоврядування Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про охорону навколишнього природного середовища», Земельним Кодексом України, Кодексом України про надра, Водним Кодексом України, Лісовим кодексом України та ще рядом нормативно-правових актів.

Відповідно до ст. 15 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» місцеві ради несуть відповідальність за стан навколишнього природного середовища на своїй території [4].

Досвід, якого набули економічно розвинуті країни, свідчить про те, що здійснювати ефективну екологічну політику в державі досить важко навіть за умов ефективної економіки. Тому проблема державного управління екологічною безпекою в Україні, державі, що переживає глибоку кризу і вимушена вирішувати одночасно безліч проблем, на жаль, і досі залишається невирішеною.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Хилько М. І. Екологічна політика. К.: Абрис, 1999.

3. Нешик С. С. Вплив органів місцевого самоврядування на покращення екологічної ситуації в регіоні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/region/05nssesr.pdf>.

4. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 21 червня 1991 року № 1264-XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

УДК 349.6

Кравченко Станіслав,
студент 3 курсу
факультету економіки і права
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail:
kravchenko.stanislav4ik@gmail.com

ВИЯВЛЕННЯ ОСНОВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ В УКРАЇНІ

Основним джерелом електроенергії в Україні є атомна енергетика. Але, не дивлячись на усі її переваги перед іншими джерелами електроенергії, залишається бути небезпечним чинником виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру (вихід із ладу технічних систем, або помилка обслуговуючого персоналу). Аварії які виникають на об'єктах атомної енергетики, можуть призводити до створення складної радіаційної обстановки, яка, в свою чергу, може негативно вплинути не тільки на боєздатність військових формувань, формувань цивільного захисту, а й на цивільне населення в цілому, яке опиниться у зоні можливого ураження. Тому є зрозумілим, що оцінка радіаційної обстановки при аваріях на об'єктах атомної енергетики є досить актуальним завданням, яке необхідно вивчати та досліджувати.

Катастрофа, що сталася 1986 році на Чорнобильській АЕС – це страшна подія, яка вплинула на екологічну ситуацію всього світу. З цієї катастрофи людство повинно винести уроки. Ми маємо звертати увагу на події та факти, які на перший погляд не настільки масштабні, як Чорнобильська катастрофа, але не менш небезпечні. Такими фактами є масові підпали сухої трави, листя та сміття. У полум'ї пожеж гинуть комахи, птахи, що гніздяться в траві, тварини, вогонь переходить на цілі села, поля та ліси – все згорає дотла.

Спалювання сухої рослинності та сміття завдає величезної шкоди довкіллю, створює загрозу для життя рослинного і тваринного світу, а нерідко і людям. Це може призвести до некерованих надзвичайних ситуацій, особливо у пожежонебезпечний період. Під час спалювання у повітря піднімаються небезпечні, а часом і канцерогенні речовини

(сполуки свинцю, ртуті та інші важкі метали), які є дуже шкідливими. Зокрема вони викликають подразнення та опіки дихальних шляхів, підвищення рівня цукру в крові, діють на вуглеводний обмін, спричиняють головний біль, викликають втомленість, можуть стати причиною виникнення онкологічних захворювань. Крім того, дим негативно впливає і на стан навколишнього середовища – знижується родючість ґрантів, порушується їх структура, зменшується протиерозійна стійкість, забруднюється атмосферне повітря та з'являється пожежна загроза для прилеглих територій.

На основі безперечного чинника широкого спектру негативних наслідків підпалів, а особливо небезпеки для здоров'я та життя людей, спалювання сухої трави, опалого листя та інших рослинних залишків, без дозволу відповідних органів, є заборонене законодавством України. Відповідальність за порушення цієї норми передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення [1], що тягне за собою накладення штрафу на громадян згідно зі статтями 77 та 77¹.

Згідно Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за порушення законодавства у сфері пожежної безпеки» від 03.02.2021 р. № 1187 – IX, а саме:

Частина 1 ст. 77 Кодексу України про адміністративні правопорушення – порушення вимог пожежної безпеки в лісах – тягне за собою накладання штрафу: на громадян від 1530 до 4590 грн; на посадових осіб від 4590 до 15300 грн.

Частина 2 ст. 77 Кодексу України про адміністративні правопорушення – знищення або пошкодження лісу внаслідок необережного поводження з вогнем, а також порушення вимог пожежної безпеки в лісах, що призвело до виникнення лісової пожежі або поширення її на значній площі – тягнен за собою накладання штрафу: на громадян від 3060 до 6120 грн; на посадових осіб від 15300 до 21420 грн.

Під час згорання 1 тонни рослинних залишків у повітря вивільняється більше 9 кг мікро-часточок диму. До їх складу входять пил, окис азоту, вуглекислий газ, важкі метали тощо.

У листі, що тліє без доступу кисню, виділяється бензопрен, що

може викликати онкологічні захворювання людини. Крім того, з димом у повітря вивільняється діоксини – одні з найбільш отруйних для людини речовин. Густих чорний дим від тління одноразового посуду, пакетів, упакувань містить канцерогенні речовини – полі-ароматичні вуглеводні (ПАВ).

Гума, згораючи в багатті, виділяє канцерогенну сажу й окиси сірки, що викликають респіраторні захворювання.

Обрізки лінолеуму, шкірозамінники, церата, пластмасові дитячі іграшки, відра та інше виділяють при згоранні не менше 75 потенційно небезпечних речовин. Деякі з них можуть сприяти виникненню злоякісних пухлин.

Уламки меблів старих дерев'яних конструкцій просякнуті консервантом пентахлорфенолом, оброблені лаками або пофарбовані олійними фарбами – містять свинець. Це особливо небезпечно в період пандемії COVID-19, коли кожному з нас потрібно мати сили та імунітет для протистояння вірусу, який викликає розвиток і загострення респіраторних захворювань.

Тому перед суспільством стоїть питання щодо ефективного регулювання екологічної ситуації. Свідомість та відповідальність громадян повинна починатися з місцевого рівня. Але менталітет нашого суспільства, на жаль, залишає бажати кращого. Тому Закон і має виступати основним інструментом, який і повинен вирішувати питання екологічної безпеки громадян і суспільства.

Управління в сфері природокористування та охорони довкілля – це механізм організації та діяльності органів державної виконавчої влади і органів місцевого самоврядування у сфері публічних екологічних інтересів, що виникають у зв'язку з використанням природних ресурсів, їх відтворенням і захистом, охороною навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Метою управління є здійснення заходів щодо скорочення з подальшою повною ліквідацією надходження в навколишнє природне середовище небезпечних для життя і здоров'я людини речовин; створення умов для екологічно обґрунтованого розміщення і подальшого розвитку продуктивних сил в окремих регіонах і державі в цілому; формування системи моніторингу за

показниками здоров'я населення з урахуванням стану навколишнього природного середовища; створення і розвиток на території держави мережі території та об'єктів природно-заповідного фонду як еталонів якості довкілля, захисту і охорони історичних та культурних природних цінностей; досягнення раціонального природокористування за допомогою землеустрою, лісоустрою, паспортизації водних об'єктів, устрою територій заповідного, оздоровчого, історико-культурного та рекреаційного призначення.

На місцевому рівні такі повноваження надано органам місцевого самоврядування. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст, є районні та обласні ради. Їх повноваження в сфері природокористування та охорони довкілля визначені окрім Конституції України [2], Законом України «Про місцеве самоврядування» [3] та низкою законів екологічного спрямування.

Серед таких повноважень слід виділити: забезпечення реалізації екологічної політики України, екологічних прав громадян; затвердження з урахуванням екологічних вимог проектів планування і забудови населених пунктів, їх генеральних планів та схем промислових вузлів; видача дозволів (їх переоформлення, анулювання) на спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення у випадках, передбачених законодавством; затвердження місцевих екологічних програм; організація в разі необхідності проведення екологічної експертизи; забезпечення інформування населення про стан навколишнього природного середовища; здійснення контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища та тощо (ст. 15 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» [4]).

Як висновок, слід сказати, що регулювання та робота над вирішенням широкого кола екологічних питань має проводитися постійно, бо недотримання елементарних правил поведінки несе за собою страшні наслідки. Охорона навколишнього природного середовища і раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки суспільства і збереження природного

середовища життєдіяльності населення є головними умовами стійкого економічного та соціального розвитку України.

Список бібліографічних посилань

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.

УДК 349.6

*Рибалко Ярослав,
студент 2 курсу факультету
економіки і права
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: rybalko1rybalko@ukr.net*

ЧОРНОБИЛЬСЬКА КАТАСТРОФА: ДІЇ, РЕЗУЛЬТАТИ ТА УРОКИ

У результаті чорнобильської аварії було знищено реактор «Чорнобиль-4», за три місяці загинуло 30 операторів та пожежних, а ще кілька смертей пізніше. Одна людина була померла відрзу, а друга померла в лікарні після отриманих травм. Повідомляється, що в той час ще одна людина померла від коронарного тромбозу. Гострий радіаційний синдром (далі – ГРС) був спочатку діагностований у 237 осіб на місці та серед тих хто був залучений до очищення, а згодом було ще 134 підтверджених випадків. З них 28 людей загинули в результаті ГРС протягом декількох тижнів аварії. Згодом ще дев'ятнадцять робітників померли між 1987 і 2004 роками, але їх смерть не обов'язково може бути пов'язана з радіацією. Ніхто за межами об'єкта не страждав від гострих радіаційних ефектів, хоча значна, але невизначена частка раку щитовидної залози, діагностована після аварії у пацієнтів, які на той час були дітьми, швидше за все, пов'язана з прийомом радіоактивних опадів йоду. Крім того, великі території Білорусі, України, Росії та за їх межами були забруднені за різними ступенями [1].

Чорнобильська катастрофа стала унікальною подією та єдиною аварією в історії комерційної атомної енергетики, де загинули люди, пов'язані з радіацією. Конструкція реактора унікальна, і в цьому відношенні аварія, таким чином, мало стосується решти атомної промисловості за межами тодішнього Східного блоку. Однак це призвело до значних змін у культурі безпеки та промисловій співпраці, особливо між Сходом та Заходом до розпаду Радянського Союзу.

25 квітня, перед черговим відключенням, бригада реактора в Чорнобилі 4 почала підготовку до випробувань, щоб визначити, як довго турбіни будуть крутитися і подавати живлення до основних

циркуляційних насосів після втрати основного електропостачання. Це випробування було проведено в Чорнобилі попереднього року, але потужність турбіни знизилася занадто швидко, тому мали бути випробувані нові конструкції регуляторів напруги.

Спробі випробувань на початку 26 квітня передували ряд дій оператора, включаючи відключення механізмів автоматичного відключення. На той час, коли оператор перейшов на зупинку реактора, реактор знаходився в надзвичайно нестабільному стані. Особливість конструкції контрольних стрижнів спричинила різкий стрибок потужності, коли вони були вставлені в реактор.

Взаємодія дуже гарячого палива з охолоджуючою водою призвела до дроблення палива разом із швидким виділенням пари і збільшення тиску. Конструктивні характеристики реактора були такими, що значні пошкодження навіть трьох або ж чотирьох паливних збірок призвели б, і справді, призвели до руйнування реактора. Через надлишковий тиск 1000-тонної кришки реактора частково відірвалася, що призвело до розриву паливних каналів і заклинювання всіх керуючих стрижнів, які на той час були лише впущені лише наполовину. Потім інтенсивне вироблення пари розповсюджується по всій активній зоні (подається водою, яка потрапляє в активну зону через розрив аварійного контуру охолодження), спричиняючи вибух пари та викид продуктів поділу в атмосферу. Приблизно через дві-три секунди другий вибух викинув уламки з паливних каналів та гарячого графіту.

Внаслідок цих вибухів загинули двоє робітників. Графіт (приблизно чверть з 1200 тонн його було викинуто) і паливо розжарилися і почали низку пожеж, що спричинило основний викид радіоактивності в навколишнє середовище.

Близько 200-300 тонн води на годину вводили у непошкоджену половину реактора за допомогою допоміжних насосів, але це було зупинено через півдня через небезпеку протікання та затоплення блоків 1 і 2. З другого по десятий день після аварії близько 5000 тон бору, доломіту, піску, глини, і свинцю було скинуто на палаючу серцевину, намагаючись загасити полум'я та обмежити викид радіоактивних частинок [2].

Аварія спричинила найбільший неконтрольований викид радіоактивних речовин у навколишнє середовище за будь-яку цивільну операцію, і велика кількість радіоактивних речовин викидалося в повітря протягом приблизно 10 днів. Це спричинило серйозні соціальним та економічним потрясінням для великих груп населення Білорусі, Росії та України. Два радіонукліди, короткочасний йод та довгоживучий цезій, були особливо значущими для дози опромінення, яку вони доставили населення.

За підрахунками, в результаті аварії було виділено весь газ ксенону, близько половини йоду та цезію та щонайменше 5% решти радіоактивного матеріалу в реакторі Чорнобильської АЕС (в якому було 192 т палива). Більша частина вивільненого матеріалу була відкладена поблизу у вигляді пилу та сміття, але легший матеріал вітром було рознесено над Україною, Білоруссю, Росією і певною мірою над Скандинавією та Європою.

Серед жертв були пожежні, які гасили пожежі на даху. Все це було ліквідовано за кілька годин, але дози опромінення в перший день спричинили 28 смертей до кінця липня 1986 року. Дози, отримані пожежниками та працівниками електростанції, були досить високими, щоб призводило до гострого променевого синдрому (ГПС), який виникає, якщо людина зазнає впливу більш ніж 700 мілігрей (мГр) протягом короткого періоду часу (зазвичай хвилин). Загальні симптоми гострого променевого синдрому включають шлунково-кишкові проблеми (наприклад, нудоту, блювоту), головні болі, опіки та лихоманку. Дози всього тіла від 4000 мГр до 5000 мГр за короткий проміжок часу призведуть до загибелі 50% тих, хто зазнає впливу, причому 8000-10000 мГр загалом призведе до летального результату. Дози, які отримували померлі пожежники, за оцінками, сягали до 20 000 мГр [3].

Тож нам потрібно вчитися на Чорнобильській АЕС та вирішити, як координувати міжнародну участь у розслідуванні великої катастрофи таким чином, щоб приносити користь як країні, яка найбільше постраждала, так і світові в цілому. Таким чином ми можемо зменшити ризик майбутніх катастроф та покращити нашу здатність боротися з їх наслідками, коли вони трапляються.

Список бібліографічних посилань

1. Оцінка даних по раку щитовидної залози в регіонах, які постраждали від аварії на Чорнобильській АЕС, НКДАР ООН 2018 р.
2. Вплив на здоров'я чорнобильської аварії і спеціальних програм охорони здоров'я, Звіт Чорнобильського форуму ООН, Експертна група «Здоров'я», Всесвітня організація охорони здоров'я, 2006 р.
3. НКДАР ООН, 2011 р, Вплив радіації на здоров'я в результаті аварії на Чорнобильській АЕС. Звіт НКДАР ООН за 2008 р.

УДК 504.75.06

*Педченко Валерія,
студентка 2 курсу
факультету фінансів і обліку
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця;
e-mail: valeryp1910@gmail.com*

ПРАВОВІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧАЕС

26 квітня 1986 року відбулась подія, яка назавжди залишила слід в історії людства і поділила життя багатьох людей на до і після. Саме цього дня сталася найбільша техногенна катастрофа в історії – вибух на Чорнобильській атомній електростанції (далі – ЧАЕС). Минуло с того моменту вже 35 років, а негативні наслідки техногенної катастрофи, які визнаються викидом дуже великої кількості радіоактивних речовин, будуть переслідувати нас ще багато тисяч років.

Результати Чорнобильської катастрофи колосальні, адже постраждало близько 5 мільйонів людей, територія майже 5 тисяч населених пунктів України, Республіки Білорусь та Російської Федерації стала забрудненою.

Після кожної складної ситуації, яка постала перед людством, настає момент, коли треба знайти її вирішення і намагатися подолати наслідки. Та звісно, однією зі складових цих наслідків є правові питання подолання наслідків аварії на ЧАЕС. Ми спробуємо розглянути саме правові аспекти цієї проблеми, які виникли впродовж останніх тридцяти років.

Варто зазначити, що до 1990 року більшість важливих документів, таких як постанови ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР, накази галузевих міністерств, мали гриф секретності, тому не було достатньо повного правої області з питань урегулювання наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту постраждалих громадян [1, с.8]

Можна казати, що необхідно розглядати систему законодавства у широкому розумінні, що діє у сфері подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, бо в нашому випадку діють норми Конституції України,

значної кількості законів та інших нормативно-правових актів, база, яких містить приблизно 800 документів. Вони повинні регулювати різні площини суспільних відносин у подоланні наслідків аварії.

Існують багато відповідних регулюючих норм, які стосуються теми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи та закріплені у відповідних галузевих кодексах, а саме: у Водному кодексі України (ст. 84), Земельному кодексі України (ст. 14), Лісовому кодексі України (ст. 102), Господарському кодексі України (ст. 413), Бюджетному кодексі України (ст. 87) та інших [2, с. 10].

Одним із перших документів стала Постанова Верховної ради Української РСР від 1 серпня 1990 р. № 95- XII «Про невідкладні заходи щодо захисту громадян України від наслідків Чорнобильської катастрофи». З метою знаходження наукового, чіткого та обґрунтованого підходу до вирішення питання захисту людей від радіації Постановою створювалася національна Комісія радіаційного захисту населення України, яка була підзвітна Верховній Раді Української РСР.

Наступними документами, які з'явилися і стосувалися чорнобильської політики стали: Постанова Верховної Ради УРСР від 27.02.1991 № 791-XII «Про Концепцію проживання населення на територіях Української РСР з підвищеними рівнями радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»; Закон УРСР від 27.02.1991 № 791а-XII «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»; Закон УРСР від 28.02.1991 № 796-XII «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [3, с.5].

Розглядаючи ці Концепцію та закони, багато дослідників звертають увагу на недопустимі непослідовності та деякі протиріччя [3, с.6]. Спочатку іде мова про порядок заходів, спрямованих на подолання наслідків аварії на дуже радіоактивних територіях, що не є ефективними, а потім пропонується запровадити систему контрзаходів на територіях із нижчими рівнями радіоактивного забруднення. Але, фахівці вважають, що контрміри треба приймати на найбільш забруднених територіях. Отже, можна зробити висновок, що в Концепції запроваджено дії, про які

відомо наперед, будуть неефективними.

Щодо фінансової складової, то можна стверджувати, що реалізація всіх положень чорнобильських законів була несуміжною з можливостями бюджету України. Загальні витрати Української РСР з 1986 до 1991 року на вирішення питань щодо подолання наслідків ЧАЕС сягають приблизно 6 млрд. доларів США [3, с. 4]. Після того, як Україна здобула незалежність, нестача коштів для реалізації чорнобильських законів стала дуже великою проблемою. Був єдиний рік, коли коштів майже вистачало на заходи, які хотіли запровадити, і це 1991, рік коли уряд України переспрямував кошти з відрахувань союзному бюджету до робіт з ліквідації наслідків аварії.

За роки незалежності, в Україні значно розширилася законодавча база, яка стосується рішень подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, але водночас [3, с. 13] до кінця 2014 року ця база була зазвичай спрямована на реабілітацію населення, надання пільг та компенсацій, а не на комплексне вирішення наслідків та відродження території. Тільки з появою Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28.12.2014 № 76-VIII, з'явилась можливість переглянути радіоактивні зони та намагатися створити умови повернення українських територій до нормальних умов функціонування.

На замовлення Програми розвитку ООН (ПРООН) Єжи Осятинський, колишній міністр фінансів Польщі [3, с. 20] підготував аналіз державної політики України, яка стосується наслідків аварії та дав поради щодо заходів з підвищення ефективності боротьби. Міністр вважає, що треба залишити пільги тільки для ліквідаторів та інвалідів-чорнобильців, а виплати українцям з третьої і четвертої зони можуть бути скасовані. Бюджет, який Україна виділяє на пільги, експерт запропонував витратити на створення соціально-економічної інфраструктури регіонів: будівництво медичних центрів, доріг, створення робочих місць. Також у третій та четвертій зоні заборона економічної діяльності має бути скасована, щоб мати змогу відродити економічну діяльність територій. Ці рекомендації були зазначені ще у 2011 році, але на них ніхто не звернув уваги.

Стосовно законодавчої бази в частині територій проммайданчика ЧАЕС та зони відчуження, то декілька основних законів, які вже втратили свою актуальність та період дії, яких вже завершився [3, с.21-22]:

1. Закон України «Про Загальнодержавну програму подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2006-2010 роки» від 14 березня 2006 року № 3522-IV;

2. Закон України «Про Загальнодержавну програму зняття з експлуатації Чорнобильської АЕС та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему» від 15 січня 2009 року № 886-VI;

3. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI (та інші).

Отже, по-перше, на сьогоднішній день виконується ряд робіт та проектів на проммайданчику ЧАЕС, пов'язаних із експлуатацією та перетворенням об'єкта «Укриття» на структуру підвищення ядерної і радіаційної безпеки, яка буде екологічною та безпечною (поки виконано 2 етапи, але до 2023 року планується завершення 3 етапу, в якому планується вилучення паливовмісних мас з об'єкта «Укриття», переведення їх у контрольований стан шляхом зберігання всередині захисних бар'єрів чи захоронення у геологічних сховищах радіоактивних відходів). По-друге, законодавча база щодо правових питань регулювання наслідків ЧАЕС є застарілою та оновлюється вже декілька років. Крім того, по-третє, досліджуючи цю тему, можна стверджувати, що після виникнення такої серйозної проблеми, не були у повному обсязі прийняті відповідні міри запобігання та подолання наслідків аварії на ЧАЕС через складні часи України після прийняття незалежності, відсутності можливості фінансування з бюджету та певної необізнаності людей. 90 % коштів, які виділяли на заходи щодо подолання наслідків, йшли на соціальне забезпечення та пільги, а не на відродження земель, екологічне благополуччя та правовий захист ліквіраторів та постраждалих.

Список бібліографічних посилань

1. Політика України щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи: історія формування, проблеми реалізації та перспективи

підвищення її ефективності: аналітична доповідь / О.І. Насвіт – К. : НІСД, 2016. 45 с. URL: <http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/Chornobul-59c84.pdf> (дата звернення: 12.04.2021 р.).

2. Опришко В. Ф. Загальні питання законодавства щодо подолання наслідків Чорнобильської катастрофи. *Правове регулювання економіки*. №10. 2010. С. 3-17. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14715025.pdf> (дата звернення: 11.04.2021 р.)

3. Опришко В. Ф. Правові питання подолання наслідків Чорнобильської катастрофи: 2009 , С. 5-27. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/14714997.pdf> (дата звернення: 13.04.2021 р.)

УДК 349.6

*Ходикіна Ліана,
студентка 3 курсу
факультету економіки і права
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail: lianakhodykina@gmail.com*

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Сукупність правових механізмів на національному та міжнародному рівнях є юридичною основою правового забезпечення екологічної безпеки. Екологічна безпека є фундаментом в екологічному праві та законодавстві й базується на конституційних засадах, передбачених ст. 16 Конституції України [1], де забезпечення екологічної безпеки підтримання екологічної рівноваги та території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу розглядається як обов'язок держави.

Визначення екологічної безпеки як правової категорії має різне тлумачення в екологічно-правовій науці. Екологічна безпека розглядається як захист людини і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу; умова збереження здоров'я людей і забезпечення сталого соціально-економічного розвитку; баланс розвитку екосистем; діяльність по захисту життєво важливих екологічних інтересів; складова частина міжнародної екологічної безпеки. Наприклад, у ст. 50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2], екологічна безпека визначається як стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей, що гарантується здійсненням широкого комплексу взаємо-пов'язаних екологічних, політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових та інших заходів.

Навколишнє природне середовище вважається безпечним, коли його стан відповідає встановленим у законодавстві критеріям, стандартам, лімітам і нормативам, які стосуються його чистоти (не

забрудненості), ресурсоємності (не виснаженості), екологічної стійкості, санітарним вимогам, видовому різноманіттю, здатності задовольняти інтереси громадян.

Об'єктами екологічної безпеки є все, що має життєво важливе значення для суб'єктів безпеки: права, матеріальні та духовні потреби особистості, природні ресурси та довкілля як матеріальної основи державного та суспільного розвитку. Суб'єктами екологічної безпеки є індивідуум, суспільство, біосфера, держава [3]. Людина виступає не тільки суб'єктом відносин по забезпеченню екобезпеки, а й об'єктом, який на собі відчуває негативний вплив і потребує правового захисту.

Правове забезпечення екологічної безпеки на національному рівні здійснюється через екологічне законодавство. Поняття «екологічної безпеки» увійшло до законодавства України з прийняттям Декларації про державний суверенітет України [4] та набуло свого нормативно-правового закріплення в законодавчих та підзаконних актах загально регулятивного та охоронного спрямування. Основу екологічного законодавства становить Конституція України, яка визначає засади правового регулювання охорони довкілля. Конституція України встановила право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування заподіяної шкоди, закріпила обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, обов'язок кожного не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки. Конституція України встановлює й інші засади екологічного права, зокрема право власності на природні ресурси.

Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» встановлює основи екологічного законодавства в країні. Відносини у галузі охорони довкілля регулюються цим Законом, а також земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством. Крім того, забезпечення екологічної безпеки здійснюється Законами України : «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» [5], «Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань» [6], «Про використання

ядерної енергії та радіаційну безпеку» [7] тощо. Варто наголосити, що важливе місце у структурі законодавства, що розглядається, посідають закони України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [8] і «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» [9], що спрямовані на захист населення і територій, які постраждали внаслідок аварії на ЧАЕС, забезпечення екологічної безпеки на забруднених територіях та на вирішення проблем медичного і соціального характеру, які виникли внаслідок радіоактивного забруднення. Адже саме Чорнобильська катастрофа одна з перших показала, що законодавство у цій сфері є недосконалим і підтвердила необхідність у вирішенні проблем захисту населення.

Правове забезпечення екологічної безпеки на міжнародному рівні здійснюється через міжнародно-правові договори (угоди, договори, конвенції тощо). Вони становлять невід'ємну частину екологічного законодавства. Чинні міжнародні договори стають частиною національного законодавства після надання згоди Верховною Радою України на їх обов'язковість. За останні роки Верховною Радою України було ратифіковано важливі міжнародно-правові договори, що регулюють екологічні відносини. Зокрема ратифіковані: Конвенція про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті (1991 р.) [10]. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (1992 р.) [11], Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992 р.) [12], Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (1997 р.) [13], Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (1998 р.) [14]. Україна приєдналася до Базельської конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням (1989 р.) [15], Конвенції з охорони і використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (1992 р.) [16], , Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин (1979 р.) [17] тощо.

Така численність нормативно-правових актів породжує дублювання, безсистемність, відсутність комплексності, що призводить до неефективності під час їх практичного застосування. Також,

враховуючи їх велику кількість у даній сфері, можна констатувати факт відсутності ефективного механізму реалізації задекларованих у них положень. Вважаємо, що така ситуація є не припустимою, яка багато в чому спричинена недосконалістю законодавства, яке регулює відносини щодо забезпечення екологічної безпеки, захисту населення.

Про важливість і необхідність забезпечення екологічної безпеки свідчить і схвалена КМ України «Концепція управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру» [18]. Зокрема, в даній Концепції акцентується увага на тому, що впровадження на території України сучасних принципів регулювання у сфері техногенної та природної безпеки здійснюється повільними темпами. Тому Концепція розрахована на довгострокову перспективу і є основою для розроблення нормативно-правових актів, загальнодержавних, регіональних та галузевих програм у сфері техногенної та природної безпеки. Така проблема може бути розв'язана шляхом забезпечення єдності принципів формування і проведення державної політики у сфері екологічної безпеки, а реалізація Концепції дасть змогу створити сприятливі умови для запровадження системи аналізу та управління ризиками як основи регулювання екологічної безпеки населення і територій України.

Здійснивши аналіз правових основ забезпечення екологічної безпеки в Україні, слід зробити висновок, що екологічна безпека в Україні є однією з найважливіших проблем, яка потребує не тільки регулювання, але й негайного вирішення та розв'язання. На даний час законодавство розвивається динамічно і передбачає різноманітність важелів впливу, тому особливу увагу необхідно приділяти регулюванню екологічної безпеки. На жаль, реальність із правовим забезпеченням екологічної безпеки в сучасних умовах на територіях нашої держави є досить драматичною, а обумовлено це порушенням екосистем і природоохоронних територій, руйнування екологічно небезпечних промислових об'єктів, погіршення санітарно-гігієнічних показників питних та господарсько-побутових водних ресурсів, порушення ландшафтного та надрового середовища, загроза радіоактивного забруднення та погіршення стану навколишнього природного середовища.

Отже, вдосконалення чинної системи нормативно-правових актів у сфері, що розглядається, – є пріоритетною задачею, вирішення якої необхідно прискорити, враховуючи збільшення надзвичайних екологічних ситуацій техногенного та природного характеру, оскільки, на сьогодні є очевидним, що більшість діючих нормативно-правових актів у даній сфері не вирішують більшість проблем, що виникають за надзвичайних екологічних ситуацій, у тому числі щодо забезпечення екологічної безпеки у разі їх настання.

Законотворча діяльність та юридична практика повинні бути чітко підпорядковані механізму ефективного функціонування системи законодавства у сфері охорони навколишнього природного середовища, спрямованого на досягнення національних пріоритетів. Основними вимогами до такого законодавства є відповідність норм та забезпечення впровадження багатосторонніх екологічних угод, стороною яких є Україна, соціальна прийнятність, реалістичність, економічна ефективність. Законодавство має сприяти гнучкому застосуванню економічних інструментів для стимулювання впровадження інноваційних екологічних технологій, розв'язанню проблем на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 21 червня 1991 року № 1264-XII. *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
3. Петрук В.Г., Клименко М.О., Мудрак О.В. Вступ до фаху. Підручник для студентів напряму підготовки 6.040106 «Екологія, охорона навколишнього середовища та збалансоване природокористування». Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2011. 203 с.
4. Декларація Про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. №55XII // *База даних «Законодавство України»*. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
5. Про зону надзвичайної екологічної ситуації: Закон України від

28.12.2015 р. №1908-III // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1908-14#Text>.

6. Про захист людини від впливу іонізуючих випромінювань: Закон України від 24.02.2020 р. №15/98 // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-%D0%B2%D1%80>.

7. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02. 1995 р. №39/95// База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

8. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28.02.1991 р. № 796-XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text>.

9. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 27.02.1991 р. №791а-XII База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/791%D0%B0-12#Text>.

10. Конвенція про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у транскордонному контексті (1991 р.) від 19.03.1999 р. №995_272. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272#Text.

11. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (1992 р.) від 29.10.1996р. № 995_044 // Відомості Верховної Ради. 1996. № 50. Ст. 277.

12. Конвенція про охорону біологічного різноманіття (1992 р.) від 29.10.2010. №995_030. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text.

13. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (1997 р.) від 17.11.2006р. № 995_801. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text/

14. Угода про збереження афро-євразійських мігруючих водно-болотних птахів (1998 р.) від 04.07.2002р. №995_934. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_934#Text.

15. Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням від 01.07.1999 р. № 995_022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_022.

16. Конвенція з охорони і використання транскордонних водотоків і міжнародних озер (1992 р.) від 28.11.2003 р. № 994_273. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_273#Text/

17. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин від 19.03.1999 р. № 995_136. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_136#Text.

18. Концепція управління ризиками виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру від 22.01.2014 р. № 37-2014-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-2014-%D1%80#Text>.

УДК 349.6

Чепурний Владислав,
студент 2 курсу факультету
економіки і права
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця
e-mail:
vladchip2002kros@gmail.com

ЗАХОДИ ІЗ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ТЕРИТОРІЇ ЗОНИ ВІДЧУЖЕННЯ

З моменту аварії на Чорнобильській АЕС минуло понад 30 років, однак її наслідки й досі залишаються предметом обговорення світової наукової спільноти. Чорнобильська катастрофа віднесена до аварій ядерних об'єктів найвищого рівня. Історики ж наголошують на політичній відповідальності комуністичного режиму, який заради ідеологічних інтересів поставив під загрозу життя і здоров'я мільйонів громадян. Через недосконалість конструкції, порушення технології будівництва, використання неякісних будівельних матеріалів і сталася ця катастрофа. Влада довгий час приховувала інформацію, через що поглибили непоправні негативні наслідки аварії, чим було спричинено активізацію національно-демократичного руху, що в кінцевому підсумку привело до розпаду СРСР. За масштабами та наслідками для живої природи аварія на Чорнобильській АЕС перевершувала усі аварії на атомних об'єктах.

Відповідно до ст. 16 Конституції України забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави. Одним із пріоритетних завдань Кабінету Міністрів України є реалізація заходів, які б сприяли підвищенню рівня екологічної безпеки на території зони відчуження.

У зоні відчуження та безумовного (обов'язкового) відселення забезпечується суворий природоохоронний режим, охорона територій, природних, історичних та етнокультурних пам'яток відповідно до чинного законодавства [1].

Загалом діяльність щодо підвищення екологічної безпеки у зоні відчуження провадиться за такими напрямками:

підтримка бар'єрної функції та забезпечення функціонування об'єктів інфраструктури;

зняття Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему;

безпечне поводження з радіоактивними відходами, у тому числі тими, що утворилися внаслідок Чорнобильської катастрофи, та відпрацьованим ядерним паливом;

підтримання у безпечному стані побудованих після Чорнобильської катастрофи об'єктів локалізації радіоактивних відходів;

очищення та дезактивація забрудненої території.

Земельні, водні та лісові ресурси зони відчуження, які виконують функцію природного бар'єра на шляху розповсюдження радіоактивного забруднення за її межі, потребують постійного контролю, обслуговування і використання з дотриманням вимог радіаційної безпеки. Також було створено Чорнобильський радіаційний біосферний заповідник, який буде забезпечувати підтримку та підвищення бар'єрної функції Чорнобильської зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення.

Екологічна небезпека в зоні відчуження зумовлена не лише наявністю ядерно- та радіаційно-небезпечних об'єктів і загрозою поширення радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи на значну територію, а і можливістю виникнення таких катастрофічних явищ, як лісові пожежі, неконтрольоване підтоплення та осушення ґрунтів, епіфітотії та епізоотії та інших негативних процесів у навколишньому природному середовищі [2].

З метою забезпечення екологічної безпеки вживаються заходи щодо поліпшення протипожежного та санітарного стану лісів на території зони відчуження, у тому числі на лісових територіях Чорнобильського радіаційно-екологічного біосферного заповідника, удосконалюються системи оперативного реагування на можливі надзвичайні ситуації в зоні відчуження, зокрема моніторингу та раннього виявлення пожеж, а також інших заходів для запобігання та належного реагування на кризові

ситуації на цій території [3].

Так як основним джерелом зосередження радіоактивних елементів є ґрунтовий покрив, а до основних способів міграції радіонуклідів належить водний, у меншій мірі повітряний, біогенний та антропогенний, здійснюються заходи щодо запобігання винесенню радіонуклідів за межі території зони відчуження.

Також відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» держава визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, на охорону їх життя і здоров'я та створює єдиний порядок визначення категорій зон радіоактивно забруднених територій, умов проживання і трудової діяльності на них, соціального захисту потерпілого населення.

На досвіді Чорнобильської катастрофи можна сказати, що дозволити собі розвиток у ядерній сфері може лише справді відкрите та правове, високоосвічене та високоорганізоване, відповідальне перед своїми співгромадянами та усім людством суспільство.

Список бібліографічних посилань

1. Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 04.08.2016 р. № 791а-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991, № 16, ст.198

2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері розвитку діяльності в окремих зонах радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 липня 2012 р. № 535-р

3. Про невідкладні заходи щодо забезпечення екологічної безпеки та підготовку заходів до 35-х роковин Чорнобильської катастрофи: Указ Президента України від 09.12.2020 р. № 556/2020

ЗБІРНИК

**матеріалів Круглого столу
«ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ З
УРАХУВАННЯМ НАСЛІДКІВ АВАРІЇ НА ЧАЕС»,
присвяченого 35-м роковинам Чорнобильської катастрофи
(Харків, 22 квітня 2021 року)**

Відповідальний за видання *В. В. Сергієнко*